

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки та психології

Реєстраційний № _____

Магістерська робота

**Вивчення стилів сімейного виховання дітей ромської
національності в залежності від рівня інтеграції**

МИХАЙЛОВИЧ КРИСТИНА АНДРІЙВНА

Студентка II-го курсу

Освітня програма: 013 Початкова освіта

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Романюк Катерина Олександрівна,

канд. пед. наук, доцент

Консультант:

Гаврилюк Ілона Юліївна,

ст. викладач

Завідувач кафедрою:

Біда Олена Анатоліївна,

доктор пед. наук, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 2021

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки та психології

Магістерська робота

**Вивчення стилів сімейного виховання дітей ромської
національності в залежності від рівня інтеграції**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студентка II-го курсу

Михайлович Кристина Андріївна

Освітня програма: 013 Початкова освіта

Науковий керівник: **Романюк Катерина Олександрівна,**

канд. пед. наук, доцент

Консультант: **Гаврилюк Ілона Юліївна,**

ст. викладач

Рецензент: **Бергхауер-Олас Емьовке Ласлівна,**

PhD

Берегове
2021

**II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Pedagógia és Pszichológia Tanszék**

**SZÜLŐI NEVELÉSI STÍLUSOK VIZSGÁLATA A ROMA CSALÁDOK
KÖRÉBEN AZ INTEGRÁCIÓ SZINTJÉNEK FÜGGVÉNYÉBEN**

Magiszteri munka

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Mihajlovics Krisztina

VI. évfolyamos hallgató

Képzési program: 013 Tanító

**Témavezető: Romanyuk Katerina,
a pedagógiai tudományok kandidátusa**

**Konzulens tanár: Gávriljuk Iona,
adjunktus**

Recenzens: Berghauer-Olasz Emőke,

PhD

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. Розділ. СТИЛІ, КОНЦЕПЦІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	8
1.1 Концепція виховання та його історичний огляд	8
1.1.1 Структура сімейного виховання	15
1.1.2 Класифікації сімейного виховання	16
1.2 Стилї та моделі сімейного виховання	18
1.2.1 Моделі виховання	20
1.2.2 Стилї сімейного виховання	28
II. Розділ. ОСОБЛИВОСТІ ТА СВОЄРІДНІСТЬ РОМСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	36
2.1 Цигани/роми на Закарпатті.....	37
2.1.1 Характеристика ромської субкультури	38
2.1.2 Стиль життя та культура ромських сімей	40
2.2 Закони, правила життя ромів на основі яких затверджується ідентичність особистості	44
III. Розділ. ІНТЕГРАЦІЯ ТА СЕГРЕГАЦІЯ	46
3.1 Державні можливості інтеграції	49
3.2 Інтеграційне навчання на Закарпатті	50
IV. Розділ. ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ТА РІВНІВ ІНТЕГРАЦІЇ РОМСЬКОЇ ТА НЕ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ.....	53
4.1 Завдання та методи дослідження	55
4.2 Процес дослідження	56
4.3 Порівняльний аналіз результатів дослідження	68
4.3.1 Порівняльний аналіз опитування	68
4.3.2 Порівняльний аналіз результатів дослідження сімейного виховання.....	73
4.3.3 Аналіз дитячого дослідження Блоб-теста	76
4.4 Висновки та результати дослідження	78
ВИСНОВКИ	81
РЕЗЮМЕ (українською мовою)	83
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	85
ДОДАТКИ	88
СПИСОК ТАБЛИЦЬ ТА ДІАГРАМ	

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET. SZÜLŐI NEVELÉSI KONCEPCIÓK, STÍLUSOK ÉS AZOK FELOSZTÁSA	8
1.1 A nevelés fogalma, történeti áttekintése.....	8
1.1.1 A nevelési folyamat szerkezete	15
1.1.2 Nevelési koncepciók	16
1.2 Nevelési stílusok és modellek	18
1.2.1 A gyereknevelés modelljei	20
1.2.2 Szülői nevelési stílusok és azok felosztása	28
II. FEJEZET. A CIGÁNY AVAGY ROMA KULTÚRA SAJÁTOSSÁGAI	36
2.1 Cigányok/ romák Kárpátalján	37
2.1.1 A roma szubkultúra jellemzői.....	38
2.1.2 A roma családok életvitele, családi kultúrája	40
2.2 Az identitást fenntartó szabályok és erők romák körében.....	44
III. FEJEZET. INTEGRÁCIÓ ÉS SZEGREGÁCIÓ.....	46
3.1 Az integráció állami lehetőségei	49
3.2 Az integráció lehetőségei Kárpátaljai vonatkozásban.....	50
IV. FEJEZET. SZÜLŐI NEVELÉSI STÍLUSOK ÉS A KÖZÖSSÉGBE VALÓ BEILLESZKEDÉSI KÉSZSÉG VIZSGÁLATA A ROMA ÉS NEM ROMA GYEREKEK KÖRÉBEN	53
4.1 A vizsgálat kutatási feladatai és módszerei	55
4.2 A vizsgálat folyamata	56
4.3 A vizsgálat eredményeinek összehasonlító elemzése	68
4.3.1 A kérdőíves vizsgálat összehasonlító elemzése	68
4.3.2 A szülői nevelési stílusok vizsgálati eredményeinek összesítő elemzése	73
4.3.3 A gyermekek Blob-teszt vizsgálatának elemzése	76
4.4 A vizsgálatból levont következtetések	78
ÖSSZEFOGLALÁS	81
REZÜMÉ	83
HIVATKOZOTT IRODALOM	85
MELLÉKLETEK	88
TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE	

BEVEZETÉS

Már évszázadok óta foglalkoztatja a kutatókat, pszichológusokat a nevelés fogalma, annak aspektusai, feltételei, körülményei. Több definíció is született a nevelés fogalmáról; különböző modelleket, nevelési stílusokat különböztettek meg. A szülőket, családokat is gyakran foglalkoztatja a téma és próbálják megtalálni a számukra legmegfelelőbb nevelési stílust, mellyel hatékonyabbá tehetik a gyermeknevelés korszakait. Több kutatás is rámutatott már, hogy a nevelés és a gyermek iskolai teljesítménye szoros összefüggésben áll, és ez határozza meg a későbbiekben a személyiség fejlődését, annak szocializációját. Ahogy a közmondás tartja, ahány ház, annyi szokás; ez a nevelésre is vonatkozik: különböző háttérű családokban különböző elvárások és elvek által megy végbe a gyermeknevelés. Evidens, hogy a gyermek könnyebb és hatékonyabb szocializációjához elengedhetetlen a megfelelő családi háttér, a minőségesen együtt töltött idő, azok egymás közti viszonya. A hosszú ideig tartó nevelés révén a gyermekben egyfajta, a család anyagi, kulturális és társadalmi hovatartozását magában hordozó habitus alakul ki (Perpék-Fekete, 2016).

Ebből kifolyólag úgy gondolom, nagyon fontos foglalkoznunk a szülői nevelési stílusok vizsgálatával, és azok hatásával az integrációs folyamatokra. Napjainkban aktuálissá vált az inklúzív, az integrált tanítás-tanulás fogalma, így fontosnak vélem a hátrányosabb helyzetű gyermekek és azok családi háttérének felmérését, megismerését. Ezáltal egy átláthatóbb, érthetőbb képet kaphatunk arról, hogy milyen nehézségekbe ütköznek a mindennapokban, mi a nehézségek kiváltó oka. A téma aktualitása abban rejlik, hogy megvizsgálhassuk a romák társadalmunkba való integrálási folyamatát, valamint a szülői nevelési stílusok megjelenése a kulturális különbözőségek jegyben. A kutatás vizsgálati céljai a következők: megvizsgálni a roma gyerekek családban való nevelkedésének kulturális háttérét, megvizsgálni a szülői nevelési stílusok dominanciáját, a gyermek státuszának és értékelésének elemzése családon belül, a roma gyerekek integrálódását gátló tényezők feltárása. Pszicho-diagnosztikai vizsgálatot végzek egy kérdőív segítségével szülőkkel és gyermekeikkel egyaránt. Három szempont szerint csoportosítom a családtípusokat: hátrányos helyzetű roma család, nem hátrányos helyzetű roma család és nem roma család. A kitöltött kérdőívek alapján elsősorban megvizsgálom, milyen szülői nevelési stílusok dominánsak az adott családtípusokban, majd a gyermekkel végzett teszt alapján megvizsgálom azok érzelmi intelligencia-szintjét. A kérdőívet Varga Anna és Sztolin Volodimir állította össze, akik a szülői bánásmódot vizsgálták általa. A

gyermekkel végzett tesztet Pip Wilson, brit pszichológus dolgozta ki, aki az érzelmi intelligencia fejlesztési lehetőségeit, valamint a tapasztalaton alapuló ismeretek elmélyítését tanulmányozta. Eredetileg iskoláskorú gyerekek tanulási nehézségeinek vizsgálatára alkalmazta, de később bebizonyosodott, hogy felnőtteknél is alkalmazható. Többek között arra kérdésre is kerestem a választ, hogy milyen hasonlóságok vagy eltérések vannak a különböző családtípusok nevelési stílusai között, valamint, hogy ez hogyan hat a családban nevelkedő gyermek társadalmunkba való beilleszkedési folyamataira.

Kárpátalján számottevő kérdés alakul ki különböző nemzetiségek együttélését illetően. Főleg a roma közösséggel kapcsolatosan alakulnak ki sztereotípiák. Eltekintve attól, hogy Ukrajna területi régiói közül Kárpátalja a toleráns magatartásáról ismert, igen gyakran érezhetőek a rasszizmus és diszkrimináció jelei. Így, az utóbbi időben aktuálissá vált a romák szocializációjának kérdése. Horvát Miroszláv véleménye szerint csekély számban vannak illetlen viselkedésű romák, és a sztereotípiákat, a negatív véleményeket maguk az emberek formálják róluk, amivel az egész nemzetiségre rányomják általuk a bélyeget.

I. FEJEZET. SZÜLŐI NEVELÉSI KONCEPCIÓK, STÍLUSOK ÉS AZOK FELOSZTÁSA

A gyereknevelés egy komplex, összetett feladat. Bár minden szülő másként neveli gyermekét, különféle kategóriákba sorolhatóak azok elvei alapján. A gyermek személyiségfejlődésére a szülői nevelési módszer hosszú távon nagy hatással van. Számos fejlődéslélektani kutató érdeklődése is a szülő-gyermek kapcsolat kutatására irányult, a szülői nevelési stílusok fogalmának meghatározására. Vizsgálati módszerek megalkotásával feltárni kívánták a nevelési stílusok hatását a gyermek fejlődésére. Céлом, hogy az olvasóval megismertessek közülük néhányat. A nevelés fogalmával kívánok foglalkozni, annak rövid történeti áttekintését bemutatni. Kiemelkedő helyet foglal Kurt Lewin, Ranschburg Jenő illetve Rembsberg-Saunders pszichológusok által felállított nevelési stílusokkal foglalkozó munkássága.

1.1 A nevelés fogalma, történeti áttekintése

A nevelés olyan tipikusan emberi megnyilvánulás, amely egyetlen más élőlénynél sem tapasztalható. Minden korban nyomon lehet követni, egészen az őskortól a jelenlegi modern társadalmunkig. Olyan alapvető tevékenységek közé tartozik, amelyhez mindenkinek köze van, valamilyen formában hozzájárul. Egy olyan tervszerű, tudatos és fejlesztő hatású folyamat, amely csak az emberekre jellemző. E folyamat során a gyermekben egy értékrendszert alakítunk ki, személyiségfejlődésében veszünk részt, ebből kifolyólag lehetővé válik számára céljai (egyéni és társadalmi) megvalósítása. Wolfgang Brezinka szerint a nevelés alatt azokat a cselekvéseket értjük, amelyek által az emberek megkísérlik más emberek lelki beállítottságainak bonyolult rendszerét valamely tekintetben tartósan javítani, az értékesnek ítélt összetevőket megtartani, a rossznak ítélt beállítódások létrejöttét megakadályozni (Király, 2016).

A nevelés tehát csak az emberre jellemző, mint társadalmi tevékenység; történeti jellegű, mivel megvolt a saját felfogása minden kornak; nemzeti jellegű is, hiszen az összes egyén nevelésében érvényesülnek azok a hagyományok és értékek, melyek országára jellemzőek; tudatos, tervszerű, fejlesztő hatású; célja pedig az ember képességeinek kibontakoztatása; valamint bipoláris jellegű: a nevelő és a nevelt közös tevékenysége (Gabóda B. – Gabóda É., 2013).

Különböző népeknél a nevelés szó eltérő meghatározásokkal rendelkezik, bár mindegyikben az a közös, hogy a fejlődésbe való beavatkozás valamilyen formáját elevenítik meg. Nézzük csak meg az őskort: a nevelés először a lét-és fajfenntartó tevékenységek automatikus átörökítését jelentette. A későbbiekben a korábbi funkciók társadalomszervező funkciókkal bővült. A görögök a sokoldalú, sokszínű ember nevelését, a spártaiak a katonai nevelést helyezték a középpontba, a rómaiaknál a koncepció középpontjában a pragmatizmus állt. A középkorban a cél az erkölcsi tökéletesség megvalósítása volt. A humanista nevelés a tökéletes ember kialakítását tűzte ki célul, amelyben a laikus ember világi műveltségigénye valósul meg. Comenius, aki a XVII. század egyik legkiemelkedőbb egyénisége, megalkotta pedagógiai rendszert. Ez volt az első részletesen kidolgozott mű. Az oktatás volt a nevelési koncepciójának alapja, és ennek keretében valósította meg a nevelést. Herbart nevéhez fűződik az a nevelési rendszer, amely a lélektanra helyezi az alapokat. A XIX. század első felében dolgozta ki; úgy véli, a nevelés mindenható, és a nevelés legfőbb eszköze az oktatás (Gabóda B. – Gabóda É., 2013).

A nevelés szűkebb értelmezése szerint szándékos hatásról van szó, amely egyirányú és a gyermekre, fiatalra irányul. A nevelés tágabb megfogalmazása szerint a nevelés valamennyi hatás, amely a gyermeket, a fiatalot a társas együttélés folyamán éri. A továbbiakban tekintsük meg, milyen nevelési felfogások léteznek (Gaál-Jászi, é.n.).

A *pedagógiai technicizmus* felfogása szerint a nevelés valaminek az előállítására irányuló cselekvés. Ebben az esetben a nevelő olyan mesteremberre emlékeztet, aki valamilyen célra törekszik, a már korábban is ismert eszközök és módszerek alkalmazásával annak érdekében, hogy meg tudja azt valósítani.

A *pedagógiai naturalizmus* úgy véli, hogy a gyermek önmaga kiteljesítésére saját természetes adottságainak segítségével tud helytállni. A nevelő a kertészhez hasonlítható, aki az általa termesztett növényt ápolva és védve elősegíti annak fejlődési folyamatát, ami - természeti jellegéből adódóan - saját törvényei alapján zajlik. A nevelést vizsgálva meg lehet állapítani, hogy a háttérben kimutatható egy emberkép (amely tudatosan vagy spontán jelentkezik); ez egy ősi, céltudatos és tervszerű tevékenység, amely a mindenkori felnövekvő generációra irányul. A nevelő jellegű fejlesztő tevékenység elméletét és gyakorlatát egy implicit antropológiai szemléletmód hatja át, ami meghatározza például e tevékenység irányát, főbb tartalmait. A nevelést, mint önálló tudományt csak a XX. században kezdték értelmezni, viszont az emberi létre, lényegére, sajátosságaira utaló feltevések már évezredek óta megfigyelhetőek különböző területeken, mint például a

vallás, a filozófia, a művészet terén, később a társadalomtudományok körében, tehát a pedagógiában. Ha úgy tekintünk az emberre, mint egy biológiai hiánylény, aki csak akkor tud fennmaradni, ha csak a saját és társai által felállított kultúra segítségével veszi alapul, érthetően másképpen tekint a nevelésre, mint az, aki az embert a „teremtés koronájának” tartja, vagyis olyan lénynek, aki a benne szunnyadó képességek és adottságok kibontakoztatására és ezzel önmaga fejlesztésére is képes. Másszóval arra az antropológiai kérdésre, hogy mi az ember igazából egyenlő azzal, hogy mi a nevelés lényege. Kiindulva ebből újabb kérdések merülhetnek fel, mint például, hogy milyen ember voltából adódó tulajdonságokkal van felruházva, hogy valójában mi az ember lényege, ami például a természetben elfoglalt helyével függ össze, hogy nevelésének szükségességét, nevelhetőségének feltételeit fajspecifikus sajátosságaiból kiindulva - nem csupán és kizárólag egy-egy adott történelmi kor adott kultúrájába ágyazottan - értelmezhesük. Ahhoz, hogy a kérdést megválaszolhassuk, nem csak a pedagógiában, de az antropológiában is keresendő a válasz.

Az *antropológia fogalma* szerint a modern antropológia (anthroposz az ember, logosz a tan, olyan tudomány, amely az emberi természet lényegével, az ember organikus és pszichés sajátosságaival, a világban és a történelemben szerzett helyzetével foglalkozik) nem csak egy egyfajta emberi állapotról beszél, hanem megkezdve a biológiától, át a pszichológián, az orvostudományon és a kultúrantropológián keresztül, bezárólag a filozófiával és teológiával, valamint a tudományok egész sorával kutatja ugyanazt az alapkérdést különböző nézőpontokból. Ezt alapul véve lehet szó biológiai antropológiáról, amely az emberi test felépítésével, az egyes rasszok eltérő sajátosságaival, az ember eredetével, humán genetikai problémáival stb. foglalkozik. A francia és angol nyelvű tudományos gondolkodásban elterjedt kultúrantropológia az etnológia és az őstörténet, továbbá a primitív népek szexuális szokásai, családi élete, nyelve, ezek fejlődése alapján fogalmazza meg az emberre vonatkozó megállapításait. A szociálintropológia az emberi lét társadalmi összetevőit hangsúlyozza, ami hasonló alapokon nyugszik az előzőkhöz. A pedagógiai antropológia azokat az emberre vonatkozó kérdésfeltevéseket és antropológiai eredményeket vizsgálja, amelyek a nevelés jelenségeit általános szinten, pedagógiai szempontból értelmezhetővé teszik, ehhez az egyes részdiszciplínák eredményei mellett jelentős mértékben épít az emberi lét legalapvetőbb és legáltalánosabb kérdéseit felvető, az embert a maga ember mivoltában egészként vizsgáló filozófiai antropológiára, hiszen a résztudományos antropológiák csak ebből a szémszögből nézve kerülhetnek a helyükre (Fehér, é. n.).

Pedagógiai antropológiai megközelítés. A hatvanas évek elejétől jelenik meg ez a nevelés kérdéseivel összefüggő antropológiai kérdésfeltevés, valamint az ehhez tartozó résztudomány, a pedagógiai antropológia. Jan Martin Langeveld adta meg ennek értelmezését. Az antropológiát mintegy pedagogizálva az ember lényegét abban a kitüntetett sajátosságban látja, hogy nevelhető és nevelésre szorul (animal educabile et educandum), a nevelést nélkülöző gyermek nem ember, csak a nevelés által válhat azzá. Ahhoz, hogy igazolja feltevését, egy gyermek- és iskolai antropológiát dolgozott ki. A diszciplína megjelenésével összefüggésben tehát az alábbi, már korábban is vizsgált klasszikus pedagógiai, nevelésfilozófiai alapkérdések kerültek új megvilágításba, illetve nyertek új megfogalmazást: miért van szüksége az embernek a nevelésre, mi az oka annak, hogy az ember nevelhető, miért lehet és kell az embert nevelni. A kérdésfelvetésekkel összefüggő, úgynevezett pedagógiai antropológiai válaszok a következőkben összegezhetők: az embert azért lehet és kell nevelni, mert nem fixált lény (képes arra, hogy bármivé váljon), azaz környezete által döntő módon nem befolyásolt, nyitott bármilyen változás irányába. Ez a kijelentés az ember helyzetére vonatkozó alapvető megállapításon túlmenően módszertani következtetéseket is magában rejt: nevezetesen, az emberre vonatkozó ismeretek jelentős része az állati viselkedéssel történő összehasonlítás útján fogalmazható meg. Max Scheler egyik fő művében az emberi és állati viselkedés sajátosságait összehasonlítva arra a következtetésre jut, hogy az emberi viselkedés lényege az, hogy nyitott a világ felé, míg az állatot a „környezete köti”. Annak az embernek, akit nem köti se környezete, sem pedig ösztöne, az emberré válásának feltétele az emberikulturális környezet befolyása. Ezek viselkedési és kulturális normáinak megtanulása lehetővé teszi, hogy saját emberi közösségében éljen. Helmut Plessner egyik művében, „Az ember, mint élőlény”-ben az ember világra való nyitottságából kiindulva igyekszik megvilágítani, hogy az ember excentrikus helyzetével tűnik ki az élőlények közül, reflexivitása folytán hármass aspektusban képes fölépíteni az emberi individualitás lényegét. Kiindulópontja abból ered, hogy az emberben megvan az a képesség, hogy tud önértelmezni és önmagához helyesen viszonyulni. Önmagát értelmezheti mint tárgyyszerű fizikai testet vagy mint lelket a testen belül (a személyes ént), vagy mint az Ént; és ezt alapjául véve elfogadja az önmagától való viszonyulást, tehát az excentrikus pozíciót. Az önmagával való távolság következtében az ember élete egy önmaga által végrehajtandó feladat, az ember olyan élőlény, amelynek előbb saját magának kell saját életlehetőségeit megteremtenie, homo faberré (dolgozó előállító emberré) kell válnia, aki eszközzé teszi saját testét és más dolgokat (Plessner, 1975).

Az aacheni kultúrszociológus, Arnold Gehlen "Az ember, természete és helye a világban" című munkájában további megállapítások jelentek meg. Úgy véli, hogy az ember - összehasonlítva az állattal - biológiai szempontból „hiánylény”. Míg a különböző állatfajok testi felépítését (pikkely, páncél, bunda, tollazat, pata, karmok, mancs, szárny, uszony, csőr, ormány, fogazat stb.) fajspecifikus módon meghatározza az őket körülvevő környezeti és észleleti világ, az ember esetében ehhez képest számos biológiai hiányosság jelentkezik: nem rendelkezik például az állatokra jellemző szervi specializálódással, védekező, támadó, menekülő szervei tökéletlenek. Az emberi fajra jellemző ösztönredukcióból következően az ember az ösztöneit jóval szűkebb körben, diszpozicionális szinten tudja használni. Sajátos testi felépítése, felegyenesedett járása, testrészei sokoldalú használata ellensúlyozza a felsorolt hiányosságokat.

Nevelési szempontból is jelentősek az arra vonatkozó megállapítások, hogy miután az ember nincs hozzáigazítva a környezetéhez, testi felépítése is elősegíti nyitottságát a világra, ennek következtében kiemelkedő tanulási képességekkel rendelkezik. Más szóval, arra képes, hogy testi tökéletlenségeit tervszerűen és alkotó tevékenységgel kompenzálni tudja, majd erre építkeznek a magasabb rendű szellemi és kulturális teljesítményei. Gehlen úgy véli, az embert e megszokott természeti környezetéből túlélési ösztönei és képességei vezették ki, így lehetősége nyílt megteremteni magának a mesterséges környezetet, a kultúrát. Ezáltal a kultúra részévé válik ő maga is. Az, hogy az ember az ösztönei felett uralkodni tud, tehát kulturált lényként viselkedik azt jelenti, hogy összhangban kell legyen a saját új világával is. Ezekhez jellegzetes tanulási folyamatok és viszonyulások szükségesek, amelyek az ember által teremtett kultúra törvényszerűségeit tükrözik. Ezek a benyomások, tevékenységi és világmagyarázati lehetőségeket magában hordozó tanulási folyamat csak külső segítséggel, közbeiktatott tehermentesítő funkcióval rendelkező társadalmi intézmények, mint például a család, az iskola, a munkahely; az írott és íratlan normák: állam- és jogrend, házasság, szokások, vallás stb.; illetve sajátosan emberi képességek, tehát a nyelv, a gondolkodás és fantázia útján lehet eredményes. Gehlen felfogásának pedagógiai következtetései a következőképpen összegezhetők: az embert már a túlélés szempontjai is arra készítetik, hogy belenevelődjön a kultúrába. A kulturális hagyományok megőrzése az ember számára egyben a fennmaradás alapvető képességének is feltétele. Jelentős pedagógiai relevanciái vannak a bázeli zoológus, Adolf Portmann azon megállapításának, amely szerint az ember a hozzá hasonló emlősállatokhoz képest egy évvel korábban jön a világra, fiziológiai értelemben koraszülött. Ahhoz, hogy a magasabb rendű emlősállatokhoz hasonló fejlettségi szintet érjünk el, mint például

felegyenesedő járás, a beszéd és önálló cselekvés elkezdése, Portmann véleménye szerint huszonegy hónapig kell tartson a várandósság ideje, azaz embergyermek ehhez viszonyítva a magzati érés bizonyos részét az anyaméhben kívül tölti. Mivel az ember születése pillanatában nem áll készen, elengedhetetlen szüksége van a másik ember, a felnőtt segítségére, egy meghatározott nyelvi közösségben, meghatározott társadalmi közösségek rendszerében zajló szociális kapcsolatra, így a társadalom tölti be az anyaméh szerepét csecsemőkorban. Ennek az állításnak több nevelési konklúziója van: az első életév, a család mint szociális anyai öl, ezen belül a korai anya-gyermek kapcsolat, a szeretetteljes, ingergazdag, önálló manipulációs lehetőségeket biztosító környezet szerepének hangsúlyozása. Bertalanffy Lajos, egy híres magyar biológus, akit a modern rendszerelmélet egyik megalkotójaként ismerünk, az ember egyediségére úgy tekinti, mint akinek létét szimbólumok birtokolják, közvetlen biológiai ösztöneinek kielégítésétől eltekintve szimbólumok éterében egzisztál. Szimbólumok alatt itt olyan szabadon választott jeleket értünk (nincs biológiailag létrehozott kapcsolat a jel és a jelölt dolog között), amelyek meghatározott tartalmat képvisel (ábrázoló, reprezentatív jellegűek), azokat hagyományok közvetítik (a velünk született habitusokkal szemben egyéni tanulási folyamatok útján asszimilálja), mely hármasszempontra szerint lehetséges az emberi szimbolizmus minden lényeges jegyének definiálása és diszkriminálása az állati viselkedéstől. Két fő terület ismeretes az emberi szimbólumok és azok tevékenységén belül. Az első a diszkurzív szimbolizmus amely a tudatos, kifejezetten logikai formákat mutatja, felismerésszerű adatok osztálya, melynek döntő tényezője a nyelv. A második terület magába foglalja az úgynevezett experimentális szimbólumokat, amelyek alatt a közvetlen élményhez fűződnek, érzelmi információk közlését értjük. Ehhez tartoznak: a szociális státusszimbólumok, mint például egy márkás autó, állami szimbólumok, például a zászló, a címer valamint több különféle ágazat szimbóluma a líra, a zene és a vallással végződik. Az emberre vonatkozó különböző kutatási nézőpontok eddigi - az állatok és az emberek közötti evolúciós folyamatosság elismerése mellett az emberi faj megkülönböztető jegyeit is elfogadó - szemléleti konszenzusát kérdőjelezzik meg a szociobiológiai irányzat képviselői, akik lényegi hasonlóságokat vélnek felfedezni az emberi és az állati viselkedés között. Az amerikai Edward Wilsont és társait tekintjük az irányzat atyáinak. Ők a társas viselkedés több területén vizsgálták meg a társas tevékenységek jellegzetes vonásait, meghatározott biológiai nézőpontok és elvek alapján. Egy egységes értelmező alapot szerettek volna megalkotni az állatok viselkedésével kapcsolatos különböző adatok, megfigyelések és kísérleti tények útján. További céljuknak

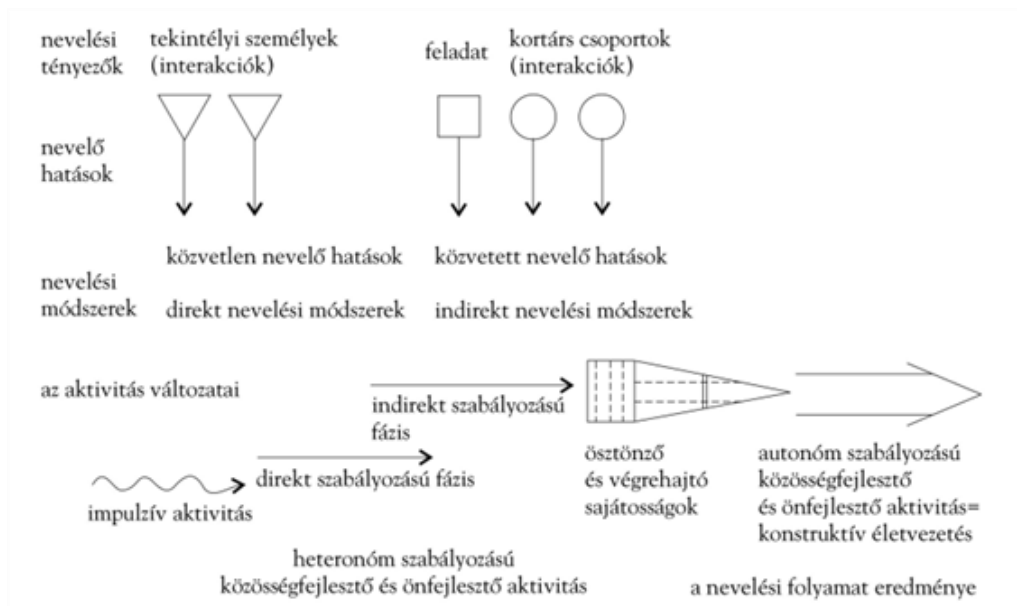
tekintették a viselkedéstudományok közös evolúciós keretbe foglalásával egy olyan szintézis létrehozását, amely magába foglalja az etológia, populációbiológia, genetika, ökológia, zoológia eredményeit. Az adott irányzat alapján több szempont szerint genetikailag megalapozott az ember társas élete. Több állatfajnál megfigyelhető az udvarlási rituálé a nemi érintkezést megelőzően, legtöbb esetben a hím állatfaj nagyobb és agresszívebb a nősténynél és legtöbbször uralkodnak a gyengébb nem felett. A szociobiológusok úgy vélik, hogy az emberek udvarlása és szexuális viselkedése erre épül, szintén veleszületett rituáléból áll. További Genetikai tényezővel demonstrálható az is, hogy az emberi társadalmakban a férfiak miért foglalnak el domináns valamint nagyobb tekintéllyel járó pozíciókat. Az evolúciós elvek alapján a szociobiológia, az úgynevezett „reprodukciós stratégia” elmélete révén megvilágítja a nemek közötti kapcsolat lényegi elemeit. A reprodukciós stratégia egy viselkedésminta, amely a természetes kiválasztódás útján alakult ki és növeli az utód életben maradási esélyeit. A női szervezetet nagymértékben igénybe veszi a szaporodási sejtek fenntartása és védelme, legfőbb célja az utód gondozása és oltalmazása. A nők nem vesztegetik el az erre fordított energiájukat, nem érznek késztetést arra, hogy sok partnerrel lépjenek szexuális kapcsolatba. A férfiak hajlama a promiszkuitásra a faj szempontjából egészséges stratégia, a hímek alapvető feladata a megtermékenyítés valószínűségének maximalizálása és ezzel a faj minél sikeresebb genetikai reprodukálása (Berezkei, 2003).

1.1.1 A nevelési folyamat szerkezete

Egészében tekintve és rendszerezve a már korábban említett elméleteket a nevelési folyamat egyes elemeivel kapcsolatban, alapvetően arra a következtetésre juthatunk, hogy a nevelési folyamat tulajdonképpen a neveltek célirányosan szabályozott aktivitásának (magatartásának, tevékenységének) keretében valósul meg.

Az aktivitás külső pedagógiai regulációja a közösségfejlesztő és az önfejlesztő magatartás- és tevékenységformák preferálását, megerősítését jelenti a gyerekek tevékenységének folyamatában. Az aktivitás külső pedagógiai regulálását a nevelési tényezők - a felnőtt tekintélyi személyek, a feladatok és a kortársi csoportok vagy közösségek - által produkált nevelő hatások, vagyis interakciók eredményezik.

A nevelési tényezők által felidézett nevelő hatások optimalizálását, szakszerű és hatékony érvényesítését szeretnék biztosítani a nevelési módszerek, nevelési tekintélyi személyek, tényezők (interakciók).

1.1.számú ábra: Nevelési hatások (Bábosik, 2004)

A heteronóm szabályozású, más szóval egy olyan regulált aktivitás, mely külső pedagógiai hatásokkal van egybekötve, a nevelési folyamat kerete, két fázisra bontható a szabályozó nevelési tényezők szerint. Ezek a következők: a tekintélyi szabályozású és szociális szabályozású szakasz. Mivel a felnőttel való kapcsolattartás szükséglete magas fokú, az első szakaszban a gyermekek érzékenyebben reagálnak a felnőttek direkt (szabályozó hatásaira) és indirekt nevelői módszereire és ennek megfelelően módosítják cselekedeteiket és viselkedésmódjukat. A második ciklusban már a feladatok és kortársi közegek direkt nevelő és szabályozó hatásai, valamint az indirekt nevelési módszerek tevékenység- illetve magatartást szabályozó szerepekre kerül a hangsúly. Jelen befolyások elfogadására a kortárskapcsolatok szükséglete motiválja őket. A külső pedagógiai szabályozás révén vezérelt, heteronóm vezérlésű aktivitás folyamatában alakul ki az a szubjektív magatartás-determináció, amely a továbbiakban kiindulópontja lesz az egyén belső vezérlésű, autonóm szabályozású aktivitásának, mint a nevelési folyamat kimenetelének. Ennek okán a nevelés folyamatában a magatartás- és tevékenységformálás a személyiségfejlesztéssel egységben lép érvénybe. A személyiség intern magatartás-szabályozó feltételrendszerét alapvetően olyan attitűdök, interiorizált minták (példaképek vagy eszményképek) és meggyőződések alkotják, amelyek az egyént külső kontroll nélkül is, autonóm módon közösségfejlesztő és önfejlesztő magatartás- és tevékenységformák konzekvens produkálására ösztönzik, s így egyben alapjai a permanens önnevelésnek és önképzésnek is (Bábosik, 1999).

1.1.2 Nevelési koncepciók

Ebben az alfejezetben a már ismert nevelési koncepciókat sorolom fel, majd részletesebb leírás olvasható. A nevelés különböző tényezők rendszere által befolyásolt, komplex, nyílt rendszerként meghatározható folyamat, és ebből adódóan minden nevelési helyzet tulajdonképpen egyedi, egyszeri és megismételhetetlen a maga nemében. Ennek ellenére a nevelési helyzetek sokaságában bizonyos sajátosságok, irányultságok fedezhetők fel. Ezeket az irányultságokat, sajátosságokat általánosítva nevezzük nevelési modelleknek.

Bábosik István négy kritérium alapján nyolc modellt határol el, azonban nem zárja ki más rendszerek lehetőségét sem. Ezek a következők: a) a nevelési érték közvetítés érvényesülése szerint: normatív és értékrelativista; b) a nevelési folyamat szabályozottsága szerint: irányított és szabad; c) a nevelési hatásszervezés szerint: intellektualista és naturalisztikus; d) a nevelési folyamat megszervezésének alapja szerint: befogadásra és aktivitásra épül nevelési modellek. A nevelési modellek a nevelési gyakorlatban nem jelentkeznek ilyen „tisztá formában”, hanem egymással ötvözve, különböző tengelyeken megjelölhető erősséggel.

A normatív nevelési koncepciók fontosnak és szükségesnek tartják bizonyos maradandó emberi etikai értékek, valamint magatartási normák intermediálását és interiorizálását a felnövekvő nemzedékek kapcsán. Háttérben az az álláspont él, mely úgy véli, hogy egzisztál és definiálható is egy olyan értékstruktúra, amely aránylag tartós, a nevelés számára könnyen megvilágítható és a nevelési folyamán felhasználható. Így fontosnak tartják a nevelés cél- és értékrendszerének körülhatárolását. Lappints Árpád az *Érték és nevelés* című művében egy olyan értékrendszert ír le, amely a XXI. század nevelésének kiindulópontja lehet. Értékrendszerének fő csoportjai: a biológiai lét értékei, az én harmóniájára, a társas kapcsolatokra, a szociális kapcsolatokra, a társadalmi eredményességre és a humanizált társadalomra vonatkozó értékek (Lappints, 1998, n.o.).

Az értékrelativista koncepciók szerint nem határozható meg olyan értékstruktúra, amely valamennyi nevelt igényeinek megfelel lenne, ugyanakkor maguk az értékek is, a társadalmi feltételek változásával veszítenek alkalmazhatóságukból. Ezenkívül hangsúlyozzák az egyéni értékrend jelenségét, valamint a gyermeknek az értékekre vonatkozó döntési szabadságát. Zrinszky László megfogalmazásával élve: az értékrelativizmus az „egyik legfőbb antipedagógiai érv” (Zrinszky, 2002).

Egyértelmű, hogy a két egymásnak teljesen ellentmondó felfogás közül a neveléstudományban az első jellemzőbb. Az irányított nevelési koncepciók általában normatívák is, mivel a nevelési folyamat külső (pedagógus általi) irányításának nélkülözhetetlenségén van a hangsúly, így viszonylag kevés tér marad a gyerek önálló kezdeményezésére, kíváncsiságára és megnyilvánulásaira. Ennek a nevelési koncepciónak érvénybe jutásakor erőteljes külső szelektív hatásrendszer érvényesül, amely egyrészt a célok pontos kijelölését, másrészt a nevelési céllal egybeeső megnyilvánulások megerősítését jelenti. Ez esetben értelemszerű a direkt irányítás, épp ebben lakozik az ilyen típusú nevelési felfogások legkirívóbb elmaradása is. Ebből adódóan arra a következtetésre juthatunk, hogy a túlzott szabályozás nemcsak nem minden életkornak felel meg (például serdülőkorban gyakran ellentétes eredményt ér el), azonban ártalmas módon fejt ki hatását a személyiségfejlődésre, úgynevezett éngyenge ember létrejöttét generálhatja (Ranschburg, 1977).

Szemben állva az imént említettől, a szabad nevelési felfogások kizárják a külső szabályozás horderejét, ebből kifolyólag a gyermek önkibontakozásához szükséges kritériumok létrehozása a szülő feladata. Ebben az értelmezésben a gyermek érdeklődése, szükségletei és életkori sajátosságai válnak kulcsfontosságúvá; továbbá a pedagógus nem irányítója (indirekt irányítás), hanem tulajdonképpen szolgáltatója a folyamatnak. Alapul véve az előbbi példát, a szabad, mégis bátorító (tehát a megengedő) nevelési koncepciók segítségével szolgálnak a pozitív énkép, az énerős személyiség kialakulásának kapcsán. Ennek a felfogásnak csupán az a korlátja, hogy a gyermekek nem kapnak megfelelő támpontot a követendő és elutasítandó magatartásformák értelmében. Az intellektualista nevelési felfogás ágensei a fejlesztésre és a magatartás alakításában a tudatosításra, és így a meggyőzés módszereire fektetik a hangsúlyt. Ezen nevelési koncepció gyakorlatban jelentkezett helyzetek esetén az „intellektuális-logikai-verbális hatásokkal töltik be az alapvető személyiség- és magatartásformáló szerepet” (Bábosik, 1999).

Így a magatartásformálásban a tudathoz kapcsolódó tényezők (tudatossági szint, normaismeret, ítélőképesség, előre vetítő képesség) gazdagítása, fejlesztése által látják megvalósíthatónak a nevelési célokat. Az előbbi koncepcióval szemben helyezkedik el a naturalisztikus felfogás, amelynek képviselői a személyiségfejlesztésben a szokásrendszer kialakítására helyezik a hangsúlyt, így a tapasztalati és beidegző-begyakorló hatások kerülnek előtérbe. Az egyéni gyermeki tapasztalat és aktivitás jut fontos szerephez. A két nevelési koncepció közti középút megtalálása lenne ideális. Azok a nevelési koncepciók, amelyek a befogadásra épülnek, a tanulót az oktató nevelő tevékenység tárgyaként említik.

Ahelyett, hogy előtérbe helyeznék a gyermek pszichikai és fizikai aktivitását, a tanulót passzív befogadói viselkedésmódra sarkalják, ráadásul előtérbe kerülnek a kényszerítő, szankcionáló és bíráló nevelői effektusok. Noha ez a felfogás - Comenius és Herbart tanaira alapozva - semmi esetre sem tekinthető XX. századnak, sajnálatos módon ez még nem jelenti azt, hogy a mai XXI. századi nevelési gyakorlatban nem lenne élet ereje az ilyen jellegű nevelési koncepciónak. Az aktivitásra épülő koncepciók reformpedagógiai fejlemények, és a befogadásra épülő tagadása, elutasítása eredményeképpen léptek érvénybe. Esszenciája, hogy döntőnek tekinti a nevelt aktivitását a személyiség és magatartás formálásának idején. Az iskola választékát jelentősen a tanulói elvárásokhoz, az érdeklődéshez és a kíváncsisághoz igazítja, beavatja a tanulókat az oktató - nevelő tevékenység tervezésébe, szervezésébe és értékelésébe is. Kétségtelen, hogy ebben a modellben a nevelési folyamat irányítása indirekt jellegű (Péter, 2007).

1.2 Nevelési stílusok és modellek

A legjobbnak számító elveket minden szülő igyekszik érvényesíteni a gyereknevelés során, melyet ő és kultúrája fontosnak tart. Ennek módja különbözőképpen jelenik meg. Legfontosabb kérdésnek tekintik, hogy a szülői bánásmódnak melyik eleme milyen következményekkel társul a gyermek későbbi fejlődésére való tekintettel, szocializációjára. Hosszú évek óta a gyermekneveléssel kapcsolatos tudományos érdeklődés középpontja a szülők gyermeknevelésével kapcsolatos habitusok vizsgálata. Érthető, hogy az egyik legígéretesebb, legérdekesebb és nagy népszerűségnek örvendő kérdéskör ez.

A szülői-nevelői eljárásokhoz társuló elméleti modellek és a nyomukban virágzásnak induló vizsgálatok a szülői viselkedésmódok széles skáláját helyezték tanulmányozások eszközévé. Összefüggéseket kerestek ezen mutatók, a gyermek szociális- és morális keresve az összefüggést ezen mutatók és a gyermek szociális, morális fejlődése, valamint személyiségfejlődésének egyéb faktorai között. Ezek a vizsgálatok – a korai előzmények után – az ötvenes évek közepétől kezdődően szinte uralták a pszichológia szociális fejlődéssel foglalkozó területét, s nem túlzás azt állítani, hogy a pszichológiai közműveltségre és a mindennapi nevelési gyakorlatra egyaránt jelentős hatást gyakoroltak. Ugyanakkor az intenzív érdeklődés a szülői-nevelői eljárások és a gyerek karakterisztikumai közötti összefüggésre vonatkozóan nem egy esetben kritikátlan és indokolatlan feltételezésekhez vezetett, és nem mindig kedvezett a szisztematikusan

megtervezett és módszertanilag korrekt vizsgálatoknak. A XX. század első évtizedeire visszanyúló előzmények elemzése során George Holden azt emeli ki, hogy e korai törekvések java része a szülői beállítódásoknak irreális erőt és hatást tulajdonított, és olyan illúziót sugallt, miszerint a szülői attitűdök feltárása megadja a kulcsot a gyermeki fejlődés misztériumának megértéséhez. Ez a meggyőződés néhány évtized alatt azt eredményezte, hogy a korszak mérvadó szakemberei a szülői attitűdök személyiség- és társas fejlődésben betöltött szerepét a gyermeki fejlődés és a szülői szerepre való nevelés alaptantétélinek tartották. Az intenzív és permanens érdeklődést számadatok is tükrözik: míg a húszas években évente egy-két ilyen irányú vizsgálat folyt, a hetvenes évekre a vizsgálatok száma meghaladta az évi huszonhatot, és növekvő számot mutat napjainkig. Mindeközben a kutatás ezrei során több mint száz különböző mérőeszközt dolgoztak ki és alkalmaztak a szülői attitűdök mérésére (Vajda-Kósa, 2005).

A szülői attitűdök vizsgálatának előzményeül és alapjául értelemszerűen az attitűdkutatások szolgáltak. Az attitűdök iránti élénk figyelem következtében több szerző a harmincas években a pszichológia e területe iránt eredendően elkötelezett szociálpszichológiát az attitűdök tudományának tekintette attitűdökre vonatkozó történeti áttekintését. (Vajda-Kósa, 2005)

A gyermeknevelési eljárások és azok hatásának leírását célzó kutatások elsődleges céljukat tekintve azonosítani kívánták azokat a szülői tulajdonságokat, melyekben a szülők stabilan különböznek egymástól. Ezeket a karakterisztikumokat azután összevetették a gyerekek relatíve állandó egyéni különbségeivel, kezdetben statisztikai elemzés nélkül, később egyszerű korreláltatással, majd bonyolultabb sokváltozós és longitudinális analízis révén. A korai vizsgálatok zömében a szülők büntetési technikáinak, a gyerek specifikus viselkedésére adott reakcióinak, nevelési értékrendszere feltárásának módszeréül döntően interjúkat, kérdőíveket, attitűdskálákat alkalmaztak. A mérési eljárások alkalmazása a XX. század harmincas éveiben kapott lendületet, amikor többféle kérdőívet dolgoztak ki a szülők gyermekeik nemkívánatos viselkedésével és a szülői fegyelmezési eljárásokkal kapcsolatos attitűdjeinek, valamint a szülői-nevelői praktikák gyerekekre gyakorolt hatásának mérésére.

A szülői attitűdök gyermeknevelésben játszott szerepe más irányból is intenzíven foglalkoztatta a pszichológiai gondolkodást. A pszichoanalízis kezdeti, klasz- szikus formájában ugyan Freud nem fordított kitüntetett figyelmet a szülők attitűdjeinek gyerekeikre gyakorolt hatására, követői között azonban többen a szülői túlvédés (overprotection) háttérében a szülők saját gyermekkori elutasítottságát tételezték fel, ami

azután a szülők olyan jellegű magatartásában és attitűdjében fejeződik ki, mely a korai gondoskodást kívánja fenntartani, akár az eltúlzott kontroll és ellenőrzés révén is. A túlvédés kategóriáját azután hamarosan felváltotta a fogalmilag is egyszerűbben kezelhető elfogadás és elutasítás, melyek következményeit olyan intenzív érdeklődéssel vizsgálták, hogy mára az ezekkel foglalkozó tanulmányok száma közel ezerre tehető (Csomortáni, 2014).

1.2.1 A gyereknevelés modelljei

Az évek során több kutatót is foglalkoztatott a gyerekneveléssel kapcsolatos téma. Az alábbiakban azok a modellek olvashatók, melyek jelentős hatást gyakoroltak a gyermeknevelés praxisára, tudományos kereteket túllépve. Az már bizonyos, hogy a gyermeknevelési módszer nagy befolyással van a gyermek személyiségfejlődésére.

A szülői bánásmód és a gyerek későbbi karakterisztikumai közötti összefüggések feltárásában Becker és Schaefer szülői attitűdökre vonatkozó modellje volt alapvető hatása. Egy olyan modellt állítottak fel, amely a nevelési elvekről, attitűdökről, viszonyulási módokról és azok hatásáról szól. Hipotetikus modelljük retrospektív vizsgálatokon alapult. Delikvens, agresszív, illetve jól beilleszkedő serdülőkkel készített interjúik alapján a szülői magatartás és attitűd két alapvető komponensét különítették el: az érzelmi és a kontrolldimenziót (Koltói, 2013).

Az Érzelmi dimenzió - a szülői szeretet hőfokára utal. A szülői szeretet és melegség jellemzi, két lehetséges végpontja van: a szerető, elfogadó (meleg), illetve az érzelmileg elutasító (hideg) szülői attitűd. A felismerés, hogy a szülői szeretet alapvető szerepet játszik a szülők nevelésének hatékonyságában, nem új keletű. Fontos megemlítenünk, hogy Becker a szeretet meglétét, illetve hiányát a szülők büntetésének módjával (és nem mennyiségével) hozta kapcsolatba, amely egy új mozzanat volt a gyermeknevelési kutatások terén. Megfigyelésekkel és interjúkkal arra a következtetésre sikerült jutnia, hogy az érzelmi dimenzió negatív (elutasító) végpontján lévő szülők hatalmukat hangsúlyozzák akkor, amikor büntetést alkalmaznak, a pozitív (elfogadó) végponton elhelyezkedő szülők viszont a meglévő szeretetet hasznosítják a büntetés során. Hatalomhangsúlyozó büntetés értelemszerűen a fizikai büntetés minden válfaja, de a kiabálás, a megszegényítés, a lekicsinylés legalább ilyen mértékben a hatalmát, fölényét kihasználó szülő eszköze. A szeretet „hasznosítása” a büntetésben semmiképp nem az érzelmi zsarolást jelenti (az ugyanúgy a hatalommal való visszaélés jele), hanem azt a

szülői büntetési technikát, melyben a szülő rosszállása esetén (mely már önmagában is kellemetlennek megélt jelzés a gyerek számára jó kapcsolat esetén) elsősorban érveléssel, magyarázattal indokolja meg, miért tart valamit helytelennek. Ez a szülőtípus – szemben az elutasító szülővel – így nem a gyerek személyiségét, hanem tetteit minősíti (Vajda-Kósa, 2005).

Becker teóriája és érvelése szerint a kétféle büntetési típus – a szülői szeretet megléte vagy hiánya – eltérő következményekkel jár az agresszió és a moralitás, azaz a szocializációs célokat tekintve a két legfontosabb területen. A rideg, érzelem nélküli büntetés, a hatalmat hangsúlyozó büntetési mód általában a vétségre adott ún. externalizált, külső szituációtól függő reakciók kialakulásával jár, azaz olyan viselkedésre készítet, melynek elsődleges célja a büntetés elkerülése, s mindemellett még nagyfokú agressziót is eredményez. Ennek az a következménye, hogy amint a büntetés veszélye csekély, a szabályszegés valószínűsége nő. A szeretetet hasznosító büntetési eljárások – azaz a meleg, szeretetteljes szülői attitűd – ezzel szemben általában a vétséggel kapcsolatban az ún. internalizált (belsővé vált) reakciók fejlődésének kedvez. Ilyen reakció a büntudat, a csábításnak való ellenállás, a felelősségvállalás, a vétkek bevallása, az önkritika. Fontos ismérve az ilyen típusú büntetésnek az is, hogy az elfogadó szülő alapvetően a szabályszegő viselkedést, és nem a gyermek személyiségét ítéli el a büntetés során. Mivel az ilyen típusú büntetés sokkal kevésbé frusztráló, és az alapvetően harmonikus szülő-gyerek viszony miatt a gyerek nem érzi ragaszkodási törekvéseit sem elutasítottnak, ezért csekély az agresszió megjelenésének valószínűsége (Vajda-Kósa, 2005).

A kontrolldimenzió. Ennek a dimenzióknak a két végpontja az engedékenység, illetve a korlátozás. Hatásuk – leegyszerűsítve Becker érvelésrendszerét – végső soron úgy foglalható össze, hogy az engedékenység bármilyen viselkedéssel kapcsolatban szabad utat ad (gátlástalanít), míg a korlátozás fékeket épít be a viselkedésbe. Ezzel tulajdonképpen a meglévő viselkedéstendenciák irányát szabja meg. Mint az előző dimenzió bemutatásánál láttuk, a szeretet hiányával jellemezhető szülők gyerekeinél agresszív tendenciák és a viselkedésszabályozás belső fékeinek hiánya tapasztalható. Ez az agresszió és a szabályszegő, amorális viselkedés a szülői engedékenységgel párosulva „zöld utat kap”: nyílt agresszió és antiszociális, delikvens viselkedés várható. Ha azonban e büntetési mód erős korlátozással jár együtt, a gyerek viselkedésének erős kontrollálása során az agresszív megnyilvánulásokat a szülő csírájában és rendszeresen letiltja. Ez esetben sem tűnnek el az agresszív tendenciák, csak a személy mintegy önmaga ellen

fordítja ezeket. Következésképpen szélsőséges esetben neurocitás, szuicid veszélyeztetettség léphet fel (Vajda-Kósa, 2005).

A kontroll mértéke a szereteteli nevelés esetén is különböző következményekkel jár. A beckeri modell következtetései szerint ebben a konstellációban az engedékenység a kreativitás, barátságosság, nyitottság, vezetőképesség és nonkonformitás fokozódását valószínűsíti, míg a szerető, de korlátozó szülők gyerekei ugyan szintén megfelelő szabályzórendszerrel (moralitással, lelkiismereti funkciókkal) jellemezhetőek, de fenti társaiknál jóval tekintélytisztelőbbek, dependensebbek, kevésbé kreatívok és kevésbé szociálisak (Vajda-Kósa, 2005).

Fontos kiemelni, hogy a két dimenzió egymástól független. Tekintsünk meg egy példát: egy szülő lehet nagyon szerető, érzelmetli, elfogadó (tehát az érzelmi dimenzió pozitív végpontja közelében lehet), de ettől még lehet nagyon kontrolláló vagy engedékeny is (állhat a kontrolldimenzió bármely pontján). Ebből látható, hogy a szerető, mégis erősen kontrolláló szülők sokszor a szeretet és a féltés miatt sok szabályt állítanak fel. „Ne egyél fagyaltot, mert hátha megfájdul a torkod!” „Inkább ne barátkozz X-szel, mert néha olyan közönséges!” Ugyanakkor ellenőrzéssel és erős kontrollal járhat a szülői szeretethiány is, vagy szabályok hiányával társulhat, más szóval a szülői nemtörődömséggel (Koltói, 2013).

A beckeri modell következtetései alapján a két dimenzió kombinációjának várható hatásait, a valószínű gyermeki karakterisztikumokat mutatja az alábbi táblázat:

	Szerető, elfogadó szülő	Elutasító, rideg szülő
Kontrolláló, sok szabályt állító	Szabály- és tekintélytisztelő, jól nevelt, dependens, konformista, kevésbé kreatív, nem agresszív, lelkiismeretes	Szorongó, barátságtalan, boldogtalan, neurotikus hajlam, szuicid veszély
Engedékeny, keves szabály	Barátságos, nonkonformista, kreatív és kezdeményező, vezetői kvalitások (proszociális agresszió)	Nyílt agresszió a morális szabályzórendszer (lelkiismeret) hiányával párosulva; antiszociális viselkedés, delikvenciák, bűnözői magatartás

1.1.számú táblázat: Becker modellje (Vajda - Kósa, 2005).

A modell, melynek tanulságait sok ponton alátámasztották a hétköznapi tapasztalatok is, igen nagy hatást gyakorolt a szocializációval foglalkozó elméletekre és a „laikus” közvéleményre egyaránt. A szülői szeretet fontossága mellett a modell által sugallt értékrendszer alapján az engedékenység a jó szülői bánásmód ismérve lett. A szeretet-elutasítás, illetve az ezeknek megfelelő fegyelmezési eljárások és az agresszió, a lelkiismereti funkciók, a kompetencia, a dependencia és egyéb karakterisztikumok alakulása a kontroll-engedékenység dimenzió függvényében ígéretesen komplex és operacionális modellnek tűnt a szocializációs folyamat megértéséhez.

A későbbiekben új modellek születtek, melyek hangsúlyozták a szülői válaszoló készség fontosságát, de a feltétel nélküli szeretettel szemben a feltétel nélküli elkötelezettséget emelték ki, mint a későbbi érett, kompetens viselkedést facilitáló karakterisztikumot. Ezek közül Diana Baumrind modellje olvasható, mely empirikus alapokra támaszkodik (Vajda-Kósa, 2005).

Baumrind modellje. A szülői bánásmód szocializációs következményeivel kapcsolatos fenti következtetéseket ez a modell egy lényeges ponton megkérdőjelezte. Diana Baumrind konklúzióit a továbbiakban olvasható vizsgálatsorozat alapján állapította meg: munkatársaival 110 óvodás gyereket figyeltek meg, majd három csoportba sorolták őket viselkedésük alapján. A kompetensnek nevezett gyerekek csoportjába a magabiztos, vidám, kíváncsi gyerekeket; a visszahúzódók csoportjába a félénk, szégyenlős, néha boldogtalannak tűnő gyerekeket; míg az éretlenek közé az impulzív, felnőttekhez, társaikhoz érzelmileg tapadó gyerekeket sorolták. Ezt követően végeztek megfigyeléseket a gyerekek otthonában, megfigyelték, hogyan próbálja a szülő és a gyerek egymást befolyásolni, szabályozni. A megfigyelések után laboratóriumi körülmények között a szülő-gyerek interakciók további megfigyelésével a szülők tanítási stratégiáit, szabálybetartatási technikáit fedezték fel. A két vizsgált sorozat után osztályozták négy kritérium szerint a szülőket is: mennyire kontrollálóak, mennyire követelik meg az érett viselkedést, milyen a gyerekükkel folytatott kommunikációjuk, és mennyire érzelm teljesek, gondoskodóak (ezt a dicséretet, érzelemnyilvánítások alapján ítélték meg). Baumrind vizsgálatainak eredményei megcáfolták azt az előzőleg felállított megállapítást, miszerint a kontroll és a szigor gátolja a gyermeki kreativitást és spontaneitását. A kompetens gyerekek szülei szigorú kontroll alatt tartották gyermeküket és felelősségteljes viselkedést vártak el gyermekeiktől eltekintve attól, hogy hajlottak az érvelésre és a szabályok megbeszélésére. Későbbi vizsgálatok során Baumrind a szülői bánásmód három típusát különítette el. Ezek a következők:

A tekintélyelvű, más szóval az autoritáriánus szülő követelő és szülőcentrikus. Az engedelmséget mindenekfelett fontosnak tartja, a szabályokat nem vitatja meg, és elvárja, hogy gyereke ne kérdőjelezze meg a szülői döntések helyességét. Úgy véli, hogy a szülőknek jogaik vannak, a gyermekeknek pedig kötelességei.

Az engedékeny szülő ezzel szemben gyermekközpontú, elfogadja gyereke kívánságait, nemigen követel rendet vagy felelős viselkedést otthon, kerüli a büntetést, a kontrollt és a konfliktusokat. Az ők felfogásuk szerint a gyerekeknek elsősorban jogaik vannak, nem pedig kötelességeik.

A mérvadó, tehát az autoritatív szülő ezzel szemben gyerekközpontú és követelő is egyben. Elvárja gyermekétől, hogy betartsa az otthoni szabályokat, bár alkura is hajlamos, nem tekinti azt szentnek. Nagyobb szabadságot ad a gyermek számára józan keretek között, viszont szigorú is a gyermek optimális fejlődése érdekében. Magasra teszi a mércét és betartatja azt gyermekével. Néha, ha szükség van rá, fizikai büntetés árán is, de mindig érvel, megfelelő kognitív szintet biztosít. Úgy gondolja, hogy a gyermeknek és a szülőnek is egyaránt vannak kötelezettségei és jogai is. Ebben a légkörben növekvő gyermeknek lehetősége van felfedezni a környező világot, megszerezni a kellő interperszonális készséget és kompetenciát. Mindezt tehetik a hatalmát hangsúlyozó, rosszindulatú szülők mellett fellépő szorongás, illetve a túlságosan engedékeny szülői bánásmód következtében jellemző alkalmazkodási bizonytalanság nélkül.

Ezek a konzekvenciák figyelemfelkeltő jellegzetességgel rendelkeztek, mégpedig: nem jár kedvező következményekkel sem a melegség, sem a kontroll önmagában. A kontroll hiánya, a túlzott engedékenység éretlen viselkedéshez vezethet, nem alakul ki a felelősségtudat, a túlzott kontroll viszont a személyiség sérülését eredményezheti. Ami sikerhez és pozitív irányú szocializációhoz vezet, az a kettő kombinációja, mely optimális és harmonikus alapokon nyugszik.

A már említett megállapítások továbbra is kérdéseket vetnek fel- nevezetesen- milyen távú következményei vannak a fejlődés korai időszakában tapasztalt szülői bánásmódnak? Mennyire tartósak, maradandóak a fentebbi összefüggések? Longitudinális vizsgálatokkal folytatta munkáját Baumrind a kérdések megválaszolásának érdekében. Továbbra is követte a már említett három szülőtypust és gyerekeiket óvodáskoruktól egészen a serdülőkorig. Eredményei alapján úgy vélte, hogy az autoritatív szülői stílus pozitív következményei a serdülőkor idején is megfigyelhetők. A gyerek igényeire válaszoló és ésszerű, határozott kontrollt gyakorló szülői bánásmód jelentős szerepet játszott a kompetencia fejlődésében. Főként fiúk körében volt megfigyelhető ez a hatás. További

tapasztalatai szerint a tekintélyelvű szülői stílus negatív hatásai hosszabban tartó hatást eredményeztek fiúknál, mint lányoknál. Az autoritariánus (tekintélyelvű) légkörű családban felnövekvő fiúk általában az intellektuális és iskolai teljesítmény alacsonyabb szintjét mutatták, szociális kompetenciájuk fejletlenebb volt, barátságatlanabbak és kevésbé kezdeményezők voltak társaiknál, és önértékelésükben is zavarok mutatkoztak (Baumrind 1993).

	Korlátozó, követelő, ellenőrző	Engedékeny, nem követelő, alacsony kontrolltörekvés
Gyerekközpontú, válaszolókész, elfogadó	Autoritatív (mérvadó), magas szintű kétirányú kommunikáció, kölcsönösség	Elkényeztető
Szülőközpontú, elutasító, nem válaszoló	Hatalom-hangsúlyozó, Autoriter	Nem involvált, elhanyagoló, közömbös

1.2. számú táblázat: Maccoby és Martin modellje (Vajda–Kósa 2005).

Maccoby és Martin komplex modellje. Maccoby és Martin a Becker és Baumrind által kidolgozott modell elemeit saját eredményeikre és elméleteikre támaszkodva ötvözték. Baumrind modelljét kiegészítették a beckeri két dimenzióval (meleg/elfogadó versus elutasító; illetve a követelő/korlátozó versus engedékeny), létrehozva így egy negyedik típusú szülői stílust is, mely az elhanyagoló, nem involvált szülőket jellemzi.

A nem innovált, elhanyagoló stílussal rendelkező szülők fő célja, hogy kevés időt szánjanak a gyereknevelésre, teljes mértékben minimálisra csökkentsék azt. Ők általában véve nem gyermekközpontúak, hanem szülőközpontúak, gyakran fogalmuk sincs arról, hogy hol és kivel van gyermekük, vagy adott pillanatban mit csinál. Ez a szülői viselkedés kapcsolatba hozható a szülők személyiségvonásaival és a stresszel teli életeseményekkel is. Ilyen magatartást ugyanis nagyobb arányban tapasztaltak például depresszióval küzdő anyák vagy válás, vagy a korábbi családi struktúra szétesése következtében. Az említett modellek a szülők gyermekük szocializációjára gyakorolt hatását összefüggéseiben kívánják bemutatni. Ahhoz, hogy a sikeres szocializáció ismérveként számon tartott viselkedéskontroll belső szabályzórendszere kialakuljon, elengedhetetlen feltétele a szülői

szerepet. A szeretet és a kontroll optimális kombinációja, valamint a kontroll megfelelő módja eredményezi ezt leghatékonyabban. Mindazonáltal, azt is figyelembe kell venni, hogy a szülői bánásmódra vonatkozó elméletek és modellek jó néhány tisztázatlan mozzanatot tartalmaznak. Érthető, hogy ilyenkor gyakran újabb kérdések-kétyelkek merülnek fel:

- a) Milyen folyamatok játszanak szerepet a különböző szülői stílusok sikerességében?
- b) A modellek a hatásokat egyirányúnak írják le, vagy nem adnak támpontot a hatás irányának megítéléséhez. Még nem sikerült tisztázni, hogy a Baumrind által leírt stílusok részben nem a gyerek viselkedésére adott válaszként értelmezhetőek-e? Az előzőkből ítélve, a tranzakcionális szemlélet alapján joggal feltételezhető, hogy a meghatározott temperamentummal rendelkező gyerek minden bizonnyal befolyásolja - egyesek szerint akár meg is határozhatja - a feléje irányuló szülői bánásmódot (Cole M. – Cole S., 2003).

Kétségtől megállapítható az, hogy a szülői-nevelői magatartást modellező elméletek újabb érvekkel szolgálnak a szülői szeretet, a gyerek és gondozója közötti szoros érzelmi kapcsolat jelentőségére vonatkozóan. Feltevések szerint a gyerek számára az anya és más szocializációs ágensek ösztönzései a velük kapcsolatban átélt gondoskodás, törődés, dicséret révén pozitív érzelmi értékűekké válnak. Valószínűnek látszik továbbá, hogy a gyerek késztetést érez arra, hogy megismételje a gondoskodó modell viselkedését, reprodukálja sajátosságait, tulajdonságait, megjutalmazva ezzel önmagát azzal a pozitív értékkel, mely eredendően a felnőtt gondoskodó magatartásához kapcsolódik. Főként olyankor figyelhető ez meg, amikor az érzelemmel teli jelenlét hiányzik, vagy ennek jeleit a gondoskodó felnőtt visszavonja, mint például, mert haragszik, mérges, neheztel, vagy éppen büntet. Ez a reprodukálásra való készenlét nemcsak a felnőtt viselkedésére vonatkozik, hanem mindarra a gyerek által megértett kognitív sémára is, melyet a felnőttek értékelő reakciói a gyerek viselkedésére vonatkozóan közvetítenek. Ez a gondolatmenet végső soron az identifikáció freudi értelmezésével mutat hasonlóságot, ahol a szeretet tárgyának (Freudnál a szülőnek) „megjelenítése” (tulajdonságainak, sajátosságainak reprodukálása) az identifikáció fő forrása (Vajda-Kósa, 2005).

Ez esetben beláthatjuk, hogy a pozitív szülő gyermek kapcsolat, a gondoskodás fontos része szocializációs folyamatnak, elengedhetetlen feltétele annak, hogy a gyermek megfelelő belső kontrollt alakítson ki viselkedésének irányításaira. Mindez azzal magyarázható, hogy az érzelemmel teli kapcsolat teljes hiánya akadályokat helyez a társas hatáshoz pozitív vagy negatív, más szóval lekerülő minősítések kapcsolódhassanak. Mindez csak akkor jut el értékelő minősítéshez, ha a gondoskodó viselkedéssel jár együtt.

A gondoskodás hiánya erőtlen és laza ragaszkodást eredményez a szülőhöz, mint szociális modellhez, éppen ezért ez csökkenti a gyermekben azt a késztetést, hogy magáévá tegye szüleinek viselkedési módját, érveléseit, más szóval a kognitív kontrollt. Abban az esetben, ha a szülők érzelmileg elutasítóak vagy indok nélkül folyamatosan büntetik gyermeküket, nem rendelkeznek olyan eszközökkel, melyek pozitív megerősítéssel tudnak szolgálni gyermekeik irányába. Többek között együtt jár ezzel az is, hogy ilyenkor a szülők nem tudnak élni a szeretet megvonásának eszközével sem, amelyről köztudott, hogy a büntetés minden fajtájának a leghatásosabb eszköze. Érthető, hogy ha a gyermek a szülők részéről folyton elutasítást érzékel, az érzelmi hőfok csökkenése ilyenkor nem számottevő, így ez nem tudja motiválni a gyermeket a szülői melegség visszaszerzésére. Fontos megemlíteni, hogy a viselkedés belső szabályozórendszere tekintetében kulcsfontosságú, mivel ez a légkör és büntetési mód a gyereket érzélgőssé teszi a viselkedésével kapcsolatos kontrollra, tehát a büntetésre, mégsem indukálja a viselkedés internalizált belső kontrolljának kialakulását.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni pár fontos szempontot sem. A fent említett modellek arról adnak jelzést, hogy a szülői nevelési attitűdök és technikák melyik kombinációja teszi lehetővé azt, hogy azok a szabályok, melyeket a szülő fontosnak tart, belső értékévé váljanak és a gyermek viselkedésének irányítását képezzék. A már elsajátított tartalmakról, tehát az értékekről, a normák természetéről és irányáról nem tesznek említést. A szülő sikeresen szorgalmazhat a társadalmi-kulturális értékrenddel ütköző szabályrendszert is. Egy adott értékrend elsajátításában a szocializációs folyamat alatt akkor érhet el a szülő eredményt, ha a saját viselkedése is azzal harmonizál, amelyet a gyermekbe próbál megépíteni, más szóval akkor, ha a minta kongruens. A szülői-nevelői bánásmód nemcsak a nevelő intencióján vagy egyéb karakterisztikumain múlik, azt a másik fél is befolyásolja. A gyerek szülői viselkedést alakító hatását demonstrálják azok a kutatások, melyek különböző szülői bánásmódot (reakciókat) regisztráltak egypetéjű ikrek vagy egy időben örökbe fogadott azonos nemű és korú csecsemők esetében. Ugyanígy a gyerek befolyásoló hatását illusztrálja az a kísérleti helyzet is, melyben a különböző beszéd-karakterisztikummal rendelkező gyerekeknek a velük interakcióba kerülő felnőttek beszédstílusára gyakorolt hatását regisztrálták (Vajda – Kósa, 2005).

Így ma a szülői viselkedés nem a gyerekre vagy a gyerekekért kifejtett hatásként, hanem a gyerekekkel együtt kiformált interaktív folyamatként értelmeződik. Nem arról van szó, hogy a szülőknél a gyermek szocializációjában betöltött reguláló szerepe kérdőjeleződik meg, hiszen ez a hatás vitathatatlanul fennáll (bár bizonyára nem olyan uniformizált módon,

ahogyan a fenti modellekből kirajzolódik). Inkább annak felismerése történik, hogy a szülői szabályzás szeparált hatásrendszere helyett koreguláló folyamat zajlik. A szocializációs folyamat egyirányú folyamatként való tükrözését jelzi ezek a modellek, amelyben a szülői sajátosságok (szeretet, kontrolltechnikák, stb.) következményekkel járnak a gyermek fejlődésére való tekintettel (Vajda-Kósa, 2005).

1.2.2 Szülői nevelési stílusok és azok felosztásai

A Pedagógiai Lexikon szerint a nevelési stílus a szülő-nevelő által alkalmazott nevelési módszerek összessége, egy osztályozási rendszer a családi nevelés vizsgálatára, összehasonlítására. A nevelés empirikus kutatásában és a nevelésről szóló ismeretterjesztő művekben gyakran használt kategória. Azon a feltételezésen alapszik, hogy a nevelési helyzet legfőbb tényezője a szülő-gyermek kapcsolat demokratizmusa, melynek mértékét a tekintély-kontroll mértéke, illetve a nevelés más összetevőivel való kombinációi alakítják ki (Báthory - Falus, 1997).

Kurt Lewin felosztása a nevelési stílusokról. Kurt Zadek Lewin, amerikai-német pszichológus, egyike a modern társadalmi-, szervezeti- és alkalmazott pszichológia úttörőinek. Gyermekpszichológia professzorként dolgozott 10 évet az Iowa-i Gyermekjóléti Kutatási Központban. Egyik legismertebb vizsgálatában Lewin, Lippitt és White 10 éves fiúgyerekekből három csoportot alakítottak ki.

Feladatokat kellett megoldaniuk, felnőttek különböző vezetési stílusa mellett: autokrier, demokratikus és laissez-faire. Az autoriter vezetés mellett a csoporton belül növekedett az agresszió, a gyerekek bűnbakot választottak, aki felé irányulhatott az agresszió. A demokratikus vezetés mellett a társas légkör barátságosabb volt és több feladatot végeztek el. A laissez-faire vezetés mellett alig végezték el a kitűzött feladatot. Lewin úgy gondolta, hogy az egyén a fejlődéssel differenciáltabb lesz, tehát a regresszió a személyiség kisebb differenciálódásával jár, amit Lewin dedifferenciálódásnak nevezett. A hipotézisének vizsgálatához Barker, Dembo és Lewin először megengedték a gyerekeknek, hogy játsszanak mindennapi játékokkal. A megfigyelők lejegyezték, majd értékelték a gyerek játékának konstruktivitását és destruktivitását, majd az értékekhez hozzá rendeltek egy fejlettségi kort. Ezután a gyerekek az eredeti játékkeret leválasztó üvegfal mögött játszottak különösen érdekes játékokkal, például egy olyan babaházzal, ami elég nagy volt ahhoz, hogy beleférjen egy gyerek. Végezetül arra kényszerítették a gyerekeket, hogy menjenek vissza a mindennapos játékokkal játszani, de az üvegfalon

keresztül láthatták a különösen érdekes játékokat. Az ennek hatására fellépő frusztráció regresszióhoz és dedifferenciációhoz vezetett, ami a gyermeki játék minőségében drámai zuhanásként jelent meg.

Autokratikus (tekintélyelvű) nevelői stílus jellemzője az, hogy egyedül vezet. A gyermek egyedül hozza meg a döntéseit, a csoport vagy annak tagjai alig, esetenként egyáltalán nem dönthetnek és azok előkészítéséhez sem csatlakozhatnak. Az autokratikus nevelői stílusra jellemző az utasítások és parancsok használata. Azok a gyerekek, akik ebben a stílusban nevelkednek, visszahúzódóak, önállótlank és nagyfokú bennük az elfojtás.

Demokratikus nevelői stílus jellemzője, hogy alkalmat ad a döntés előtt a dolgok megvitatására, a csoport véleményét is mindig figyelembe veszi. Módszerének sajátossága, hogy kompromisszumot próbál keresni vita és meggyőzés által. Gyermekük saját véleményét alkothatnak. Mindig nyitottak a problémák megoldására. Könnyen alakul ki az egyéniségük és szociabilitásuk.

Laissez - faire (ráhagyó) nevelési stílus jellemzője a teljes vezetés hiánya, anarchia jellemzi; valamint az, hogy főként a csoportból kivált vezetők hozzák meg a döntéseket mindenki helyet.

Ranschburg Jenő felosztása a nevelési stílusokról. Ranschburg Jenő, pszichológus, a pszichológiai tudományok kandidátusa. Különböző területeken tevékenykedett: fejlődéslélektan, szocializáció, klinikai gyermeklélektan, fejlődési pszichopatológia. A gyermekekkel, a családdal kapcsolatos nézeteit, véleményét mindig úgy közvetítette, hogy azt az átlagolvasó, néző is megértse, erre Kardos Lajos bízta. Munkássága során négyféle nevelési stílust különböztetett meg. Ezek a következők:

- meleg – engedelkeny
- meleg – korlátozó
- hideg – engedelkeny
- hideg – korlátozó

Meleg-engedelkeny nevelői stílus. Ebben a nevelői stílusban a “meleg” jelző, nem a kritika nélküli, túlvívó szülői viselkedést jelenti, mint ahogy az “engedelkeny” sem a korlátok és tiltások nélküli szülői magatartást. Természetesen vannak szabályok, amelyek megszegéséért apró büntetés, megrovás jár, - mégse jellemzi a szabályokat a merevség, inkább a szükségszerű és rugalmas normák. Ezek nem neheznek rá a gyermek cselekedeteire, és nem válnak akadályá tevékenységükben. Annak ellenére, hogy mindig kap választ a beszélgetéssel velem és a szeress jelzésekre a szülők felől, a gyermek mégsem

fordul szüleihez. Az ebben a típusban felnövekvő gyermek pozitív világnézettel rendelkezik, aktív és becsvágyó, barátságos, gyorsan gondolkodik, kreatív, érdeklődő, aktív részese a világnak tevékenységeiben. Nincs kétsége afelől, hogy szeretik őt, és tudja, hogy ez sosem korlátozza őt meg semmiben. Mindemellett az ilyen nevelési stílussal rendelkező szülők gyermekei gyakran agresszív megnyilvánulásokkal jellemezhetőek, hiszen a büntetés hiánya és a biztonságérzés erős náluk. Nehezebben kezelhetőek ezek a gyerekek, mindig megvédik magukat és álláspontjukat, kiállnak mellette. Viszont ennek pozitív oldala az, hogy roppan barátságosak, könnyen alakítanak ki kapcsolatokat úgy gyermekkel, mint felnőttel egyaránt, magabiztosak, kiegyensúlyozottak és kedvesek. Az agresszió, ami tapasztalható, a megfelelő feltételek esetén egészséges bátorsággá fejlődik. A kutatók azt is meg tudták figyelni, hogy a meleg-engedékeny nevelői stílusú szülők gyermekei szerepjátékaik során felnőtt babákkal gyakrabban játszottak, mint a többiek. Ez a megfigyelés azért ilyen figyelemre méltó, mert a szerepjáték során a gyerekek a felnőtt viselkedési mintákat sajátítják el, építik be személyiségükbe, viselkedésükbe, így a felnőttel való azonosulás ezeknél a gyerekeknél a legintenzívebb.

Meleg-korlátozó nevelői stílus. Ebbe a szülőtypusba elsősorban a túlóvó, túlszerető, túlgondozó szülő tartozik, aki nem engedi önállósodni gyermekét. Ő az, aki szigorúan csak júliusban –augusztusban engedélyez egy-egy fagyaltot, a sapkát csak májusban lehet levenni, a homokba belemenni csak játszórúhában lehet. Az ilyen szülőknél a gyermek nyílt agressziója szigorúan be van tiltva. Korlátokat állítanak a gyerekek elé, ezzel akadályozzák meg őket cselekedeteikben, amire a gyermek szüeleire irányítja haragját. Mint minden másnak, ennek a haragnak is megnyilvánulásai ismerhetők eltérő módon. A fent említett meleg-engedékeny nevelői stílusnál a gyermek kifejezheti agresszióját, amire a szülők beszélgetéssel próbálnak reagálni nagyrészt, nem büntetik meg gyermeküket cselekedetért. Minden családon belüli agresszív megnyilvánulási formának komoly következménye van, legyen szó gyermek-szülő vagy testvér-testvér közötti kapcsolatról. Ilyenkor a gyermek kénytelen magában tartani, befelé fordítani ellenséges érzéseit, ami végül szorongáshoz vezet. Volt már rá példa, hogy csak a családon belüli agresszió tiltott, de az osztálytársak felé megnyilvánuló nem (azt gondolva, hogy a gyermek bátran, férfiasan cselekszik és megvédi önmagát másokkal szemben). Érthető, hogy ilyenkor a gyermek az otthonról hozott indulatait majd társaikon vezetik le; ezek az agresszív megnyilvánulások idővel eljutnak azokhoz a szülőkhöz, akik majd szigorúan büntetik gyermeküket. Ilyenkor a gyermeknek indulatait és agresszióját kénytelen magában tartani. Ez később csak felerősíti szorongásukat. Jellemző ezekre a gyerekekre, hogy idővel

elkezdenek jól viselkedni az iskolában, jó tanulókká válnak, iskolacentrikusak lesznek, rájuk mondják, hogy még akkor is jól viselkednek, ha nincs bent a tanár az osztályban. Szabályt követő magatartás és gondolkodás illik rájuk, nem túl kreatívak, de mindig illedelmesek. Kissé visszahúzódóak. A szülői szeretet, a melegség rendszerint elejét veszi annak, hogy a korlátozások túlzottan ránehezedjenek a gyerekre, komolyabb problémát okozva. Kutatásokból megtudhatjuk, hogy a meleg-korlátozó nevelői stílusban felnövő lányok jobban tűrik ezt a szülői magatartást mint a fiúk. Ennek az az oka, hogy a lányok kevesebb szorongásos tünetet mutatnak.

Hideg-engedékeny nevelői stílus. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ez a nevelői stílus is a gyermeki agresszió kibontakozását táplálja abból az okból kifolyólag, hogy a szülő elutasítja a gyermekek közeledési, függőségi igényét, néha pedig nemtörődöm módon engedékennyé válik gyermekével szemben. Ennek oka gyakran a gyermekkel szembeni ellenszenv. Valamilyen oknál kifolyólag tudatosan vagy tudattalanul a szülő nem tudja vagy nem akarja elfogadni gyermekét, ezért elutasító módon reagál annak minden közeledési próbálkozására. Ez az érzelmi és fizikai elutasítás szeparációs szorongáshoz vezet a gyermekben. Mindezen túl a hideg-engedékeny nevelői stílushoz tartozó szülő sokszor nyilvánosan bünteti meg gyermekét, igazolva önmagát. Ennek az érzelmi elutasításnak gyanánt megfosztja gyermekét a szülővel való azonosulás lehetőségétől is, attól, hogy elfogadja és kövesse annak viselkedését, majd értékrendjét. Ez az elutasító viselkedésmód idővel a gyermekben is elutasító reakciókat eredményez mindazzal szemben, ami a szülőtől ered. Ha arra gondolunk, hogy a gyermek alapvető szükséglete nincs kielégítve, érthetővé válik számunkra. Idővel egyre gyakoribb agresszív jellegű megnyilvánulások észlelhetők a gyermek viselkedésében, és mivel a szülők engedékenyek, teret is kapnak. Ebben a nevelésben részesülő gyermekek java része serdülőkorra függőségi szorongást mutatnak, kapcsolatuk a szülőkkel egyre csak romlik, már nem fognak tanácsért fordulni hozzájuk és nem beszélnek meg többé problémáikat velük. Ezek a fiatalok a társas igényeiket már más területen próbálják kielégíteni, így gyakran megfigyelhető, hogy a társadalom által nem elfogadott körökben találnak helyet maguknak.

Hideg-korlátozó nevelői stílus: ez a nevelői stílus annyiban különbözik a fent említett stílustól, hogy a gyermek elutasítása mellett még erőteljes korlátok is kapcsolódnak hozzá. A szülő ellenérzéseire, ami lehet fizikai büntetés vagy a gyermekkel való kapcsolat minimalizálása, gyerek agresszióval reagál, annyi különbséggel, hogy a szülő ezt keményen meg is bünteti. Ennek a szülőtípusnak az elutasító magatartása rejtve van. A

külvilág felé azt mutatja, hogy mindent megtesz gyermekéért, ellátja őt, dolgozik, mindeközben a gyermek érzelmi igényeit nem elégíti ki, csak korlátozva vannak. A gyermek számára érthetetlenek ezek a szülői megnyilvánulási formák, és büntudatot érez magában, mert hálátlannak tartja magát, ugyanakkor agressziót is érez irántuk, mert csak a szülők által felállított akadályokat érzi. Mivel a világ felé nem mutathatja ki ezt az agressziót, így befelé fordul, amivel súlyos zavarokat, testi és lelki bajokat is okoz magának. Az idő múlásával ezek a problémák felerősödnek és egyre komolyabbá válnak. Kialakulhat a személyiség torzulása, bizalmatlanság a felnőttekkel és más emberekkel kapcsolatban is (Mester, 2015).

Remsberg-Saunders felosztása a nevelési stílusokról. Bonnie Remsberg és Antoinette Saunders pszichológusokat is foglalkoztatták, miként hat a gyermek fejlődésére a szülői nevelési stílus. Fő művük: *Gyermekeink és a stressz*, mely útmutatóként szolgál a szülőknek ahhoz, hogy idejekorán felismerjék és legyőzzék a stresszt, annak előjeleit. Vizsgáljuk meg tehát a Remsberg-Saunders páros által meghatározott szülői nevelési stílusok hatását a gyermekek viselkedésére.

Diktatórikus szülő. Nézzük csak meg, hogyan viselkednek a diktatórikus szülők gyermekei? A követelőző, diktatórikus szülő üzenete gyermekének az, hogy: te beosztott vagy, én pedig a főnök. Természetesen, a gyermek befogadja az üzenetet, majd reagálhat rá a legkülönbözőbb módokon, mint például azzal a véleménnyel lehet, hogy mindig beleszól a dolgomba, vagy nem figyel rám soha, de úgy is érezheti magát, mintha egy tárgy lenne, lehetne akár robot is; vagy szolgál vagyok; érezheti a boldogság és nevetés hiányát is, tehet olyan megjegyzéseket, mi szerint a szülő mindig csak kiabál vele, észre sem veszi őt; nem érzi a törődést, az érdeklődést iránt, hogyléte felől nem érdeklődnek; az el nem fogadás érzetét is kelthetik a gyermekben, vagy akár a „nem szeretnek engem” vélekedést is. Úgy érzi, hogy őt mindig csak meg akarják változtatni, úgy érzi magát, mint egy kiképzőtáborban. A diktatórikus szülőre a gyerekek néha úgy reagálnak, hogy hangosak, zajosak, néha nagyon csendesek, máskor viselkedésük a kettő kombinációja. Az iskolában gyakran tapasztalhatjuk az alább felsorolt viselkedési megnyilvánulásokat: feleselés, dühkitörések, makacosság, kihívó viselkedés, szexuális kiélés, együttműködés hiánya, beletörődő cselekvésképtelenség, gyakori fejfájás. Kisebrendűség érzésben szenvednek, az önértékelésük is alacsonyabb, nem tudnak megbocsájtani, ahogyan nekik sem bocsátanak meg. A továbbiakban tekintsük meg, milyen üzeneteket közvetítenek a diktatórikus szülők gyermekeik irányába: elsőként azt hangsúlyozzák, hogy nem számít mit gondol, a szülő irányít. Ha a gyermek elfogadja ezt a feléje irányított üzenetet, a

következőképpen reagálhat: szükségem van rá, hogy megmondja, hogyan viselkedjem, mivel én keveset tudok, a szülő jobban tudja. Ha a gyermek nem fogadja el a feléje sugárzott üzenetet, többféleképpen reagálhat: egyszerűen leperreg rólam, amit mond, semmibe veszem, gyűlölöm a leckéztetéseit, soha nem mondok el neki semmit, vagy akár mondhatja azt is, hogy tudom, hogy szeretné, hogy jobb legyek a suliban, ezért azért sem leszek jobb; olyan dolgokat fogok csinálni, ami bosszantja őt, ebből meg fogja érteni, hogy nem tud fölöttem hatalmaskodni; ordítzik velem, hát én is visszaordítok rá válaszképpen.

A kritizáló szülő. Ez a szülőtípus sokban hasonlít a diktatórikus szülőtípushoz. A szülők gyermekük irányába azt sugározzák, hogy nem csinál jól semmit. A kritizáló szülők gyermekei a következőképpen reagálnak erre: mindig morog rám, nem szeretem őt, mert ő sem szeret engem, olyan hideg és számító, mindig elégedetlen velem. A kritizáló szülők kritikus emberek, nem az önvizsgálatra helyezik a hangsúlyt, hanem mások hibáira és tévedéseire. Gyermekeik viselkedésében gyakran mutatkozik visszahúzóds, hazudozás, szégyenlősség, titokzatoskodás, együttműködési hiány, változékony hangulat, fejfájások, körömrágás. Gyakran maximalisták a gyermekek, a tökéletességre törekednek és mindennel elégedetlenek, mert mindig félnek attól, hogy netalán hibát követnek el. Arra a szülői üzenetre, amely azt sugározza a gyermekben, hogy semmit sem csinál jól, a gyermekek kétféleképpen reagálhatnak. Ha elfogadják ezt az üzenetet, akkor: alkalmatlannak érzi magát mindenre, butának érzi magát, inkább visszafogja magát; úgy gondolja, hogy ha visszafogja magát, és nem kezd bele sok mindenbe, akkor kevesebbet fog hibázni és nem fogják őt annyiszor leszidni. Az a gyermek, amelyik nem fogadja el az üzenetet, a következőképpen reagál: hazudik a szüleinek, mert úgy véli, hogy így nem tudják majd kritizálni őt; inkább nem mesél el nekik semmit, mert tudja, hogy csak félreértik őt és bántalmak érik majd érte.

A gyereknevelésre alkalmatlan szülő. Ez a szülőtípus általában az alkohol vagy más káros szerek függői. Üzenetük a gyermekeik felé rövid és egyértelmű: nem vagyok képes megadni a gyermeknek mindazt, amire szüksége van, több problémája van. A gyermek ilyenkor hasonlóképpen reagálhat: nem számíthatok rá, inkább elkerülöm; de sajnálhatja is szüleit, érezheti azt is, hogy szüleinek szükségük van a segítségére. Ezeknek a gyermekeknek a viselkedése gyakran hasonlít az alkohol vagy kábítószer hatása alatt álló felnőttek viselkedésmintáihoz. De mivel ők gyermekek, még kevésbé érzik azt, hogy lehetőségük van arra, hogy segítséget kérjenek, még inkább csapdában érzik magukat. Viselkedésükre jellemző a tisztelet hiánya, álérettség, depresszió, taktikázás, gyakori

dühkitörések. További érzelmeket is kiválthatnak gyermekeikben a nevelésre alkalmatlan szülők. Azok a gyermekek, akik elfogadták szüleik üzenetét, így vélekednek: meg kell védenie az anyját, esetleg aggódik édesapja iránt; nem tud nyugodtan elaludni, míg nem tudja, hogy biztonságban hazaértek; érezheti a teljes törődés hiányát, például egy ebédet is neki kell elkészítenie. Azok a gyermekek, akik nem fogadják el szüleik üzenetét, úgy vélik, hogy nincs senki, akire számíthatna, egyedül érzi magát és mindenben a szüleit hibáztatja.

Érdektelen szülő. Az érdektelen szülők viselkedésére jellemző, hogy nagyon kevés időt töltenek együtt gyermekükkel, túlságosan elfoglaltak; magatartásuk azt közvetíti a gyermekek felé, hogy ők nem olyan fontosak számára. Erre a gyermek úgy érzi, hogy nem kedvelik őt, nem szeretik, ha együtt vannak, valaki más mindig fontosabb nála. Próbálja felhívni magára a szülei figyelmét, de nem tudja, hogyan kell, mindig elfoglaltak. Ahhoz, hogy elkerüljék a fájdalmas igazsággal való szembesülést, az érdektelen szülők gyermekei sokszor óriási energiát fordítanak arra, hogy tagadják, amit látnak és éreznek. Az érdektelen, a gyermek nevelésénél nem jelenlévő szülők gyermekeinél a következő tüneteket figyelhetjük meg: túlzások, hazugságok, nyugtalanság, visszahúzódás, nyafogás, hasfájások, depresszió. Ebbe a típusba tartozó szülők gyermekeinek alacsony az önbecsülése, ridegebbek, gyakorlatiasabbak. Ugyancsak kétféleképpen reagálhatnak erre a gyermekek. Azok a gyermekek, akik elfogadták érdektelen szüleik üzenetét utálják magukat, úgy érzik, bármit tesznek, soha sem lesznek elég jók szüleik szemében, nem érzik magukat egyáltalán fontosnak. Azok a gyermekek, akik nem fogadják el szüleik üzenetét, a következőképpen vélekednek: nem tudják, hogy miért nem szeretik őket, próbálnak keresni valakit, akivel igazán jól érzi magát; szerinte igazából szeretik őt, csak szülei túl elfoglaltak ahhoz, hogy ezt kimutathassák feléje.

Az aggályoskodó szülő. Milyen üzenetet sugallhat az aggályoskodó szülő a gyermeke irányába? A következőket, például: a gyermek nem tudja ezt megcsinálni, legalábbis egyedül nem. Ezt a gyermek úgy érzi, hogy csecsemőként kezelik őt, folyamatosan körülötte forognak, soha nem hagyják őt egyedül elvégezni semmilyen dolgot, mindig mindenbe beleütik szülei az orrukát, nem hiszik el, hogy egyedül is képes vagyok megcsinálni. Az aggályoskodó szülők gyermekei olyan viselkedéseket mutatnak, melyeket a szülők nem hoznak összefüggésbe saját tetteikkel, mint például: visszahúzódás, gyakori meghülések, szégyenlősség, falánkság, gyakori dühkitörések. A túlzott aggályoskodás miatt a gyermekek alvászavarban szenvednek, agyonfojtottnak érzik magukat, nehezkesebben kommunikálnak személyes problémáikról, titkolóznak. Azok a gyerekek,

akik el tudják fogadni szüleik üzenetét, a következőképpen vélekednek: nem tudja egyedül megcsinálni, fél, biztos benne, hogy elrontaná a dolgot. Azok a gyermekek, akik nem fogadták el az aggályoskodó szüleik üzenetét, úgy gondolják, hogy meg tudják csinálni maguk a feladatot és inkább nem mondják el szüleiknek; de gondolhatják úgy is, hogy anyjuknak szükségük van arra, hogy körülöttük legyenek, így hagyják őket, hogy szükségesnek érezzék magukat.

Az értékelő szülő. Hogyan viselkednek és milyen üzenetet sugallnak az értékelő szülők gyermekeik irányába? Az értékelő szülők üzenete a gyermekek felé, hogy szeretik gyermeküket, ők mindenben jók. Ezt a gyermekek érzik, és tudják, hogy szeretve vannak és megbíznak bennük; tudnak beszélgetni szüleikkel, hiszen azok odafigyelnek mondandójukra; úgy érzik, hogy komolyan veszik őt és elfogadják olyannak, amilyen valójában, hibáival együtt. Az értékelő szülők gyermekei életrevaló gyermekek: érzelmileg kiegyensúlyozottak, spontánok, aktívak és energikusak, képesek lelkesedni, talpraesettek, megbízhatóak, van véleményük, de nyitottak más elképzelések iránt is, segítőkészek, kreatívak stb.

Az alább felsorolt szülői nevelési stílusoknak megvannak mind az előnyei, mind a hátrányai. Bár még ekkor sem beszélhetünk egy teljes szülői nevelési stílusról: minden szülőben több stílus jegyeit, előnyeit és hátrányait hordozza magában. Minden a kialakult helyzettől függ. Megfigyelhető az is, hogy egy családon belül különböző nevelési stílussal rendelkeznek a szülők. Ilyenkor ezek a stílusok kiegészítik egymást, de lehetnek összeférhetetlenek is, ezáltal összezavarhatják gyermekeiket, ezzel helytelen nevelési légkört alakítanak ki gyermekeik számára (Nagy, é.n.).

II. FEJEZET. A CIGÁNY AVAGY ROMA KULTÚRA SAJÁTOSSÁGAI

Európa és a Kárpát-medence cigány/roma népességének számáról nincsenek pontos adatok. Becslések szerint a világ roma népességének közel egyharmada és a Kárpát-medencében. A 2001-es évi ukrainai népszámlálás alapján az összlakosság 0,1%-a vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Ám különböző becslések szerint számuk a regisztrálnál jóval nagyobb. Ukrajnában csak két megyében található cigány/roma nemzetiségűek: Kárpátalján és Odessza megyében; ebből csaknem egyharmada él Kárpátalján. Csaknem 45%-uk anyanyelve a cigány valamelyik változata, ennek ellenére Ukrajnában nem védi a Regionális vagy kisebbségi nyelvek kártája. A Kárpátaljai cigányok csaknem kétharmada(62,4%-a) a magyart tekinti anyanyelvének. A kárpátaljai cigányok/romák rendszerint a falvak, városok meghatározott részén, úgynevezett „cigánytáborokban”, (romatelepeken) élnek. Szegregációjukat növeli, hogy ezek a települések rendszerint a város szélén helyezkednek el. Beregszász város önkormányzata egy 2,5 méteres kőfallal vette körül a cigány negyedet, ezzel eltakarva a környékre látogatók szeme elől. A cigányok iskolai oktatása egyben a többségi társadalomba történő integrálásuknak a színtere is. A cigányok integrálásának helyzete sokkal összetettebb. Az iskola kötelező követelményrendszere az életformájukkal nehezen egyeztethető. Sokak szerint a romáknak az iskolával szembeni ellenérzéseit részben sajátos hagyományaik, részben a kiközösítettség érzése táplálja. Jellemző a romákra az intézményekkel szembeni bizalmatlanságuk (Csernyicskó, et al, 2010).

A cigány közösségek mind kulturális, nyelvi, stb. sokszínűsége szinte közhelyszámba megy különböző diszkurzusokban; épp a különbözőségük vált a cigányság egyik közös tulajdonságává. A világszerte cigányként emlegetett emberek egy különböző nyelveken beszélő, eltérő identitású és kultúrájú közösségeket külső hatásra integráló, heterogén kategória tagjai. Már az 1950-es évektől kezdtek el foglalkozni a cigányság avagy a cigány identitás értelmezésének felállításával kulturális antropológusok. Az utóbbi évtizedekben apránként kibontakozó tudományos igényű történeti cigány-kutatások különböző alkalmazkodási folyamatokról, sikeres együttélési modellekről, letelepült életmódról, hiánypótló gazdasági tevékenységről vagy kirekesztettségről, előítéletekről, üldöztetésről és szegénységről szólnak. A történelmi adatok szerint Nagyszébenben már a XV. században voltak város joghatósága alá tartozó letelepült cigányok, akik különböző munkákat végeztek (fémműves munkák, hóhéri feladatok, erődítési munkák, stb). A XVI.

századi török hódoltsági forrásokban már zenészként, kovácsként, tűzmesterként, golyóöntőként, seborvosként, katonaként említik. A nomád életmód a XVII. századi Erdélyben gyakran menlevelekkel biztosított és ellenőrzött vándorló munkavégzést jelentett. A földesúri függőségbe kerülő cigányok a földesúr birtokaihoz tartozó falvakban láttak el kézműves munkákat, amire a korabeli ipar fejletlensége miatt szükség is volt. Levéltári kutatásoknak köszönhetően sok információ áll rendelkezésre az erdélyi aranyosó cigányokról, akiket a magyar nyelvben Bányász vagy Aranybányász Czigányoknak neveztek a XVIII. század közepén. A cigányságot egy egységes, történetileg kialakult, külső klasszifikációs mechanizmus és sok egyedi, a gazdasági stratégiától, politikai viszonyoktól és az akkulturációs folyamatoktól befolyásolt, etnikus kultúra határozza meg (Binder, 2010).

2.1 Cigányok/ romák Kárpátalján

A cigány nép olyan nép, melynek nem volt saját állama, és egészen a legújabb időkig nem volt saját írásbelisége és értelmisége. Az ilyen sajátosságokkal rendelkező népeket a történettudomány hosszú ideig „történelem nélkülinek” tekintette, mivel a hagyományosan használt kutatási források esetükben nem adtak megfelelő információt. Mivel a cigányság története során nem hozott létre írásos dokumentumokat, kutatható forrásokat saját magáról, a kutatásokban csak azokra a külső forrásból származó dokumentumokra támaszkodhat a tudomány, melyek a cigányokkal együtt élők, de őket nem vagy kevésbé ismerők, jó esetben érdektelen, rosszabb esetben ellenséges környezetből származnak. A XX. század második felétől ezek mellett a szórványosnak tekinthető források mellett a figyelem az ún. „belső történelem” felé irányult, melynek forrásai a hagyomány, a nyelv, a szokások, a kultúra elemei voltak. A cigányság történetének feltárása, a valóban hiteles leírás több tudományterület összekapcsolásával valósítható meg. Figyelembe kell venni a történettudomány mellett szociológia, az antropológia, a néprajz, az etnológia, stb. kutatási módszereit és eredményeit is (Kántor - Rigó, 2013).

A cigány nép összetett szociális és ökológiai feltételei miatt nehézségek akadnak a cigány nemzetiség kutatásának terén. Ennek ellenére, már 1991-ben megjelent az első tudományos mű, melynek címe Kárpátaljai cigányok: problémák és azok megoldásai. Meg kell említenünk a kárpátaljai cigányokról kutatott H. Jemec, B. Djacsenko, J. Navrocka, A. Adam és I. Mihovics munkásságát is. Az 1999-es évben megjelent az első cigány újság, a Romani Jag, melynek főszerkesztője Jevhenia Navrocka, romológus. Legnagyobb

sikereket a kárpátaljai cigányok a kultúra terén érték el. 2001-ben összesen 11 művészeti csoport működött, melyek közül kiemelkedő szerepet tölt be a „Romani Jag” együttes (vezetője E. Bucskó), a „Napos Radvánka” együttes; „Rom szom” gyermekegyüttes. Az 1994-es évtől kezdve (1997 kivételével) évente rendezték meg a „Cigány Vátra” nevezetű megyei szintű roma fesztivált. Vokál-együttesek, népi együttesek léptek fel, kiállításra kerültek művészek és mesterek alkotásai (Navrocka, 2013).

2.1.1 A roma szubkultúra jellemzői

A cigány identitás – és általában az identitás – alatt egy csoporttal, annak kultúrájával való azonosság-vállalást értünk. Ilyen értelemben mindig is létezett cigány identitás, ugyanis a romák mindig saját maguktól eltérő kultúrájú, más hagyományokkal rendelkező emberek között éltek. A vándorlás, állandó lakás hiánya, a szabadság és a természettel való szoros kapcsolat mind a cigány, mind a velük érintkező népek számára nyilvánvaló megkülönböztetésül szolgáló kulturális különbség. Egységes nemzeti öntudatról, kollektív cigány tudatra való ébredésről azonban csak a XX. századtól beszélhetünk. Ez nem meglepő, hiszen a nemzeti ébredés időszaka, a különböző népek, így a magyarok esetében is csak a XIX. századi felvilágosodás eredménye. A XX. század második felében kezdett el kitermelődni a romák első generációs értelmisége, akik felismerték népük elveszőben lévő kultúráját, hagyományait, azt megőrzendő kezdtek el foglalkozni a cigány kultúra ápolásával. A cigányság kultúrájának ápolása érdekében létrejött mozgalomnak az első nagy, nemzetközi lépése az 1971-ben Londonban megrendezett Első Roma Világkongresszus. Ezen a fontos eseményen fogalmazódott meg az egységes cigány nyelv szükségessége (mely addig számos nyelvjárásban élt, de nem rendelkezett egy „hivatalos” nyelvjárással), itt alkották meg a cigány zászlót, melynek alsó zöld sávja a földet, természetet, erdőket és mezőket, felső kék sávja pedig az eget, a szabadságot, Isten gondviselését szimbolizálja. Ezen a háttéren egy piros kerék látható, mely a vándorlás, a cigányszekér (echós szekér) szimbóluma, ugyanakkor utal a lenyugvó napra is (1.számú melléklet) (Fábiánné, 2015).

Úgy tartják, a cigány nép Indiából származó népcsoport, kultúrájuk és nyelvük pedig ezer évre húzódik vissza. A cigányokkal kapcsolatosan kétféle nézet alakult ki az évek során: az egyik nézet szerint vendégszerető, táncolni és énekelni jól tudó népként tűnnek fel; a másik nézet szerint bizalmatlanul állnak hozzájuk, tolvajként említik őket. Ahhoz, hogy megértsük, miért alakultak ki ezek a sztereotípiák, a cigány nép múltjába kell

betekintést nyernünk. A középkorban nem volt elterjedt az emberek körében elhagyni saját lakóterületüket, így nem is csoda, hogy meglepődtek, amikor először találkoztak a cigányokkal: sötét bőrű, sötét szemű, öltözetben és kultúrában eltérő népcsoporttal. Maga az európai nép is szeretett volna távol és külön élni tőlük. Nehéz sorsukat törvények is szabályozták: nem hagyhatták el lakóterületüket, olyan pletykák terjedtek róluk, hogy elrabolják, majd megeszik a gyermekeket; ezeknek a nehéz időknek köszönhetően tanulták meg, hogy nem számíthatnak senkire, csak családjukra. Utazó életmódjukat szintén rossz hírnevüknek köszönheték: sehol sem voltak szívesen látott vendégek. De így is megállták helyüket: a nőkről az a hír járta, hogy jósolni tudnak, így ők ebből keresték meg a kenyérré válót, a férfiak pedig megtanulták a kovács szakmát, illetve szórakoztatták a népet. Az évek során a kommunista ideológia szerint minden ember egyenlő. Megpróbálták befogadni a cigány nép tagjait: munkát adni nekik és leszoktatni őket „rossz” szokásaikról, bár ezek a próbálkozások kudarcba fulladtak. A 90-es évek politikai változásai sem hoztak pozitív változást számukra, helyzetük változatlan maradt.

Kárpátalján számottevő kérdés alakul ki különböző nemzetiségek együttélését illetően. Főleg a roma közösséggel kapcsolatosan alakulnak ki sztereotípiák. Eltekintve attól, hogy Ukrajna területi régiói közül Kárpátalja a toleráns magatartásáról ismert, igen gyakran érezhetőek a rasszizmus és diszkrimináció jelei. Így, az utóbbi időben aktuálissá vált a romák szocializációjának kérdése. Horvát Miroszláv véleménye szerint csekély számban vannak illetlen viselkedésű romák, és a sztereotípiákat, a negatív véleményeket maguk az emberek formálják róluk, amivel az egész nemzetiségre rányomják általuk a bélyeget. Az utóbbi években Kárpátalján a romák azonosítására folyó intézkedések megnövekedtek, a 2019-es évben Beregszászban mindössze 200 beazonosítatlan roma élt. Az adatok szerint 335 ezer hrvnya értékű pénzmennyiséget különítettek el a romák szociális helyzetének megkönnyebbítésére. A romáknak lehetőségük van óvodai illetve iskolai közoktatásban is részt venni, ezt követően pedig munkát vállalni. A velük kapcsolatos sztereotípiák mégis megpecsételik sorsukat és sok esetben érezhető, hogy a munkáltató elbizonytalanodik. A cikk szerzője megemlíti Kondur Júlia munkásságát a roma közösségben. A 2017-ben szervezett akció, amely a „Romszka Hordiszty” nevet viseli, lett a megye egyik legkiemelkedőbb eseménye. Erre az akcióra különböző falvakból és városokból érkeztek roma nemzetiségű képviselők, akik válaszoltak minden romaellenes megnyilvánulásra, az egyenlőség jegyében nyíltan megvitatták az aktuális problémákat.

Mint már imént is említésre került, gyakran találkozunk sztereotípiákkal romákat illetően, figyelembe sem vesszük, mennyire üldözött, társadalom által eltaszított

nemzetiségről van szó. Ukrajna törvénye is kimondja, hogy mindenkinek lehetősége van egyenjogúságra, a szabadságra, annak nemzetiségétől, bőrszínétől, nemétől, anyanyelvétől, vallási és politikai nézeteitől függetlenül; bár a gyakorlatból úgy tűnik, ez nem ilyen egyszerű. A 2001-es összukrajnai népszámlálás alapján Ukrajnában közel 47000 roma nemzetiségű személy él, többségük Kárpátalján, majd Odesszai és a Donyecki megyében található, bár az utóbbi években a kiélezett ukrajnai helyzetnek köszönhetően sokaknak el kellett menekülniük a Donyecki megyéből. A roma közösség vezetői szerint ez a létszám jóval nagyobb, 200 - 400 ezer főt említenek. A pontos létszám annak köszönhető, hogy gyakran nem vallják magukat romának, mert félnek a kitzsítottságtól; továbbá, nem minden roma rendelkezik személyazonosító igazolvánnyal. A roma kérdés problematikájának megoldására össze kell fognia úgy az államnak, mint a különböző szervezeteknek és a médiának egyaránt. Gyakran a média hamis, vagy éppen túlzó cikkeket jelentet meg romákat illetően, így a sztereotípiáknak esélyük sincs csillapodniuk. Ebből kifolyólag a romák integrálásának esélye egyre csak csökken (Taraszjuk, et al.,2018).

A romák által megélt negatív élményekkel és tapasztalatokkal szemben mégis megfigyelhető, hogyan próbálnak helytállni a mindennapokban, kulturális értékeiket bemutatva. A Nemzetközi Roma Napot április 8-án méltatják. Ezen a napon nem csak kultúrájukat van alkalmuk bemutatni, de az összefogás és összetartozás jegyeit is magukkal hordozzák. Kárpátalján nem egy alapszervezet működik a romák támogatását illetően. Fontos megemlíteni Júlia Kondur által vezetett Csirikli alapot, mely elsősorban a roma nők segítségét szolgálja. A 2017-es évben Kárpátalja több településén filmbemutatóra került sor, melyben a karriert befutott roma nők történetét örökítik meg.

2.1.2 A roma családok életvitele, családi kultúrája

A családi nevelés sajátosságai. Többnyire sablonokra épülő, az előítéletet önmagában hordozó, sztereotip kép él a többségi társadalomban arról, hogyan néz ki egy roma család: szülők, nagyszülők, rokonok és gyermekek bonyolult kapcsolatát tételezzük fel egy népes családban, a roma kultúrában és szokásokban gyökerező sajátosságokkal.

Forray és Hegedűs kutatásaiból is tudjuk, hogy a cigány családok nevelési elvei teljesen eltérőek a többségi társadalom nevelési szokásaitól. A romák meleg, szeretetteljes, ugyanakkor megengedő nevelési elveket vallanak. A gyermek a családban központi helyet foglal el, a nevelés gyerekcentrikus, igaz nem úgy, ahogyan a többségi társadalom

gondolkodik erről. A gyermek kívánságát rendszerint azonnal teljesítik, igényeit kielégítik, a késleltetett várakozást alig alkalmazzák. A gyermek túlóvó, védő nevelését megkövetelik az intézménytől is, és nehezen engedik el a többségében nem roma közösségbe tanulni. (Ez utóbbi természetesen más képet mutat, ha az adott településen természetes szegregáció következtében a helyi óvodában, iskolában többségében vannak a roma gyermekek.) Amit nagyon sokszor hallhatunk még a cigány családok esetében, az a kötetlen időbeosztás és napirend, amiben a gyermek étkezése, alvása akkor és ott történik, ahol a gyermek éppen akarja. Úgy véljük, ebben is jelentős változás történthetett a közelmúltban, hiszen a három éves kortól kötelező óvodába járás és az óvodai, iskolai hiányzások szigorú ellenőrzése mellett az időbeosztást a gyermekek számára a tanév menetrendje, a szülőknek a munkahely vagy a közmunkaprogram (ez utóbbiak, ha vannak) szabályozza. A szülőkkel való együttműködés alapja a partneri kapcsolat kiépítése, amelyben az intézmény nem egyszerűen alárendelő, kiszolgáló funkciót lát el. A magyarországi köznevelési rendszerben az óvodák helyi szinten aktív kapcsolatot tartanak fenn a szülőkkel. A magyar iskoláktól eltérően, amelyek jobbára szelektívek, elitista szemléletűek és csak azokra a gyermekekre koncentrálnak, akikkel lehet haladni, az óvodában teljesítmény kényszertől mentesen a gyermeki élmény, az egyéni sajátosságokhoz illeszkedő fejlődés biztosítása a cél. (Vargáné Nagy, é.n.).

Az indiai kultúrában jellemző, hogy az istenek kiszámíthatatlanok, szeszélyesek, lobbanékony természetűek, ezek a tulajdonságok a cigány népre is gyakorta jellemzőek, így felmerülhet az a teória, hogy őseiktől rájuk hagyományozott, indiai eredetű vérmérsékletéről beszélhetünk, mikor a hirtelen harag, vagy akár a túláradó szeretet jelenik meg viselkedésükben. Szintén az ősi időkbe nyúlik vissza a napról napra élésnek az értelme, hagyománya. Ez kapcsolódik a vándorló életmódhoz, az állandó lakás hiányához, ugyanis a romlandó főtt ételt félrerakni, akár csak a következő napig is eltárolni hűtés nélkül lehetetlen, így a megszerzett élelmiszer azonnali elfogyasztása, és a főzés, mint mindennapos cselekedet általánosan jellemző. Ez az azonnal mindent felélő és elfogyasztó magatartás kiterjedhetett az élet minden területére, így az anyagi javak felélése is szinte kötelező jellegű: egy igazi roma ha pénzhez jut – nem kell váratlan és rendkívüli pénznek lennie, lehet az a rendes havi jövedelme is – megvendégeli testvéreit, rokonait, barátait; vagyis a pénz értelme nem az, hogy félrerakják, hanem az, hogy közösségben, szeretteik körében élvezzék annak eredményét. Ugyanide tartozik a magyar szemmel túlzónak tekintett ékszerek iránti vonzódás, ezek használata. Ez magyarázható részben az ízlésvilággal, a gádzsókon való szimbolikus felülemeléssel, de történelmi

hagyományai is vannak: egy vándorló, kóborló életmódot folytató közösségben a megszerzett nagyobb vagyron, a felhalmozás egyetlen módja a nemesfémekbe való befektetés. Ha egy magyar pénzhez jutott, földterületet vásárolt, házat épített, bővített. Egy kóborló ember könnyen tovább vihető, viszonylag kis helyet foglaló, értékét megtartó dologba fektet be, ez pedig az arany és az ezüst. Az előző két indiai hagyománnyal rokon a kasztrendszer tovább élésének elmélete. Eszerint az Indiában máig fennálló kasztrendszer fő jellegzetességei a zártság, az ebből fakadó (1) endogámia, vagyis a csoporton belüli házasság követelménye, és (2) a sorsba való beletörődés, vagyis az a hozzáállás, hogy nem érdemes erőnket megfeszítve küzdeni egy jobb élet reményében, mert abból a kasztból, melybe beleszülettünk, csak a halállal tudunk kilépni. Ez utóbbi mentalitás lehet a magyarázata a jelenben élésnek, annak, hogy csak az itt és most számít, nem kell a holnapra gondolni, sem az anyagi javak beosztásakor, sem a tanulásban, ahol a befektetett energia csak a távoli jövőben térül meg. Ha a kasztrendszerrel való folytonosságot párhuzamba állítjuk a romák jelenlegi társadalmi berendezkedésével, akkor érdekes összefüggésnek tűnhet a romák csoportjának éles elhatárolódása egymástól, mindegyik csoport – „kaszt” – saját felsőbbrendűségét hangoztatja, elismerésre törekszik, és ezeknél a csoportoknál fontos az endogámia. Szintén ide kapcsolható a szerencsevárás motívuma, mely a romák életében, dalaiban, meséiben, kultúrájában meghatározó jelentőséggel bír. Ha egy olyan világfelfogással él valaki, mely szerint a sors – istenek – kiszámíthatatlanok, az ő kegyeiktől függ, hogy hogyan alakul az ember élete, és ehhez még az is hozzájárul, hogy abból a rétegből – kasztból –, melybe beleszülettünk, semmiképp nem lehet kitörni, akkor érthetővé válik a szerencsevárásnak a jelentősége. A szerencsevárás azt jelenti, hogy a cigányok gondolkodásában, a férfiak által kötött üzletekben mindig benne rejlik a nagy szerencse lehetősége: nem úgy képzelik el a gyarapodást, mint amiért sokat kell dolgozni, hanem rajtuk kívül álló eseménynek, a szerencse által az ölükbe pottyánó áldás. Számos babona kötődik ehhez, rengeteg szabályt kell betartani azért, hogy ne vigyék el, ne „egyék meg” valakinek a szerencsáját; sőt, a romani nyelvben a köszönés tükörfordításban nem a mi „jó napot” köszönésünknek felel meg, hanem „legyél szerencsés” - T’avesz baxtalo - alakban használják (Fábiáné, é. n.)

A cigányok legfőbb törekvése, hogy a rendes ember -az ember- attribútumait sorakoztassák fel. A rendes ember mivoltukat azzal magyarázzák, hogy nem loptunk, nem voltunk börtönben, mi nem cigány-módra élünk, rendesen dolgozunk. Másik alapismérv az, hogy önálló háza van jószágai, ugyanis az a rendes ember, aki bármikor képes venni lovat, autót vagy házat. Ugyanakkor többször említődik a gyermeknevelés, iskoláztatás.

Az ember értékmérője a teste, jóltápláltság, kövérség; ez jelzi a tehetőséget és vagyonosságot. A kölcsönös tisztelet is fontos ismeréve a cigányságnak. Olyan emberi értékek is fontosak, mint a segítőkészség, melyből szerencse alakul, vagy például az ügyesség. Az üzletelésen a lóval való kereskedést, autók adásvételét és ingatlanok cseréjét értik. A szerencse és az ügyesség óvja meg őket attól, hogy veszteségeiket tragikusan éljék meg, mondván, hogy megtörtént, nem lehet változtatni, ahogy jött, úgy elment, majd szerencse és ügyesség folytán vissza szerzik. A gyereket nem korlátozzák úgy, mint mások. Többen vezetnek kocsit úgy, hogy nem rendelkeznek jogosítvánnyal. Tudják az ezzel járó lehetséges következményeket: pénzbüntetés vagy börtönítélet. A börtön is csak egy átmeneti terepe az életnek, amelyben az emberi boldogság ugyanúgy megtalálható, mint máshol. A bosszúállás és bosszúra való felesküdést is jól átgondolják, mivel nagyobb gond, ha a másik lelkét nyugtalanságban tartja, mint a bosszúért kapott büntetés. A házasságok szentesítése a közösségen belül zajlik. A házassági rítusok közé tartozik, hogy ha a kérés időpontjában a leendő férjnek a leendő apósa nemet mond – megszőktetheti kiszemeltjét, ami megbocsájtásra talál, amint megszületik az első gyermek. Vagyis a szülő hatalma a gyermek felett csak házasságig tart. A nagyszülőknek az unokáik fölötti hatalom is csak házasságig tart (Kemény, 2000).

Virrasztás a cigányoknál. A halálesetet követő gyász időszaka szakaszokra bomlik: virrasztás, temetés, korai hathetes gyász, egyéves gyász időszaka. A virrasztás mindig az elhunyt lakhelyén zajlik. Funkciói sokfélék és változó fontosságúak: korábban a holttest őrzését szolgálta, később a spirituális rendeltetése lett a legfőbb. Az elhunytat hidegágyra helyezik (eleinte szalma, később levett ajtó vagy asztal); a halottnak lábbal az ajtó felé kell állnia. A falakat lemossák, a helyiségek berendezését kiviszik és a tükröket letakarják. A mulo, vagyis a halott lelke még hat hétig ezen a világon kóborol, a temetésig a holttest körül tartózkodik. Ennek megfelelően a holttest köré gyertyát gyújtanak, hogy a lélek ne térhessen vissza a testbe. A virrasztásra bárki elmehet, gyerekek is. A siratás nem jellemző rájuk, a halottas háznál tilos aludni, fészülködni, mosni, mosogatni, varni, főzni, nemi életet élni, tükörbe nézni, az „Isten” szóval köszönni, veszekedni, haragot tartani, az ablakon benézni, esküdni, italt visszautasítani vagy meghagyni, háromszor egymás után tüzet adni. A tilalmak megszegőire balsors illetve a halál vár. Michael Stewart szerint magyarázatuk a tisztátalanság elvében keresendő.

2.2 Az identitást fenntartó szabályok és erők romák körében

A kárpátaljai roma nemzetiség sajátos szociális és családi karakterekkel rendelkezik. Ezek a következők: több gyermeket vállalnak, korán házasodnak, a szülők szezonális migrációjának jelenléte, elszegényedés, munkanélküliség, felelőtlen szülők, az etnikai intelligencia alacsony szintű, a nemzetiség csupán 20%-a vallja anyanyelvének a roma nyelvet, okmányok jelenlétének hiánya (Navrocka, 2013).

Nagylelkűség, vendégszeretet és a családi hagyományokhoz való lojalitás jellemzi a roma nemzetiséget- mondja Natalia Varakuta, a Roma Nők Egyesületének vezetője. Más nemzetiségű képviselőkkel való házasságkötés számukra nem megengedett, épp ennek köszönhetően voltak képesek megőrizni nyelvi és kulturális hagyományait. „Bármely külföldről érkező személy hotelt keres számára, ahol átéjszakázhat. De egy roma mindig talál egy romát, aki megérti. Vallásuk a lakóhelytől függ. Például, a krími romák nagy része muzulmán, míg többségük Ukrajna szerte az ortodox vallást követi.” Ukrajnában a roma nemzetiségnek több etnikai csoportja él. Jellemző rájuk, hogy kis közösségekben élnek, és többnyire kerülnek az őslakosokkal való kapcsolattartást- mondja Olekszandr Majboroda, a Politikai és Etnikai tanulmányok Intézetének igazgatóhelyettese. „Soha nem tették fel a kérdést egy saját állam alapítására. Sajátos gondolkodásmódjuk van, a tehetetlenség jellemzi őket. Igyekeznek nem beleavatkozni a környezetük társadalmi és politikai életébe, hogy elkerüljék az emberek irányukba való negatív viszonyulását, és hogy ne keltsenek fel magukra különösebb figyelmet. Éppen ezért szükségleteik korlátozottak már a legalapvetőbb dolgokkal kapcsolatban, mint például az iskolázottság. Egy példaképre van szükségük, aki segít életszínvonaluk magasabb szintjének elérésében.” Körükben példaképnek számít a cigány báró. Igor Krikun, a „Románc” nevezetű cigány színház vezetője szerint a XVI-XVII-ik században európai királyok adtak át elismerést igazoló okmányokat a bárók számára. Ukrajnában az összes nemzeti kisebbség közül a romákat integrálják a társadalomba legkevésbé - mondja Olena Makarova, a Demográfiai és Szociológiai Kutató Intézet igazgatóhelyettese. Gyakran ez az elszigeteltség az oka az emberek ellenséges hozzáállásának velük szemben. „Minél nagyobb az integráció foka, minél jobban szeretnének részt venni olyan tevékenységekben, mint a környezetük, annál jobb lesz az emberek romákhoz való hozzáállása. Ők magasabb fokú végzettséggel, jobb jövedelemmel és életszínvonallal rendelkeznek.” Egy 2002-es évi kutatás azt vizsgálta, hogy milyen szintű az ukrán nemzetiségű személyek toleranciája romákkal szemben. 100 pontból összesen 22 pontra értékelték ezt. Másszóval az átlag

statisztikai eredmények azt mutatják, hogy az ukrán nemzetiségű személy el tudja viselni őket, mint turistákat vagy vendégeket, de nem fogadja el őket teljes jogú ukrán állampolgárként (Kovalenko, 2019).

III. FEJEZET. INTEGRÁCIÓ ÉS SZEGREGÁCIÓ

Magyarországi kutatásokból olvashatunk számos információt arról, hogy a gyermekek rossz tanulmányi eredményeire a rossz anyagi háttér, nem megfelelő családi kultúra és megakadt szocializációs folyamatok is hatással vannak. A tanuló eredményességét erősen befolyásolja a motiváció, amely a szocializációs szokásokból ered; az anyagi helyzetük pedig kihatással van a szocializációjukra (Perpék-Fekete, 2016).

A romák területi elhelyezkedésére jellemző, hogy a leghátrányosabb helyzetű térségekben, területeken telepednek le, ahol számuk felülreprezentált. Lakhelyük is nagy befolyással van az oktatási folyamatban való részvételükre. Jellemző a roma gyerekekre az oktatásból való kimaradás, a diszkrimináció, a szegregáció vagy a megkülönböztetés is. A romák felzárkóztatása, az oktatás hozzáférhetősége, a roma gyerekeket közvetlenül érintő hátránykompenzáló elemek csökkentése, a rejtett tehetségek felismerése nemcsak hazánkban, de Európa-szerte megoldásra váró probléma. Az Európai Unió irányelv szerint a kora gyermekkori inkluzív neveléssel nyílik számukra lehetőség. Az óvodai nevelés egyik legfontosabb deklarált alapelve, hogy a gyermek nevelése elsősorban a család feladata, ami mellett az óvoda kiegészítő nevelő és esetenként hátránycsökkentő szerepet tölt be. A család és az intézmény közötti együttműködés változatos formák között, a lokális adottságokhoz alkalmazkodva, azokra messzemenőig építve valósulhat meg. A szülők bevonása, aktív részvétele az óvoda mindennapjaiba új, innovatív együttműködési formákat alakíthat ki, szemben azzal a korábbi szülői részvétellel, amikor a szülő passzív, külső szemlélője volt az intézményben történeteknek (Vargáné-Molnár, 2016)

Szocializáció és a romák helyzete Kárpátalján. Kárpátalja nemzetiségi összetételének része a roma nemzetiség. Szocializációjuk szintje jelenleg kritikus szinten van, hasonlóképpen az Ukrajnát körülvevő más államokhoz. Elsősorban vizsgáljuk meg a szocializáció fogalmát. Szocializációnak nevezzük az egyén társadalomba való integrációját. Az aktivitás elve a romák könnyebb szocializációs folyamatának egyik problematikája, mivel ők nehezebben tudnak munkahelyen elhelyezkedni, személyazonosító alapidokumentumaik nincsenek rendben; további nehézségeket okoz az oktatásügy, a rendvédelmi szervek elhanyagoló hozzáállása, lakhatási és kommunális problémák, megnehezítik sorsukat továbbá az egészségügyi ellátás, valamint a diszkrimináció magas foka. Fő szerepet játszik az ember életében az interiorizáció, amely nem valósulhat meg, ha akár egy - a fent említett akadályokba - ütközünk. Gyakran

mondjuk, hogy a romák maguk tehetnek arról a helyzetről, amelyben benne vannak. Ez a megállapítás hibás, mivel az évek során több aspektus alakult ki, amely ezt a nemzetiséget ebbe az élethelyzetbe sodorta. Az egyik közülük létszámuk reális adatainak hiánya, a források nem egyeznek. A 2001-es összukrajnai népszámlálás adatai szerint Ukrajna roma nemzetiségét 46000 fő alkotja, ezzel ellentétben a Kárpátaljai egészségügy csak Kárpátalján 39270 főt tart számon.

A következő táblázat pontos adatot tár elénk, amelyben fel van tüntetve az összlétszám, annak gyerekek, kamaszok és felnőttek szerinti felosztásában, valamint százalékban:

Чисельність ромського населення Закарпатської області станом на 1 січня 2012 року					
Назва району або міста	Усього	Діти 0-14 років	Підлітки 15-17 років	Дорослі 18 років і старше	Питома вага ромського населення структурі загального населення території %
Берегівський	6997	2677	465	3855	9,2
В.Березнянський	1189	597	91	501	4,5
Виноградівський	6776	2819	982	2975	5,7
Воловецький	235	102	8	125	1,0
Іршавський	2591	1038	119	1434	2,6
Міжгірський	313	168	25	120	0,7
Мукачівський	6306	2997	354	2955	3,4
Перечинський	2684	1412	122	1150	2,7
Рахівський	1032	535	92	405	3,3
Свалявський	1473	600	78	795	1,6
Тячівський	454	252	47	155	0,8
Хустський	1668	655	167	846	1,0
Ужгородський	4707	1715	268	2724	3,7
м.Ужгород	2845	1358	141	1346	3,7
По області	39270	16925	2959	19386	3,2

3.1.számú táblázat: Kárpátalján élő romák létszáma (2012.01.01 alapján). (Navrocka, 2013)

Ukrajna oktatási rendszerében a romák csak szórványban vesznek részt. Közel 90%-a nem fejezi be a kötelező iskolai oktatást, csupán 6%-a rendelkezik középiskolai végzettséggel, vagy szakképesítést igazoló okmánnyal, felsőfokú végzettséget teljesítő személy nem haladja meg az 1%-ot sem. A 2011-es adatok alapján 312 gyerek vett részt óvodai nevelésben, 7100 általános iskolában, és csupán 54 tanuló vett részt szakközépiskolai oktatásban. Felsőoktatási intézményben mindössze 8 diák volt számon tartva. Míg a gyerekek létszáma egyre csak növekszik, a tanulni vágyóké egyre csak csökken. 2006-2007-es tanévben 171771 tanuló volt számon tartva, ebből 5822 roma; a 2008-2009-es tanévben a diákok száma csökkent, de romák körében 645-el nőtt; majd a 2010-2011-es tanévben is megfigyelhető a diákok csökkenése, míg romák körében a létszám 7076-al bővült. Így öt év leforgása alatt a roma tanulók köre 3,4%-ról 4,5%-ra növekedett, pontos szám adatok szerint 16142-vel csökkent a diákok létszáma, romák körében pedig 1254 tanulóval volt több. A következő ábrán jól látható a különbség:

3.1.számú ábra: A tanulók létszáma 2006-2011 (Navrocka, 2013).

Számottevő akadály elé állít az önazonosítás problematikája a romák körében. Magyarországon, a református egyház és a helyi önkormányzati szervek támogatásával Beregszászban „Egyenlő esélyek mindenkinek” néven akció indult. A járás roma képviselői magyarnak nevezték magukat, és nem értették miért kell(ene) megtanulniuk az államnyelvet. Mivel se az ukrán, se a magyar nyelvet nem beszélik helyesen, így kommunikációs akadályokba ütköznek, amely ahhoz vezet, hogy nem tudják magukat megvédeni. Beregszász roma nemzetisége magyarnak tartja magát (Navrocka, 2013).

3.1 Az integráció állami lehetőségei

A romák ukrán társadalomba való integrálása és jogi védelme. Európa nagy figyelmet fordít a nemzeti kisebbségek szabadságának és jogainak való védelmére, azok integrációjára. Más nemzetiségtől eltérően, a romák nem rendelkeznek saját állammal. A roma kisebbség az adatok szerint a második helyen áll a második világháború alatt bekövetkezett népirtást tekintve. Az európai diszkrimináció megléte elgyengítette eme nemzeti kisebbség könnyebb társadalomba való beilleszkedését. Ezen okok miatt a roma társadalom egy igen sebezhető nemzeti kisebbséggé vált. Ukrajna Alkotmányának 24-ik cikkelye kimondja, hogy nem lehetnek privilégiumok vagy korlátozások az egyén bőrszíne, politikai vagy vallási nézete, neme, etnikai és szociális hovatartozása, tulajdona, lakhelye, nyelve vagy bármilyen más tulajdonsága miatt. A romák integrációjának kérdése fontos helyen szerepel Ukrajna szociális kérdéseit illetően. Ugyanolyan nehézségekbe ütköznek, mint más európai országban élő képviselőik. Korlátozásokba ütköznek az oktatást és egészségügyet illetően, alacsony az iskolázottsági szintjük, magas szintű a munkanélküliség, lakhatatlan lakókörnyezet, diszkrimináció, a társadalomból való teljes elszigetelődés jellemzi életüket. A gyakorlat azt mutatja, hogy a romák a legkevésbé élnek jogaikkal. Ukrajna Alkotmányának 11-ik cikkelye kimondja, hogy az állam elősegíti Ukrajna összes lakosának etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának fejlődését. Nemcsak Ukrajna Alkotmányában találunk nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó szabályozásra, hanem Ukrajna 1991-es Deklarációja a nemzeti kisebbségek jogairól, valamint az 1992-es évi törvény „Nemzeti kisebbségek Ukrajnában”. Ezeknek megfelelően az állam garantálja minden nemzetiség, csoport, állampolgár számára egyenlő politikai, gazdasági, szociális és kulturális védeltséget, segíti azok nemzeti identitásának fejlődését; így minden állampolgár egyenlően védelmet kap az államtól. Ezen kívül 2013. április 8-án Ukrajna elnöke elfogadott egy stratégiai nyilatkozatot, „Stratégia a roma nemzetiség ukrán társadalomba való integrálásáról és védelméről a 2020-as évig”. A stratégia fő feladatai a következők: a romák jogi és társadalmi védelmének előmozdítása, foglalkoztatásuk elősegítése, iskolázottság szintjének növelése, egészségügyi ellátásának biztosítása, életkörülményeik javítása, a romák kulturális és információs igényének kielégítése, a romák integrációjára törekvő konkrét intézkedések szervezése. Ukrajna nemzeti alapelvei az európai elveken alapulnak, ezért minden állampolgárnak egységesen kell lépnie: közösen segítse a romák elszigeteltségének felosztását, megtanítsa őket az

adott állam törvényei és szabályai szerint élni és végül segíteni őket az ukrán társadalomba való beilleszkedésben.

3.2 Az integráció lehetőségei Kárpátaljai vonatkozásban

Mint már előbb említettem, a roma nemzetiségű tanulók létszáma csekély, közel 90%-uk nem fejezi be az iskolai tanulmányait, 6%-ának van középiskolai végzettsége vagy szakképzettséget igazoló okmánya, és csak 1-1 diák van számon tartva felsőoktatási intézményben. A 2013-2014-es tanévben 159 iskola működik Kárpátalján, ahol tanulhatnak roma származású gyerekek is. Ezen kívül 6 szegregált iskola is található a járásban (Ungvár, Munkács, Beregszász, Szolyva és Huszt); valamint 15 olyan iskola van, ahol külön osztályokat indítottak roma tanulók számára (Szőlősi, Ilosvai, Ungvári, Rahói járásokban, illetve Csapon). A gyakorlatban többségük együtt tanulnak más nemzetiségű gyerekekkel. Az említett tanévben a Szőlősi járásban 1141, Ungvári járásban 1103, Munkácsi járásban 900, Beregszászi járásban 823, Ilosvai járásban 558 tanuló volt számon tartva, ebből 947 Munkácson, 6161 Ungváron és 458 Beregszászban. A következő táblázat a roma tanulók létszámát összesíti:

Назва району, міста	Загальна кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах	Кількість учнів-ромів у загальноосвітніх навчальних закладах	%
м. Ужгород	14078	818	5,8
м. Мукачево	9814	947	9,6
м. Берегово	4119	458	11,1
м. Хуст	3466	218	6,3
м. Чоп	970	133	13,7
Берегівський	5636	823	14,6
Великоберезнянський	2839	253	8,9
Виноградівський	15106	1141	7,6
Воловецький	2820	46	1,6
Іршавський	12468	558	4,5
Міжгірський	6031	66	1,1

Мукачівський	11144	900	8,1
Перечинський	3918	710	18,1
Рахівський	12636	276	2,2
Свалявський	5954	315	5,3
Тячівський	21850	81	0,4
Ужгородський	6409	1103	17,2
Хустський	11577	152	1,3
Усього	150834	8796	5,8

3.2.számú táblázat: A roma tanulók létszáma Kárpátalján (Navrocka, 2013).

A roma tanulók legnagyobb kontingense Munkácson (745), Beregszászban (363), Szőlősi járásban (498), Perecsenyi járásban (440), Ungvári járásban (267) észlelhető. Figyelemre méltó, hogy első osztályba 1242 gyerek jár, de 9-ik osztályban létszámuk jóval csökken, csupán 725 tanuló van számon tartva; míg 10- és 11-ik osztályba már csak 142 illetve 103 tanuló van. Számos törekvés említhető meg a roma gyerekek tanítását illetően: „Krajina Romanija” című könyvet jelentettek meg, melyben roma és ukrán nyelven olvasható szövegeket találhatunk; az alsó osztályos tanítók számára egy tantervet készítettek, mely mintául szolgál az oktatási folyamat könnyítésében; továbbá „A romani nyelv és roma irodalom” címen kezdetét vette egy integrált tanfolyam ukrán nyelven az 5-9 osztályos tanulók számára; „A romák történelme” című 34-órás fakultatív tanfolyamot magába foglaló tanterv jelent meg. 2012-ben szemináriumon vehettek részt a pedagógusok, melyen a roma nemzetiséggel kapcsolatos tudásukat gyarapíthatták, továbbá tudományos konferenciákat is rendeztek az ezt követő évben egyaránt. A roma tanulók szegregált nevelésének pozitív és negatív oldala is ismert. Pozitív tulajdonságainak tekinthetjük, hogy a gyerekek a saját közegükben könnyebben tanulnak; magaviseletük javul, illetve érzékelik, hogy ők is fontosak számunkra, szeretve vannak. Negatív aspektusai közé sorolható, hogy nem fognak akarni kilépni környezetükből, teljesen izolálhatják magukat a külvilágtól, más nemzetiségű gyerekeknek esélyük sincs megismerni őket, így a későbbiekben nem tudják befogadni; alacsony a tudásszint. 2013-ban Ukrajna elnöke parancsot adott ki, miszerint:

- nemzetközi projektet kell készíteni, melyen a hangsúlyt a nemzeti kisebbséggel foglalkozó pedagógusok továbbképzésére fektetik;
- oktatási központok létrehozása óvodáskorú gyerekek és iskolakötelesek számára;

- az óvodai nevelés célja az iskolára való felkészítés; míg iskolákban egy tanársegédet kell kijelölni, aki segíti az oktatót munkájában;
- középiskolai illetve szakképzési intézetben az ösztöndíj összege a tanulmányi átlagtól kell függjön (Navrocka, 2013).

IV. SZÜLŐI NEVELÉSI STÍLUSOK ÉS A KÖZÖSSÉGBE VALÓ BEILLESZKEDÉSI KÉSZSÉG VIZSGÁLATA A ROMA ÉS NEM ROMA GYEREKEK KÖRÉBEN

A család az elsődleges nevelési szintér, amely szocializációs, anyagi és érzelmi háttért biztosít a gyermek fejlődésében. Más szocializációs szintekkel összehasonlítva a családi nevelési stílus közvetlenül hat a gyermek személyiségének fejlődésére. Nemcsak érzelmeire, de elégedettségi szintjére is kihatással van önmaga és mások irányába. Ennek tükrében a szülői nevelési stílusok vizsgálatát és annak összefüggéseit kívánom feltárni jelen vizsgálattal. Külföldi illetve Ukrajnai kutatók, pszichológusok vizsgálatai által megismerkedhetünk különböző szülői nevelési stílusokkal, típusokkal és azok hatásmechanizmusával a szocializációs folyamatok által.

Schafer és Bell a szeretet-gyűlölet, az autonómia-kontroll típusait mutatták be, melyben az első két típus érzelemre, a második kettő pedig magaviseletre utal. Baumrind két típusra osztotta a szülői nevelési stílusokat: az érzelmi közelség és a magaviselet kontrollálása. Ebből kifolyólag Lewin autoritatív, demokratikus és liberális (ráhagyó) nevelési stílusokat különböztetett meg. Varga A. 5 típust állított fel: elfogadó-elutasító; együttműködő, szimbiotikus, tekintélyelvű, illetve lenéző-alulértékelő. V.Harbuzov, O.Zaharov és D.Iszajev hat destruktív (romboló hatású) nevelési stílust különített el: érzelmi elutasítás; elhanyagolás; hiperszocializációs hozzáállás; túlzott elvárások; egocentrikus hozzáállás; erőszakos hozzáállás. H.Elder hét típusát írja le a szülői magaviseletnek: autokratikus, autoritatív, demokratikus, egyenlőségre törekvő, megengedő, elnéző, elhanyagoló. Kiemelkedően jelentős munkásságokkal rendelkeznek továbbá Freud, Erikson, Bowlby, Einsworth, Rogers, stb.

Ezek, a történelem során kialakult stílusok és típusok jól tükrözik nem csak objektív és szubjektív faktorokat és a szülő-gyermek genetikai állományát, de ügyesen be is mutatja az adott korok nevelési és pedagógiai tendenciáját (Fedorisin, 2013).

Napjainkban a serdülők nevelésének élesen álló problematikája a személyiségük formálása családi körben. Családi körülmények, gyerekkel való bánásmód, a szülők anyagi háttere és iskolázottsága, nagymértékben határozza meg a gyermek életútját. A szülők céltudatosan nevelik gyermekeiket, amely a gyermek életének megszervezésére irányul, annak helyes viselkedési mintájának megtanítására vonatkozik (Krotenko, n.é.).

Gyakori probléma, hogy a szülők nem tudják vagy nem akarják észrevenni, hogy az ők „helytelen nevelési stílusuk” milyen rossz hatással van a gyermek pszichológiai világára;

hiszen a családi nevelés célja, hogy segítse a gyermeket átvészeli a nehézségeket, kialakítani saját személyiségét. Több éves kutatások is bizonyítják, milyen fontos is a családi nevelés, hiszen nem csak a lelki, hanem fizikai jólétre, intellektuális fejlődésre, munkamorálra és a családalapításra is felkészít, kihatással van. Így egyértelmű, hogy a gyermek, vagy kamasz könnyebben tud tanulni, ha nem csak elmondják neki, hogyan kell viselkednie, hanem a család meg is mutatja azt, adekvát viselkedési normákat tanúsít számára. A család és a szülők fő feladata kell legyen a harmonikus családi, a pszichológiailag kényelmes légkör megteremtése, mert e nélkül lehetetlen a gyermek egészséges, teljes értékű személyiségének kialakulása. A családi kapcsolatokon belül bármilyen eltérés negatív hatással van a gyermek jellemének, önbecsülésének és további pszichológiai tulajdonságok kialakulására. Az ilyen gyerekeknél különféle problémák merülhetnek fel: fokozott szorongás, tanulási nehézségek, stb.; különösképpen a kisiskoláskorú gyermekeknél, hiszen ebben az időszakban kezd kialakulni az öntudat, az önbecsülés, amely döntő befolyású hatással van a későbbi szakaszokra. Ennek tudatában felmerül a kérdés, hogyan lehet elérni a maximális pozitív hatást és minimalizálni a negatív faktorokat. Ehhez pontosan meg kell határoznunk a családon belüli szociálpszichológiai faktorokat. A gyermek személyiségének tökéletes fejlődéséhez a meleg szülő-gyermek kapcsolat a legfontosabb. Azok a gyermekek, akik meleg kapcsolatot ápolnak szüleikkel, sokkal egészségesebbek, kevesebb nehézségük akad a tanulásban, jószívűek, barátságosak és nyitottabbak, mint társaik (Kurpita, 2019).

A kitűzött feladatok elvégzéséhez a következő hipotéziseket állítottam fel:

- Van-e összefüggés az anya iskolai végzettsége, a szociokulturális lakóhely és a szülői nevelési stílusok között?
- Van-e összefüggés a szülői nevelési stílusok dominanciája és a családtípusok között?
- Van-e összefüggés a szülői nevelési stílus és a gyerek önértékelési szintje között?
- Van-e összefüggés a szociokulturális közeg és a beiskolázási tendencia között?

4.1 A vizsgálat kutatási feladatai és módszerei

A hipotézis bizonyításához szükséges volt a roma és nem roma gyerekek családban való nevelkedésének szociokulturális hátterét megvizsgálni. Ahhoz, hogy ezt meg tudjam vizsgálni, egy kérdőívet készítettem (2. számú melléklet). A kérdőív anonim, személyes adatok megadására nem volt szükség, de a család összetételére vonatkozólag néhány adat szükségeltetett. Ezt a kérdőívet a szülők töltötték ki néhol saját szavas válaszokkal, néhol jelöléssel. A válaszok alapján megtudhatjuk, hogy milyen nemű és életkorú gyermek nevelkedik a családban, hányadik helyet foglalja el a testvérsorban, milyen a szülők iskolai végzettsége, mi jellemzi a család lakhatási körülményeit (szegregált vagy integrált közeg), milyen családtípusba tartozik (teljes: a gyermeknevelésben jelen van-e mindkét szülő, formálisan teljes, elvált vagy egyedülálló), továbbá, hogy a gyermek melyik iskolába jár (ezen belül: szegregált, általános vagy középiskolába).

A következő feladatom az volt, hogy megvizsgáljam a családi nevelési stílusok dominanciáját. Ehhez segítségemre szolgált Varga Anna és Sztolin Volodimir „A szülői nevelési stílusok vizsgálata” című tesztje (3. számú melléklet). A teszt 61 állításból áll, melyeket a szülőnek jelölnie kellett „Igen” vagy „Nem” oszlopban, attól függően, hogy jellemzi-e családjukat az a bizonyos állítás, vagy sem. Az állítások kiértékelésénél öt kategóriát különböztethetünk meg: elfogadó-elutasító, együttműködő, szimbiotikus, tekintélyelvű és lenéző-alulértékelő. A válaszokat pontozással mértük: minden „Igen” válasz egy pontot ért. A teszthez tartozik egy megoldó kulcs, mely az eredmények interpretációja címen található meg (4.számú melléklet). Minden pontot feljegyeztem a hozzá tartozó kategóriába, majd összegeztem azt, így egy átfogó képet kaphattam arról, hogy milyen nevelési stílus dominál az adott családban.

Ahhoz, hogy megvizsgálhassam a családi nevelési stílus hatását a gyermek önértékelésére és szocializációs készségének fejlesztésére, vizsgálatot végeztem el a családok gyermekével is (5. számú melléklet). Pip Wilson Blob-Tree, más néven Blob-fa tesztjét használtam fel erre a célra. Az ábrán egy fa látható, melyen más-más lelkiállapotot és pozíciót kifejező emberfigurák helyezkednek el. A gyerekek feladata az volt, hogy válasszanak közülük kettőt. Az első figura azt kellett mutassa, hogy milyennek látja ő saját magát. A második figura pedig azt jelzi, hogy milyen szeretne lenni, melyikre szeretne hasonlítani. Az említett teszthez tartozik egy megoldó kulcs is (6.számú melléklet), ennek segítségével vizsgáltam meg, milyen a gyermekek önértékelési szintje, az adott családban.

4.2 A vizsgálat folyamata

Az összehasonlító- átfogó vizsgálat elvégzéséhez három családtípus által végeztem el a vizsgálatot: hátrányos helyzetű roma család, nem hátrányos helyzetű roma család és nem roma család. Így összesen 60 család vett részt benne. Mindhárom családtípushoz 20 kitöltött kérdőívet sikerült begyűjtenem. Mivel a roma családok körében jellemző, hogy nehéz számukra az írás és olvasás tudományának elsajátítása, így velük személyesen, egyénenként végeztem el a vizsgálatot. A *hátrányos helyzetű roma családokat* a külön tanya területén szólítottam meg és kértem, hogy legyenek szívesek, válaszoljanak a kérdésekre. Jellemző volt a felkért családokra, hogy nem kívántak részt venni a vizsgálatban, de némi kérlelés után beleegyeztek és végül végig együttműködőek maradtak. Igyekeztem olyan családokat megszólítani, akiknél a gyermekük is ebben az időpontban otthon tartózkodott, hogy velük is el tudjam végezni a kutatás rájuk vonatkozó részét. Néhány kérdésnél észrevehető volt, hogy nem érthető számukra, így ezeket külön tisztáznunk kellett. A *nem hátrányos helyzetű roma családokhoz* előzetes egyeztetés alapján házhoz mentem és ott válaszoltak a kérdésekre. Minden család esetében a gyermek is otthon tartózkodott, így sikerült velük is egyidőben dolgozni. A *nem roma családokkal* a kérdőív és a teszt egyéni megbeszélések és találkozások útján valósultak meg. Szóbeli engedélyt kértem az iskola igazgatójától, hogy a diplomamunkámhoz a vizsgálatokat elvégezhessem a szülőkkel és a gyerekekkel. Utána a szülőkkel különböző időpontokban végeztem el a kérdőíves és a teszt felméréseket. A gyerekekkel a Blob-tesztet a szülők engedélyével és az ő jelenlétükben igyekeztem elvégezni.

A vizsgálat elvégzése körülbelül három hónapot vett igénybe. A hosszadalmas vizsgálat azzal magyarázható, hogy idő közben a Beregszászi iskolában karantént vezettek be, így nem tudtam találkozni a szülőkkel és a gyerekekkel, hogy a szükséges vizsgálatok megtörténjenek. Nehézségekbe ütköztem a hátrányos helyzetű roma családok körében végzett vizsgálat során is. Általánosan elmondható róluk, hogy nehezen tudnak írni és olvasni, így időigényesebb volt a kutatás elvégzése, hiszen mindenkivel személyesen kellett találkoznom és válaszaikat önállóan rögzítenem. A nem hátrányos helyzetű roma családok körében végzett vizsgálat során is némi akadályba ütköztünk. Előzetes egyeztetés után beszéltem meg a családokkal az időpontot, amikor mindannyian otthon tartózkodnak és rá tudnak szánni időt arra, hogy kitöltsék a teszteket.

I. A kérdőív „A család szociokulturális háttérvizsgálatának eredményeinek” elemzése:

A kapott válaszok alapján a család körülményeire vonatkozó adatokat minden családtípus különválasztva táblázatokba foglaltam.

S/sz.	Kód	Gyerek neme	Gyerek életkora	Anya életkora	Anya foglalkozása	Anyai iskolai végzettsége (osztály)	Apa életkora	Apa foglalkozása	Apa iskolai végzettsége (osztály)	Családban nevelkedő gyerekek száma	Hányadik a testvérsorban	Családtípus	A Beregszászi iskola száma	Lakóhely
1	T.É.	L	13	29	H	9	40	Sz.m	11	3	2	Ft	7	C.t.
2	L.M.	L	11	32	H	8	38	Sz.m	9	3	3	Ft	7	C.t.
3	S.V.	L	13	34	H	9	42	Sz.m	11	3	3	Ft	7	C.t.
4	T.A.	L	7	29	H	9	41	Sz.m	11	3	1	Ft	7	C.t.
5	L.I.	F	8	32	H	8	38	Sz.m	9	4	4	Ft	7	C.t.
6	A.S.	F	9	35	H	9	35	Sz.m	11	3	2	Ft	7	C.t.
7	M.M.	L	11	28	H	8	37	Sz.m	8	4	2	Ft	7	C.t.
8	L.I.2	L	9	31	H	8	41	Sz.m	8	2	3	Ft	7	C.t.
9	T.G.	F	10	30	H	9	32	Sz.m	9	2	2	Ft	7	C.t.
10	V.T.	L	7	33	H	11	37	Sz.m	9	3	1	Ft	7	C.t.
11	H.N.	L	8	32	H	8	34	Sz.m	8	4	2	Ft	7	C.t.
12	S.P.	F	9	33	H	8	32	Sz.m	8	4	3	Ft	7	C.t.
13	P.V.	L	11	31	H	8	42	K.d	8	4	1	Ft	7	C.t.
14	P.Z.	L	12	29	H	8	42	K.d	8	3	3	Ft	7	C.t.
15	L.J.	F	9	25	H	8	32	Sz.m	11	3	2	Ft	7	C.t.
16	H.L.	L	9	31	H	9	37	Sz.m	9	3	3	Ft	7	C.t.
17	E.B.	F	12	30	H	9	38	Sz.m	9	4	3	Ft	7	C.t.
18	B.J.	F	10	32	H	9	41	Sz.m	9	4	4	Ft	7	C.t.
19	B.B.	L	8	34	H	8	40	Sz.m	9	3	3	Ft	7	C.t.
20	H.K.	L	7	25	H	8	32	Sz.m	K	1	1	Ft	7	C.t.

4.1.számú táblázat: A **hátrányos helyzetű roma családok** nevelési körülmények adatainak összesítő táblázata

A táblázatban alkalmazott rövidítések értelmezései: *A gyermek nemét illetően:* L – lány, F – fiú. *A foglalkozást illetően:* Sz.m – szezonális munkás (ez azt jelenti, hogy az egyik szülő különböző időközönként munkát vállal el távolabb a lakhelyétől), K.d – külföldön dolgozó, H - háztartásbeli. *A családtípust illetően:* Ft – formálisan teljes (azt jelenti, hogy a gyermek nevelésében csak az egyik szülő vesz részt folyamatosan). *A Beregszászi iskola neve és státusza, ahol a gyermek tanul:* 7 - A Beregszászi 7.számú Általános Iskola. *A lakóhelyet illetően:* C.t. – külön-tanya (cigány tábor).

A táblázat alapján a szülők foglalkozása tekintetében látható, hogy minden anyuka háztartásbeli, gyermekét otthon neveli és nem dolgozik. Az apukák többsége (20 összesen 18) szezonális munkások, ami azt jelenti, hogy időnként elvállalnak különböző munkákat távol az otthonuktól. Minden család típusa formálisan teljes, hiszen az édesapa nem vesz részt folyamatosan a gyermeknevelésben. Szembetűnő az is, hogy minden gyermek a Beregszászi 7-es számú Általános Iskola tanulója. Lakóhelyük mindannyijuknak a külön-tanya (a cigány tábor) területén található. A legfiatalabb gyermek, aki a kutatásban részt vett 7 éves, a legidősebb pedig 13. A szülők iskolai végzettsége 8 és 11 osztály között mozog. Egy szülő sem szerzett szakmát, és nem tanult felsőoktatási intézményben. A családban nevelkedő gyermekek száma 1 és 4 között mozog.

S/sz.	Kód	Gyerek neme	Gyerek életkora	Anya életkora	Anya foglalkozása	Anya iskolai végzettsége (osztály)	Apa életkora	Apa foglalkozása	Apa iskolai végzettsége (osztály)	Családban nevelkedő gyerekek száma	Hányadik a testvérsorban	Családtípus	A Beregszászi iskola száma	Lakóhely
1	E.D.	F	12	43	V	Sz	47	B	11	2	2	T	6	V.k
2	K.K.	L	11	40	B.e	11	47	K.d	11	1	1	Ft	7	V.k
3	F.L.	F	11	31	B.e	11	36	S	11	2	1	T	6	V.sz
4	K.Sz.	L	8	31	H	9	44	K.d	9	3	1	Ft	7	K.t
5	B.K.	F	15	36	K.d	11	N.v	N.v	N.v	1	1	Ft	4	K.t
6	M.B.	F	12	39	H	9	44	Sz	11	2	2	T	6	K.t
7	G.V.	F	12	35	H	9	34	S	9	3	2	Ft	7	C.t
8	FL1	F	9	36	H	9	48	Sz.m	11	3	1	Ft	7	K.t
9	O.Á.	F	11	41	Ta	11	41	Sz	11	2	2	T	7	K.t
10	M.R.	L	11	31	H	11	35	Sz	11	2	1	T	7	K.t
11	N.E.	L	11	36	N.v	11	42	Sz	11	2	1	T	6	K.t
12	K.D.	F	13	42	Ta	11	N.v	N.v	N.v	1	1	Ft	7	K.t
13	Fiú	F	11	33	B.e	11	38	Sz	11	2	1	T	6	K.t
14	Fiú 2	F	11	39	K.d	9	40	Sz	9	8	4	T	6	K.t
15	Fiú 3	F	10	39	H	11	49	Sz.m	9	2	1	Ft	7	K.t
16	L.N.	F	10	33	H	9	43	Sz.m	9	3	2	Ft	7	V.sz
17	Fiú 4	F	9	45	H	11	46	K.d	11	2	1	Ft	7	V.k
18	M.K.	L	12	41	H	11	46	K.d	Sz	1	1	Ft	6	V.k
19	A.M.	F	11	44	U.t	9	42	Sz	Sz	2	1	T	6	V.sz
20	L.K.	F	9	33	H	9	44	Sz.m	11	2	2	Ft	7	V.k

4.2.számú táblázat: A *nem hátrányos helyzetű roma családok* nevelési körülmények

adatainak összesítő táblázata

A táblázatban alkalmazott rövidítések értelmezése: *A gyermek nemét illetően:* L – lány, F – fiú. *A foglalkozást illetően:* Sz.m – szezonális munkás, K.d – külföldön dolgozó, U.t – utcatakarító, Ta – takarítónő, H - háztartásbeli, V – varrónő, B – borász, Sz – szerelő, N.v – nincs válasz, B.e – bolti eladó, S – sírásó. *Az iskolai végzettséget illetően:* nyolc-tizenegy osztály, Sz – szakiskola, N.v – nincs válasz. *A családtípust illetően:* T – teljes család, Ft – formálisan teljes. *Az iskola neve és státusza, ahol a gyermek tanul:* 7 - A Beregszászi 7.számú Általános Iskola, 6 – A Beregszászi 6.számú Horváth Anna Általános Iskola, 4 – A Beregszászi 4.számú Kossuth Lajos Líceum. *A lakhelyet illetően:* C.t – külön-tanya (cigány tábor), V.k – a város központjában, K.t – kicsit távolabb a központtól, V.sz – a város szélén.

Egyből szembetűnő, hogy a nem hátrányos helyzetű roma családok körében már bővült a foglalkozások, az iskolák és a lakóhelyek listája is. A választ adó családok közül többségben vannak a fiúgyermek: mindössze 5 leánygyermek és 15 fiúgyermek vett részt a vizsgálatban. Látható, hogy 2 gyermek esetében (B.K. és K.D.) az apukával kapcsolatos információkra nem kívántak válaszolni. A család típusát illetően a formálisan teljes - ezen belül - az anya neveli a gyermeket választ jelölték. A gyermekek iskolájának a Beregszászi 4.számú Kossuth Lajos Líceum és a Beregszászi 7.számú Általános Iskolát adták meg. Négy család nem kívánta megadni a gyermek nevének monogramját, mindössze annyit írtak, hogy „fiú”. Ezért, hogy ne keverjem össze a családok által megadott válaszokat, sorba helyezve a „fiú” szó után sorszámokat írtam. A gyermek monogramján kívül a többi, családra vonatkozó adat ki volt töltve. A válaszadók közül mindössze egy család él a külön-tanya területén, de a vizsgálat idején jelezték, hogy már tervben van a tovább költözés.

S/sz.	Kód	A gyermek neme	Gyermek életkora	Anya életkora	Anya foglalkozása	Anya iskolai végzettsége (osztály)	Apa életkora	Apa foglalkozása	Apa iskolai végzettsége (osztály)	Családban nevelkedő gyerekek száma	Hányadik a sorban	Családtípus	A Beregszászi iskola száma	Lakóhely
1	K.K.	L	8	33	F	Sz	41	Sz	Sz	2	2	T	6	V.k
2	H.K.	L	8	31	M.v	Ff	41	K.d	11	1	1	Ft	6	V.k
3	K.V.	F	9	32	Á	Ff	39	Sz	11	2	1	T	6	V.k
4	N.M.	F	11	35	Tó	Ff	41	M.v	Sz	4	3	T	6	V.k
5	Sz.N.	L	11	32	Á	Ff	35	B.e	Sz	2	1	T	4	V.k

6	P.E.A.	L	13	38	Tó	Ff	41	T.s	Sz	2	2	T	4	V.k
7	Lány1	L	11	34	H	Sz	35	T.s	Sz	2	1	T	6	K.t
8	I.A.E.	L	14	35	Tó	Ff	N.v	N.v	N.v	1	1	Cs	4	K.t
9	Sz.D.	F	8	32	Á	Ff	36	Sz	11	2	2	T	4	V.k
10	L.B.	F	11	35	H	11	32	K.s	Sz	2	2	Ft	6	V.sz
11	J.D.	L	11	33	M.v	Sz	37	M.v	Sz	2	1	T	4	V.sz
12	F.I.	F	9	31	M.v	11	39	K.d	11	3	2	Ft	6	V.k
13	H.O.	F	8	31	H	11	35	K.d	Sz	1	1	Ft	6	K.t
14	L.M.	F	9	38	B.e	Ff	39	M.v	Sz	3	3	T	6	V.sz
15	I.O.	F	9	31	M.v	11	31	Sz	11	2	2	T	6	K.t
16	G.A.	L	12	32	Sza	Ff	35	K.s	Sz	1	1	Ft	6	K.t
17	D.N.	L	14	38	K	Ff	N.v	N.v	N.v	1	1	Cs	4	K.t
18	L.K.	F	13	42	Tó	Ff	44	M.v	Sz	2	1	T	4	V.sz
19	T.L.	L	8	29	Á	Ff	31	T.o	Sz	1	1	T	6	V.sz
20	L.M.	L	8	29	Ü	Ff	N.v	N.v	N.v	1	1	Cs	4	V.sz

4.3.számú táblázat: A **nem roma családok** nevelési körülmények összesítő táblázata

A táblázatban alkalmazott rövidítések értelmezései: *A gyerek nemét illetően:* L – lány, F – fiú. *A foglalkozást illetően:* H - háztartásbeli, Sz – szerelő, N.v – nincs válasz, B.e – bolti eladó, F – fodrász, M.v – magánvállalkozó, Á – ápoló, Tó – tanító, T.s – taxisoőr, K.s – kamionsoőr, Sza – szakács, K - Könyvelő, T.o – tűzoltó, Ü – ügyvéd. *Az iskolai végzettséget illetően:* kilenc-tizenegy osztály, Sz – szakiskola, Ff – Felsőfokú, N.v – nincs válasz. *A családtípust illetően:* T – teljes család, Ft – formálisan teljes, Cs – csonka család (elvált szülők). *Az iskola neve és státusza, ahol a gyermek tanul:* 6 – A Beregszászi 6.számú Horváth Anna Általános Iskola, 4 L – A Beregszászi 4.számú Kossuth Lajos Líceum. *A lakhelyet illetően:* V.k – a város központjában, K.t – kicsit távolabb a központtól, V.sz – a város szélén.

A táblázatra nézve első pillantásra szembetűnik, hogy itt már jóval több válasszal bővült az egyezményes jelek listája. Három családban láthatjuk (I.A.E, D.N., és L.M.) , hogy az apukára vonatkozó adatokra nem kívántak válaszolni, és a családtípust illetően a csonka család (tehát elvált szülők) választ jelölték, a gyermeket az édesanyja neveli. A választ adó anyukák közül mindössze 3-an háztartásbeliek. A szülők iskolai végzettségét tekintve láthatjuk, hogy a legalacsonyabb iskolai végzettség középiskola, és többen szereztek felsőfokú végzettséget, szakmát.

II. „A szülői nevelési stílusok vizsgálat” teszt (Varga Anna és Sztolin Volodimir) eredményeinek elemzése.

A vizsgálat során kapott tesztek értékei az alábbi összesítő táblázatokba lettek rendszerezve és kerültek elemzésre, a három családtípus felosztása szerint.

S/sz	Kód	Szülői nevelési stílusok				
		Elfogadó Elutasító	Együttműködő	Szimbiotikus	Tekintélyelvű	Lenéző, alulértékelő
1	T.É.	11	6	6	7	2
2	L.M.	14	2	3	3	4
3	S.V.	24	8	7	7	6
4	T.A.	11	6	6	7	2
5	L.I.	14	2	3	3	4
6	A.S.	24	8	7	7	6
7	M.M.	29	9	7	7	8
8	L.I.2	29	9	7	7	8
9	T.G.	13	9	7	7	5
10	V.T.	13	9	7	7	5
11	H.N.	22	8	7	5	4
12	S.P.	26	9	7	6	7
13	P.V.	26	9	7	6	7
14	P.Z.	22	9	7	6	7
15	L.J.	22	8	7	5	4
16	H.L.	22	8	7	5	4
17	E.B.	24	9	7	7	5
18	B.J.	22	9	6	6	5
19	B.B.	24	9	7	6	5
20	H.K.	13	8	6	7	4
Összesen		8 / 0	16 / 4	18 / 2	15 / 5	5 / 15

4.4.számú táblázat: Szülői nevelési stílusok *a hátrányos helyzetű roma családok* -

körében végzett vizsgálat eredményeinek összesítő táblázata

Ebben a táblázatban figyelemre méltó 6 család válaszainak értékelése. A zöld színnel kijelölt családok (L.M és L.I) esetében a válaszok alapján kiderült, hogy nem jellemző rájuk egyetlenegy családi nevelési stílus sem. A kék színnel kijelölt családok esetében (M.M., L.I.2, S.P. és P.V.) pedig ennek ellenkezője látható: válaszaik alapján minden felsorolt kategória jellemzi családjuk nevelési stílusát. A sárga színnel jelölt értékek azt jelzik, hogy az adott családban a megoldó kulcs által azok a családi nevelési stílusok jellemzőek. Figyelemre méltó, hogy a megkérdezettek között *nincs egy család sem, ahol csak egy nevelési stílus van jelen*. Az első kategóriában (elfogadó-elutasító) az értékek számításánál kiderült, hogy 8 családra jellemző az elfogadó nevelési stílus, 12 válaszadóra pedig nem jellemző egyik sem, illetve az elutasító kategóriába egyik család sem sorolható. Az együttműködő kategóriában 16 családra jellemző az adott nevelési stílus, 4 pedig nem. Hasonlóan, a szimbiotikus nevelési stílus a válaszok alapján 18 családra volt jellemző, 2 viszont nem. A tekintélyelvű nevelési stílushoz 15 család sorolható be, és 5 nem. Szomorú, hogy a lenéző-alulértékelő nevelési stílus is jelen van a megkérdezett családok között: 5 családra jellemző, 15-re pedig nem.

S/sz	Kód	Szülői nevelési stílusok				
		Elfogadó Elutasító	Együttműködő	Szimbiotikus	Tekintélyelvű	Lenéző, alulértékelő
1	E.D.	13	4	4	0	1
2	K.K.	12	7	6	2	1
3	F.L.	17	8	7	6	4
4	K.Sz.	10	6	5	1	1
5	B.K.	11	7	7	4	1
6	M.B.	9	4	6	3	2
7	G.V.	11	8	7	7	3
8	F.L.	10	7	6	7	1
9	O.Á.	10	6	3	5	1
10	M.R.	11	7	6	4	1
11	N.E.	16	7	4	3	4
12	K.D.	10	6	7	4	1
13	Fiú	14	4	1	1	4
14	Fiú 2	13	8	6	6	3
15	Fiú 3	10	7	6	4	0
16	L.N.	11	4	4	4	1
17	Fiú 4	13	8	4	2	7
18	M.K.	13	4	1	7	0
19	A.M.	14	7	4	3	1
20	L.K.	11	7	1	1	1
Összesen:		0 / 0	12 / 8	9 / 11	5 / 15	1 / 19

4.5.számú táblázat: Szülői nevelési stílusok *a nem hátrányos helyzetű roma családok*

körében végzett vizsgálat eredményeinek összesítő táblázata

Ebből a táblázatból azonnal észrevehető, hogy az első kategória (elfogadó-elutasító) a válaszok alapján egy családra sem volt jellemző. A hátrányos helyzetű roma családokhoz hasonlóan itt is észrevehető, hogy *egy adott családtípusra egyszerre több nevelési stílus is jellemző* (kék színnel vannak jelölve). Összehasonlítva az előbb vizsgált családtípussal, a zöld színnel kiemelt 5 családnál (E.D., K.Sz., O.Á., Fiú és L.N.) is feltűnő, hogy a megadott válaszok alapján egy kategóriába sem sorolhatóak be. A nem hátrányos roma családok körében 6 család megadott válasza alapján mindössze egy családtípus jellemzi őket. Tehát, az elfogadó-elutasító nevelési stílus nem volt jellemző egy családra sem. Az együttműködő nevelési stílus 12 családra volt jellemző, míg 8 válaszadóra nem. A szimbiotikus nevelési stílusba 9 család sorolható és 11 család nem. A tekintélyelvű nevelési stílushoz mindössze 5 család tartozik és 15 nem. Örövendeztető, hogy az előbb bemutatott hátrányos helyzetű roma családokhoz képest *5 helyett már csak 1 család* sorolható be a lenéző-alulértékelő nevelési stílus kategóriájába.

S/sz	Kód	Szülői nevelési stílusok				
		Elfogadó Elutasító	Együttműködő	Szimbiotikus	Tekintélyelvű	Lenéző, alulértékelő
1	K.K.	11	6	6	2	2
2	H.K.	11	7	7	3	1
3	K.V.	11	6	6	0	0
4	N.M.	15	7	2	4	3
5	Sz.N.	11	8	4	3	1
6	P.E.A.	9	5	2	1	1
7	Lány1	10	7	6	6	3
8	I.A.E.	10	7	4	2	1
9	Sz.D.	11	5	4	1	1
10	L.B.	13	7	6	7	4
11	J.D.	11	5	5	2	1
12	F.I.	11	7	2	0	1
13	H.O.	13	7	6	2	1
14	L.M.	11	4	7	4	2
15	I.O.	11	8	4	1	3
16	G.A.	15	4	6	6	0
17	D.N.	11	7	7	4	1
18	L.K.	10	5	1	7	4
19	T.L.	10	8	2	2	1
20	L.M.	11	7	6	1	3
Összesen:		0/0	13/7	10/10	4/16	0/20

4.6.számú táblázat: Szülői nevelési stílusok a *nem roma családok* körében végzett vizsgálat eredményeinek összesítő táblázata

A nem roma családok körében végzett vizsgálat rámutatott arra, hogy mindhárom családtípusnál jellemző, hogy *nincs csak egy egységes nevelési stílus*. Megfigyelhetjük, hogy a zöld színnel jelölt 2 családnál (P.E.A és L.B) a válaszok alapján nincs jelen egy nevelési stílus sem. Ezzel szemben a kék színnel jelölt 7 családnál (H.K., Lány1, L.B., H.O., G.A., D.N. és L.M.) egyszerre több nevelési stílus kategóriája vehető észre. Tíz családnál (K.K., K.V., N.M., Sz.N., I.A.E., F.I., L.M., I.O., L.K. és T.L) megfigyelhető, hogy válaszaik egyértelműen egy nevelési stílusra utalnak. Mindent összevetve a nem roma családok körében végzett vizsgálat alapján kiderült, hogy az első kategóriába (elfogadó-elutasító) a válaszok alapján nem sorolható egy család sem. Az együttműködő nevelési stílus 13 családra jellemző és 7 családra nem. A szimbiotikus nevelési stílus kategória 10 családra jellemző, 10 pedig nem. Mindössze 4 család sorolható a tekintélyelvű nevelési stílus kategóriájába és 16 nem. Külön figyelmet érdemel a lenéző-alulértékelő nevelési stílus, hiszen a válaszok alapján *ebbe a kategóriába nem sorolható* egy megkérdezett család sem.

Ahhoz, hogy egy átfogóbb képet kaphassunk a vizsgált családtípusok válaszairól, egy összesítő táblázatba foglaltam össze a kapott információkat.

Nº	Szülői nevelési stílus	Hátrányos helyzetű roma család	Nem hátrányos helyzetű roma család	Nem roma család
1	Elfogadó	8	0	0
2	Elutasító	0	0	0
3	Együttműködő	16	12	13
4	Szimbiotikus	18	9	10
5	Tekintélyelvű	15	5	4
6	Lenéző-alulértékelő	5	1	0

4.7.számú táblázat: A vizsgált *családokra jellemző szülői nevelési stílusok* összesítő táblázata

Az összesítő táblázat segítségével megállapíthatjuk, hogy *egyik családtípusnál sincs egyforma vagy hasonló válasz*. Minden vizsgált típusra jellemző volt, hogy nem sorolható egy kategóriába sem. Ez egyenértékű azzal, ahol minden nevelési stílus jelen van. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy az adott családok nevelési stílusa következetlen. Ezek a családok semmilyen elvet sem képviselnek, így a nevelési stílusuk nem határozható meg. A hátrányos helyzetű roma családok kivételével a nem hátrányos helyzetű roma családok és a nem roma családok körében végzett vizsgálat szerint meghatározható néhány családnál, hogy melyik az a bizonyos nevelési stílus, amely náluk dominál. Ebben a táblázatban jól látható, hogy vannak ismétlések. Ez azzal magyarázható, hogy a megkérdezett családok válaszainak összesítésénél kiderült, hogy egyszerre több kategóriába is besorolhatóak. Az adott válaszok alapján nem kaphattam elegendő információt a körükben domináló szülői nevelési stílus bizonyítására.

III. A vizsgálatban részt vevő családok gyerekeinek Blob-teszt eredményeinek értékelése és elemzése.

A gyermek önértékelésének és szocializációs készségének fejlettségét vizsgálva az elemzésben kapott eredményeket összesítő táblázatokba rendeztem aszerint, hogy a gyermek milyen típusú családban nevelkedik. A táblázatban két szín segítségével tudjuk megkülönböztetni, hogy a választott figurák közül milyennek látja magát most (zöld) és milyen szeretne lenni a jövőben (sárga).

S/sz.	Kód	Motivált (1,3,6,7)	Kommunikatív (2,11,12,18, 19)	Stabilan megállja a helyét (4)	Erőtlen (5)	Visszafogott (13, 21)	Narcisztikus (8)	Boldog (9)	Alkalmazkodó (10, 15)	Érzelmileg összeomlott (14)	Vezéregyéniség (20)	Elfáradt (16, 17)
1.	T.É.		12								20	
2.	L.M.		11 12									
3.	S.V.		11						15			
4.	T.A.		2	4								
5.	L.I.	3	2									
6.	A.S.		12						15			
7.	M.M.											16 16
8.	L.I.2											16 16
9.	T.G.	1									20	
10.	V.T.			4							20	
11.	H.N.		11						10			
12.	S.P.	3							10			
13.	P.V.			4								16
14.	P.Z.	1				21						
15.	L.J.	1	11									
16.	H.L.								15 15			
17.	E.B.								15		20	
18.	B.J.		11								20	
19.	B.B.			4					10			
20.	H.K.									14	20	
Összesen:		2 / 3	6 / 4	1 / 3	0 / 0	1 / 0	0 / 0	0 / 0	2 / 6	0 / 1	5 / 1	3 / 2

4.8.számú táblázat: *A hátrányos helyzetű roma családokból származó gyerekek*

válaszainak összesítő táblázata

A megkérdezettek közül - kék színnel kiemelve - 4 gyermek (L.M., M.M., L.I.2 és H.L.) ugyanolyan szeretne lenni, mint amilyenek magát látja. Tizenhat gyermek válasza alapján megállapíthatjuk, hogy 2 motivált, 6 kommunikatív, 1 stabil, 1 visszafogott, 2 alkalmazkodó, 5 vezéregyéniség és 3 elfáradt figurát jelölt, amely azt jelzi, hogy ilyen szeretne lenni, ilyenre szeretne hasonlítani. A zöld színnel jelölt válaszok mutatják azt, hogy a gyerekek milyenek látják magukat jelen pillanatban: 3 motiváltak, 4 kommunikatívnak, 3 stabilnak, 6 alkalmazkodónak, 1 érzelmileg összeomlottnak, 1 vezéregyéniségnek és 2 elfáradtnak. Ugyanakkor megfigyelhető az is, hogy *egy gyermek sem jelölt figurát az erőtlen, a narcisztikus, a boldog, és az érzelmileg összeomlott kategóriából.* Eszerint arra a következtetésre juthatunk, hogy nem szeretne hasonlítani ezekre az emberfigurákra. Ehhez hasonlóan nem látja magát erőtlennek, visszafogottnak, narcisztikusnak egy válaszadó sem.

A második – *a nem hátrányos helyzetű roma család* – gyermekeinek körében végzett vizsgálat összesítő táblázata a következő:

S/sz.	Kód	Motivált (1,3,6,7)	Kommunikatív (2, 11, 12, 18, 19)	Stabilan megállja a helyét (4)	Erőtlen (5)	Visszafogott (13, 21)	Narcisztikus (8)	Boldog (9)	Alkalmazkodó (10, 15)	Érzelmileg összeomlott (14)	Vezéregyéniség (20)	Elfáradt (16, 17)
1.	E.D.			4							20	
2.	K.K.		11								20	
3.	F.L.	3									20	
4.	K.Sz.			4					10			
5.	B.K.										20	16
6.	M.B.	2	11-12									
7.	G.V.		18				8					
8.	F.L.		2	4								
9.	O.Á.		2			21						
10.	M.R.	1 1										
11.	N.E.		11 2									
12.	K.D.	12	11				8					
13.	Fiú					21					20	
14.	Fiú 2	1		4								
15.	Fiú 3			4					10			
16.	L.N.								15		20	
17.	Fiú 4	7					8					
18.	M.K.								10		20	
19.	A.M.	3				21						
20.	L.K.			5							20	
Összesen:		4 / 5	5 / 3	3 / 3	0 / 0	1 / 2	0 / 3	0 / 0	2 / 2	0 / 0	7 / 1	0 / 1

4.9.számú táblázat: *A nem hátrányos helyzetű roma családokból származó gyerekek*

válaszainak összesítő táblázata

A nem hátrányos helyzetű roma gyerekek körében végzett vizsgálatban egy új jelenséget észlelhetünk a piros színnel kijelölt (M.B.) gyermek esetében: egyszerre jelölt két figurát (11 és 12) a kommunikatív kategóriában, amelyek azt jelzik, hogy ilyen szeretne lenni, és mindeközben a motivált kategóriában egy másik figurára (2) is rámutatott, amilyennek magát látja. Két gyermek (M.R. és N.E.) ugyanolyannak látja magát, amilyen lenni is szeretne. A gyermekek által adott válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy 4 motiváltak, 5 kommunikatívak, 3 stabilak, 1 visszafogott, 2 alkalmazkodóak, 7 vezéregyéniségek szeretnének lenni. Ezzel szemben 5 motiválnak, 3 kommunikatívnak, 2 visszafogottnak, 3 narcisztikusnak, 2 alkalmazkodónak, 1

vezéregyéniségnek és 1 elfáradtnak véli magát. *Nem jelölt figurát egyetlen gyermek sem az erőtlenség, a boldogság és az érzelmileg összeomlott kategóriákban.*

A harmadik – *nem roma családok* – gyermekeinek körében végzett vizsgálat összesítő táblázata a következő:

S/sz.	Kód	Motivált (1,3,6,7)	Kommunikatív (2, 11, 12, 18, 19)	Stabilan megállja a helyét (4)	Erőtlen (5)	Visszafogott (13, 21)	Narcisztikus (8)	Boldog (9)	Alkalmazkodó (10, 15)	Érzelmileg összeomlott (14)	Vezéregyéniség (20)	Elfáradt (16, 17)
1.	K.K.			4					15			
2.	H.K.	1									20	
3.	K.V.								10		20	
4.	N.M.							9			20	
5.	Sz.N.		2						10			
6.	P.E.A.	1										17
7.	Lány1		18				8					
8.	I.A.E.		2	4								
9.	Sz.D.		2			21						
10.	L.B.	6									20	
11.	J.D.		12									16
12.	F.I.					21			15			
13.	H.O.		2 2									
14.	L.M.								10 10			
15.	I.O.	6									20	
16.	G.A.	7		4					15		20	
17.	D.N.				5		8					
18.	L.K.						8				20	
19.	T.L.	6							10			
20.	L.M.	1									20	
Összesen:		0/7	4/3	3/0	0/1	0/2	1/2	0/1	4/4	0/0	8/0	1/1

4.10.számú táblázat: *A nem roma családokból származó gyerekek* válaszainak összesítő táblázata

A nem roma gyermekek körében végzett vizsgálat összesítő táblázatából megtudhatjuk, hogy csak 1 gyermek (L.M.) esetében volt ugyanaz a válasz a kérdésre, hogy milyen látja magát és milyen szeretne lenni. A kategóriákba való sorolás közben a következő információkat olvashatjuk le: 4 gyermek kommunikatív, 3 stabil, 1 narcisztikus, 4 alkalmazkodó, 8 vezéregyéniség és 1 elfáradt figurát jelölt, ami azt jelzi, hogy milyen szeretne lenni. Heten motiváltak, 3 kommunikatív, 1 erőtlenség, 2 visszafogott, 2 narcisztikus, 2 boldogság, 4 alkalmazkodó és 1 elfáradt kategóriájú figurát jelölt meg,

amelyek azt jelzik, hogy milyenek látják magukat. *Egyetlen gyermek sem jelölt figurát az érzelmileg összeomlott kategóriában.*

4.3 A vizsgálat eredményeinek összehasonlító elemzése

Az elvégzett vizsgálat táblázatokba való összesítése után diagramok segítségével végeztem el az összehasonlításokat. Minden családtípusra jellemző választ külön véve demonstrálnak a diagramok.

4.3.1 A kérdőíves vizsgálat összehasonlító elemzése

Az alábbiakban a kérdőíves vizsgálatból szerzett információk vannak demonstrálva a fontosabb szempontok szerint. Az első diagram a családtípusok szerinti megoszlást mutatják be.

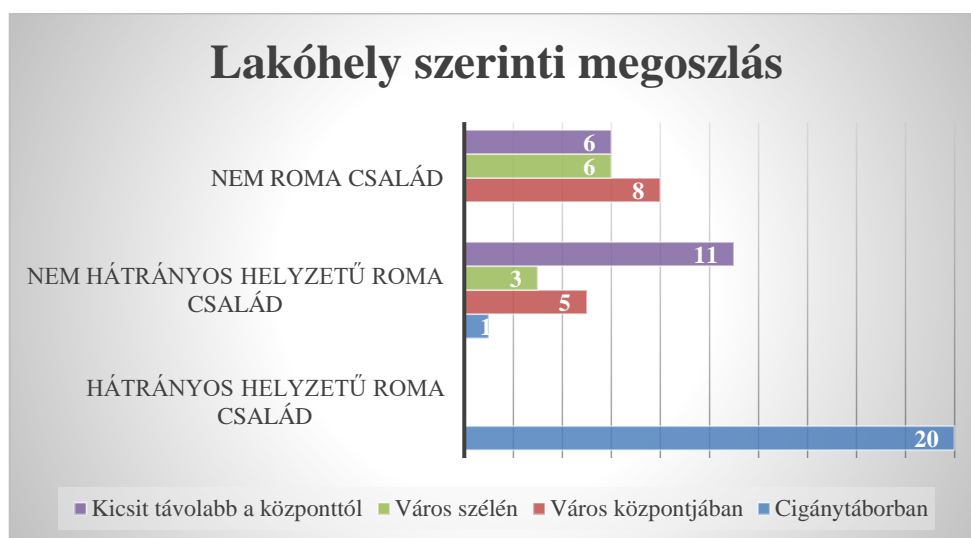

1. számú diagram: A családtípusok összehasonlító elemzése

A diagram használatával egyből szembeűnő a családtípusok változása kategóriánként. *A hátrányos helyzetű roma családok* válasza alapján egyből látható, hogy mindannyian a formálisan teljes családtípushoz tartoznak. Ez azt jelenti, hogy jogilag az anyukák leányanyák és egyedül nevelik a gyermekeiket. Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy a családapák szezonális munkások, vagy külföldi dolgozók, akik bizonyos időközönként különböző munkákat vállalnak el távol az otthonuktól, tehát nem veszik ki

folyamatosan részüket a gyermeknevelésből. *A nem hátrányos helyzetű roma családoknál* már megjelenik a teljes családtípus is. Ebben a kategóriában 20-ból összesen 9 család jelölte magát a „teljes” kategóriában, 11 család pedig továbbra is a formálisan teljes családtípusnak vallotta magát.. A teljes családtípus azt jelenti, hogy a gyermeknevelésben az anya és az apa is egyaránt jelen van. Sajnálatos módon, *a nem roma családoknál* egy újabb családtípus jelenik meg, a csonka család. Ezek az anyukák „elvált”-ként jelölték magukat, az édesapa nem vesz részt a gyermeknevelésben. Tizenkét család a teljes családtípusba tartozik, 5-en jelölték magukat a formálisan teljes családtípusban, és 3-an a csonka család kategóriát választották.

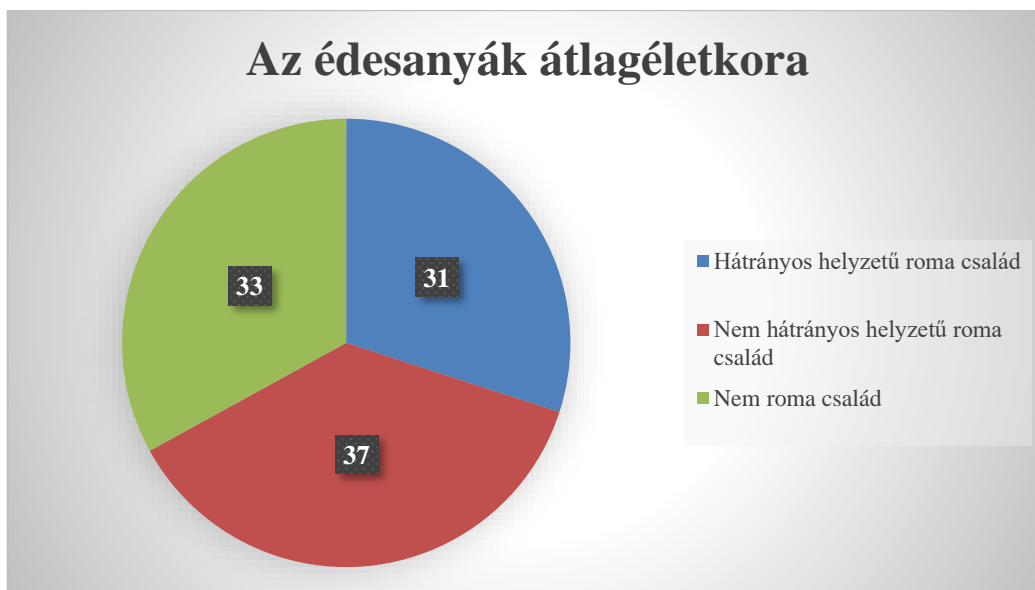
A következő diagram a családok lakhatási körülményeinek és szociális közeg szerinti megoszlását mutatja be:

2. számú diagram: A lakhatási körülmények és szociális közeg szerinti megoszlás

A következő diagram a családok lakóhelyének összesítését szemlélteti. *A nem roma családok* három kategóriában jelölték magukat. A város központjában összesen 8 család él. Fele-fele arányban (tehát 6-6 család) él a város szélén illetve kicsit távolabb a város központjától. *A nem hátrányos helyzetű családoknál* 4 lakóhelyet különböztetünk meg. Egy család él a külön-tanya (ezen belül a cigány tábor) területén. Hárman a város szélén élnek, 5-en pedig a város központjában. A családok zöme – 11 – kicsit távolabb él a város központjától. *A hátrányos helyzetű roma családok* egyhangúlag a cigány tábor területét jelölték lakhelyüknek.

Az alábbi diagram segítségével a megkérdezett édesanyák átlagéletkorát láthatjuk:

3. számú diagram: A megkérdezett édesanyák átlagéletkora

A hátrányos helyzetű roma családoknál megkérdezett anyukák átlagéletkora 30,75. A legfiatalabb édesanya életkora 25, míg a legidősebb - 35 éves. A nem hátrányos helyzetű roma családoknál megkérdezett édesanyák átlagéletkora 37,4. A legfiatalabb édesanya 31, a legidősebb megkérdezett édesanya 43 éves. A nem roma családok körében elvégzett vizsgálat alapján az édesanyák átlagéletkora 33,55. A legfiatalabb anyuka 29, a legidősebb anyuka pedig 42 éves.

A negyedik diagramban az édesanyák foglalkozása látható:

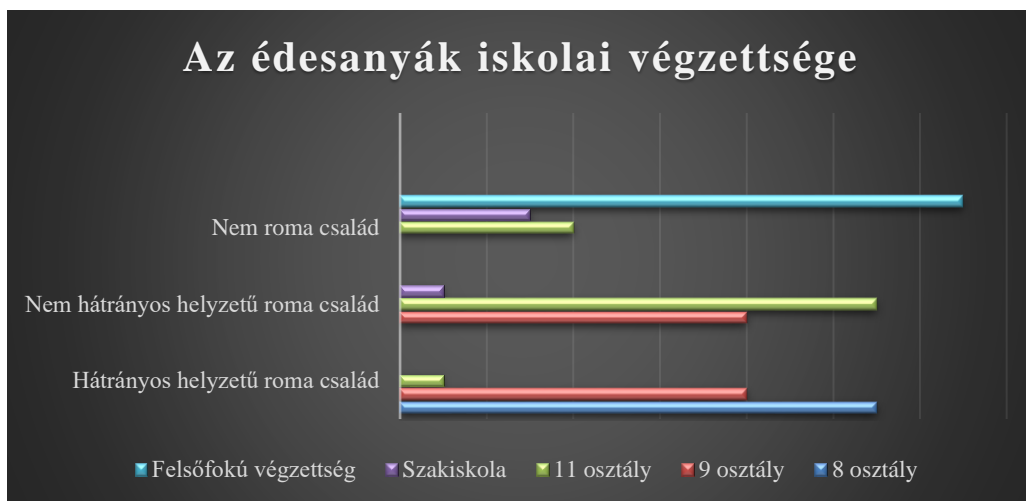

4. számú diagram: A megkérdezett édesanyák foglalkozásának összesítő diagramja

A következő diagramban azonnal észrevehető a hátrányos helyzetű roma családok egyhangú válasza. Foglalkozásukat tekintve mindannyian háztartásbeliek. Ez a

többgyermekűséggel magyarázható, illetve azzal, hogy az édesapák nagy része külföldön dolgozik és ő tartja el családját. *A nem hátrányos helyzetű roma családoknál* 5-re növekedett a foglalkozások száma. Egy anyuka varrónő, 3-an bolti eladók, 1 anyuka utcatakarító (utcaseprő), 2-en takarítanak egyéb helyen, 1 anyuka nem kívánt válaszolni a kérdésre, 2-en - az apukához hasonlóan – külföldön dolgoznak időnként, és 10 anyuka vallotta magát háztartásbelinek. *A nem roma családoknál* újra bővült a foglalkozások listája. Háztartásbeli anyukának mindössze 3-an nevezték magukat, ami jóval kevesebb, mint az előző két kategóriánál. A nem roma családok anyukájának foglalkozási listája a következő: 1 anyuka fodrász, 4 magánvállalkozók, 4 ápolók, 1 anyuka bolti eladó, 4-en tanítónők, 1 édesanya ügyvéd, 1 szakács és 1 könyvelő.

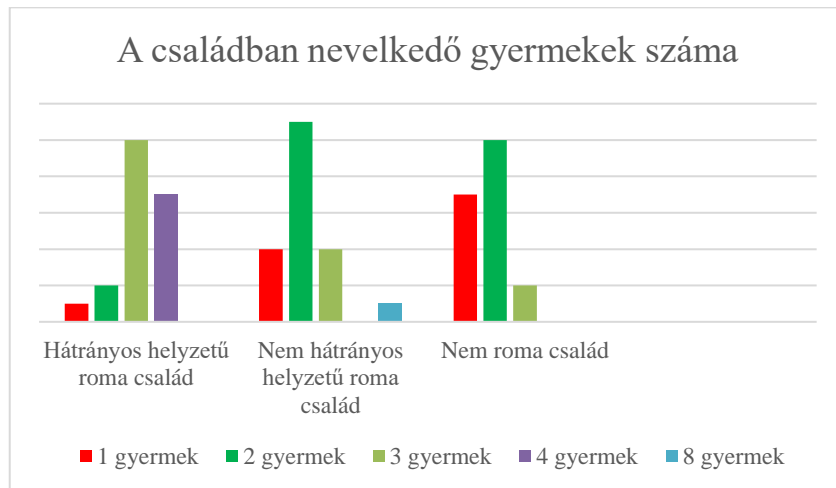
Az alábbi diagram az édesanyák iskolai végzettségét mutatja be:

5. számú diagram: Az édesanyák iskolai végzettsége

A hátrányos helyzetű roma családoknál több édesanya (összesen 11) jelezte azt, hogy bár korához képest az általános iskola már kilenc osztályos volt, *ők csak nyolc osztályt jártak ki*. Nyolc anyuka végigjárta az általános iskola kilenc osztályát és 1 egy édesanya szerzet középiskolai bizonyítványt. *A nem hátrányos helyzetű édesanyák* válaszaiból láthatjuk, hogy itt már senki sem hagyta abba általános iskolai tanulmányait, 8-an közülük befejezték a kilenc osztály. Tizenegy édesanya végezte el a középiskolai tanulmányokat és 1 anyuka már szakiskolában is tanult. *A nem roma családoknál* vannak olyan édesanyák (13), akik már felsőfokú végzettségre tettek szert. Hárman közülük szakiskolában tanultak, és 4-en a középiskola után már nem folytatták tanulmányaikat.

A következő diagram a családban nevelkedő gyermekek számát szemlélteti:

6. számú diagram: A családban nevelkedő gyermekek száma

A diagramon jól látható, mennyire változik családonként a gyermekek száma. A *hátrányos helyzetű családoknál* mindössze egy anyuka jelezte, hogy családjukban egy gyermek nevelkedik. Két gyermek csak két családban nevelkedik. A 3 gyermekes családok vannak többségben ebben a kategóriában, 10-en jelezték, hogy három gyermeket nevelnek. Szintén nagyobb számban vannak a 4 gyermekes családok: 7 család válasza alapján. A *nem hátrányos helyzetű családoknál* 4 családban nevelkedik 1 gyermek. Tizenegyen 2 gyermeket nevelnek, és 4-en vállalták el 3 gyermek nevelését. Egy anyuka 8 gyermeket nevezett meg. A *nem roma családoknál* azonnal észrevehető a különbség. Hét családban nevelkedik 1 gyermek, és a válaszadók többsége kétgyermekes anyukaként jelölte magát. Ketten nevelnek 3 gyermeket és 1 családra jellemző, hogy 4 gyermek nevelkedik benne.

A hetes számú diagram jól szemlélteti azt, hogy a gyermekek melyik iskolában végzik tanulmányaikat:

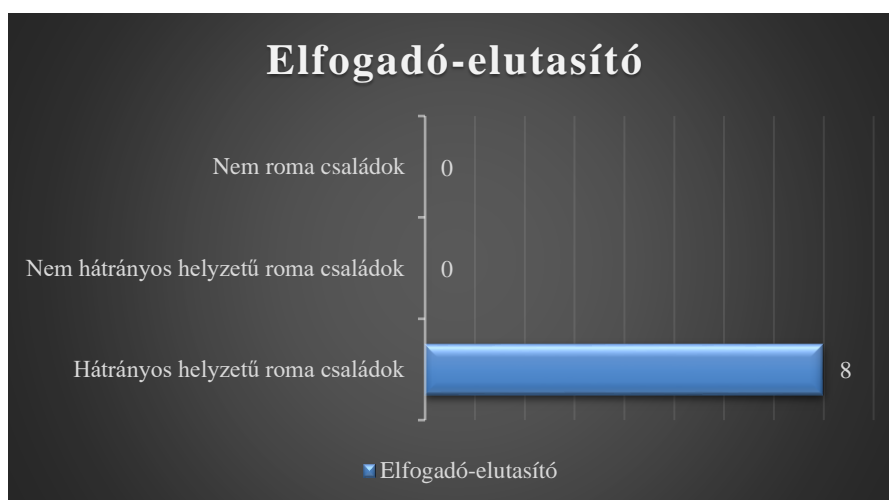

7. számú diagram: A város iskoláinak neve, ahol a gyerekek tanulnak

A családi háttért kutató kérdőívhez tartozó utolsó diagram a városi iskolák neveit mutatja be, amelyekben a megkérdezett családok gyermekei tanulnak. *A hátrányos helyzetű roma családoknál* egyhangúan jelezték, hogy gyermekeik a Beregszászi 7-es számú Általános Iskola tanulói. *A nem hátrányos helyzetű roma családoknál* egy anyuka gyermeke a 4-es számú Kossuth Lajos Líceum növendéke, nyolcan közülük a Beregszászi 6-os számú Horváth Anna Általános Iskolában tanulnak, és 11-en közülük a Beregszászi 7-es számú Általános Iskola tanulói. A nem roma családok gyermekei közül senki sem tanul a Beregszászi 7-es számú Általános Iskolában, 12-en közülük a Beregszászi Horváth Anna Általános Iskola növendékei, 8-an pedig a Beregszászi 4-es számú Kossuth Lajos Líceum tanulói.

4.3.2 A szülői nevelési stílusok vizsgálati eredményeinek összesítő elemzése

A továbbiakban a szülői nevelési stílusokra vonatkozó adatokat szemléltetem diagramok használatával. Minden szülői nevelési stílust egyesével mutatok be. Az első az „elfogadó-elutasító” szülői nevelési stílus összesítő diagramja:

8.számú diagram: Családok száma, akikre az *elfogadó-elutasító* szülői nevelési stílus jellemző

A megkérdezett családok közül a nem roma családok és a nem hátrányos helyzetű roma családok közül – a válaszok alapján – egy családra sem jellemző sem az elfogadó, sem pedig az elutasító szülői nevelési stílus. *A hátrányos helyzetű roma családok* közül 8 családra jellemző az *elfogadó szülői nevelési stílus*, amely azt jelenti, hogy a szülő pozitívan viszonyul gyermekéhez. Az anyukák teljes mértékben elfogadják gyermeküket, tisztelik annak egyéniségét. Támogatják gyermekeik terveit és hozzásegítik annak

elérésében. Az együtt töltött idő száma magas, és nem bánják meg azt. Érdekes, hogy a másik két kategóriájú családoknál senkire sem jellemző az adott stílus. Szintén érdekesség, hogy az elutasító nevelési stílus senkire sem volt jellemző a megkérdezettek közül.

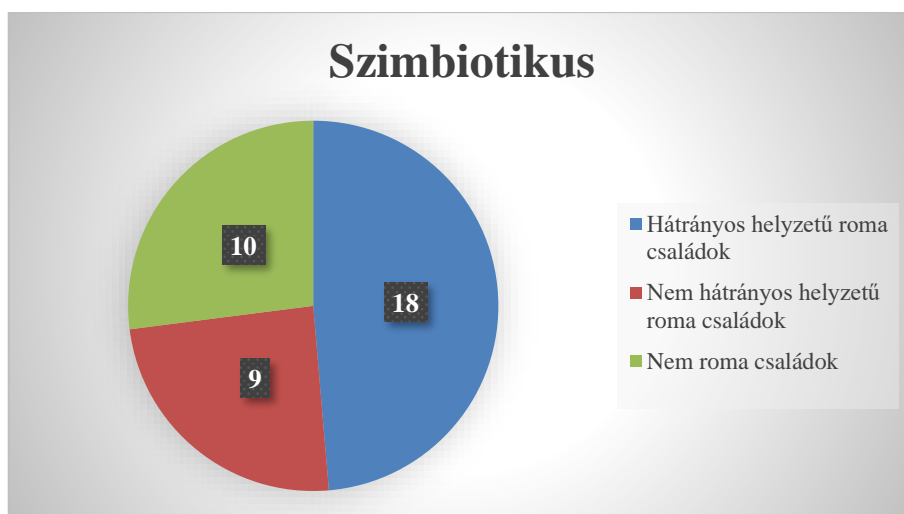
A következő diagram az „együtműködő” kategóriába sorolható családok válaszait összesíti:

9.számú diagram: Családok száma, akikre az *együtműködő* szülői nevelési stílus jellemző

Az együtműködő szülői nevelési stílusba tartozó családok száma hasonló. A *hátrányos helyzetű roma családok* nagy részére (összesen 16) jellemző az alábbi nevelési stílus. A *nem hátrányos helyzetű roma családok* közül összesen 12-en tartoznak az együtműködő nevelési stílushoz. Hasonlóképp, 13 *nem roma családra* jellemző az alábbi nevelési stílus. Az alábbi nevelési stílusra jellemző, hogy a szülő nagy figyelmet fordít gyermeke érdeklődési köre iránt, dicséri önállóságát és értékeli lehetőségeit.

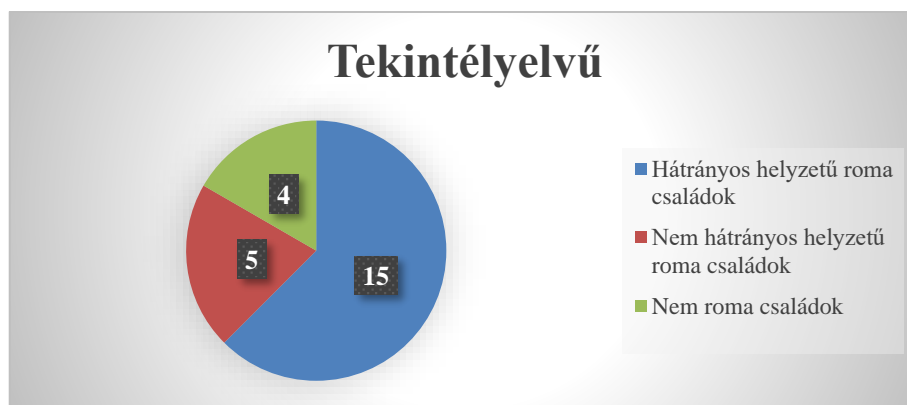
A következő diagram a „szimbiotikus” szülői nevelési stílusba tartozó családok számát demonstrálja:

10. számú diagram: Családok száma, akikre a *szimbiotikus* szülő nevelési stílus jellemző

Magasan kiemelkedik a *hátrányos helyzetű roma családok* körében összegzett válaszok száma. Tizennyolc családra volt jellemző a szimbiotikus nevelési stílus, ami azt jelenti, hogy csupán 2 család válasza tért el a többiektől. Meg kell említenünk, hogy a hátrányos helyzetű roma családoknál *egyszerre több* nevelési stílus van jelen. Ez alapján a kutatás megmutatta számunkra azt, hogy körükben több nevelési stílus létezik, nevelésük következtelen, nincsenek semmilyen elvek és szabályok, amelyek mentén ők nevelik gyermeküket. A nem hátrányos helyzetű roma családok és a nem roma családok között csupán 1 család válasza volt eltérő. A szimbiotikus skála magas pontszámai arról tanúskodnak, hogy a szülő nem képez semmilyen pszichológiai távolságot önmaga és gyermeke között. Ez azt jelenti, hogy igyekszik minél közelebb állni gyermekéhez, és kielégíteni annak minden szükségletét.

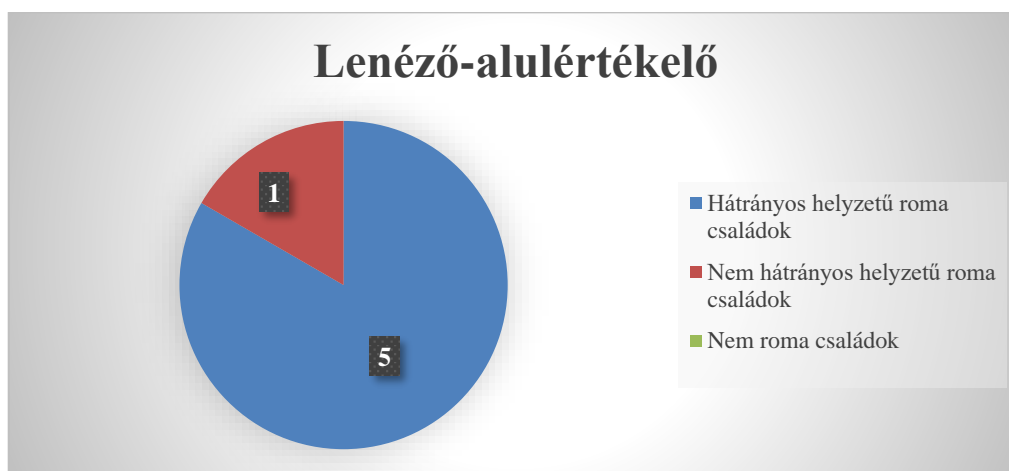
A „tekintélyelvű” szülői nevelési stílusba tartozó családok számát a következő diagram mutatja be:

11. számú diagram: Családok száma, akikre a *tekintélyelvű* szülői nevelési stílus jellemző

Az előző nevelési stílusokhoz hasonlóan, a *hátrányos helyzetű roma családok* ebben a szülői nevelési stílus kategóriában is magas számban (15-en) vannak jelen. A *nem hátrányos helyzetű roma családok* válasza alapján 5-re, a *nem roma családokból* pedig 4-re jellemző a tekintélyelvű nevelési stílus. Ezekre a szülőkre jellemző a felnőtt kontrolljának teljes megléte, elvárják gyermeküktől az engedelmességet, és szigorú fegyelmi keretek között tartják azokat. Szinte minden téren rákényszerítik gyermekükre a saját akaratukat.

Az utolsó szülői nevelési stílus – a “lenéző-alulértékelő” összesítő diagramja a következő:

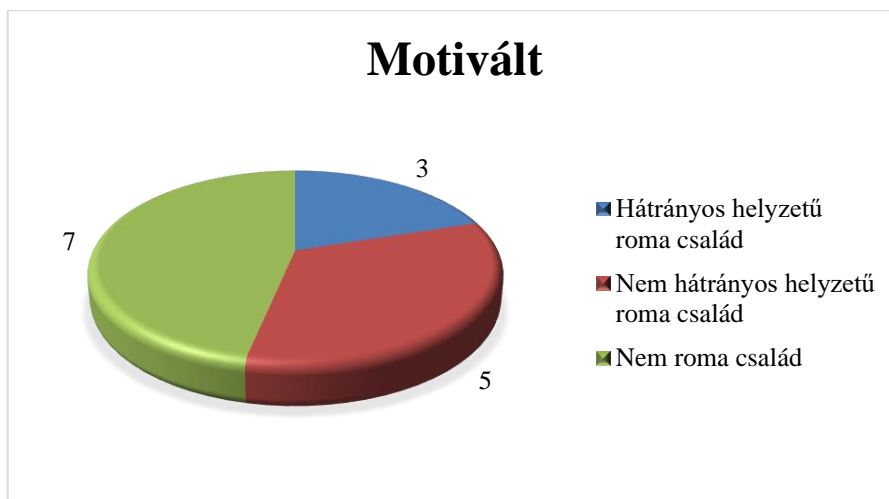
12. számú diagram: Családok száma, akikre a *lenéző-alulértékelő* szülői nevelési stílus jellemző

Nagy örömmre szolgált, hogy ez a szülői nevelési stílus nem volt nagyon elterjedt a megkérdezett családok körében. *Egy szülőre sem jellemző* ez a nevelési stílus a *nem roma családok körében*. A *nem hátrányos helyzetű roma családok* körében csupán 1 családra jellemző a lenéző-alulértékelő nevelési stílus. A *hátrányos helyzetű roma családoknál* azonban 5 család még ebbe a kategóriába is bele tartozik válaszaik alapján. Ez azt jelenti, hogy a felnőtt szerencsétlennek tartja gyermekét és nem tartja őt intelligens lénynek. A gyermek érdekeit, hobbijait, gondolatait és érzéseit komolytalannak véli és közömbösen viszonyul a gyermekéhez.

4.3.3 A gyermekek Blob-teszt vizsgálatának elemzése

A következő diagramok segítségével azt a három, gyermekek válasza által kapott kategóriát mutatom be, amelyekbe a válaszadók többsége tartozik. Egy diagramon látható mindhárom családtípusba tartozó gyermekek válasza.

A következő diagramon a „motivált” személyiség típusba tartozó gyerekek száma van szemléltetve:

13. számú diagram: A *motivált* figurát választó gyermekek száma családtípusonként

A *motivált* kategóriát választó gyermekek aránya a következő: a *hátrányos helyzetű roma családokból* 3 gyermek látja magát *motiváltnak*, a *nem hátrányos helyzetű roma családok* gyermekei közül 5-en látják magukat *motiváltnak*, és a *nem roma családok* gyermekei közül 7-en látják magukat *motiváltnak*. Ebbe a kategóriába négy figura tartozott. Jellemző ezekre a gyerekekre, hogy *motiváltságuk* nagy és nem félnek az akadályoktól, bármilyen nehéz is adódjon.

A „kommunikatív” személyiség típusú gyerekek szám szerinti megoszlása a következő:

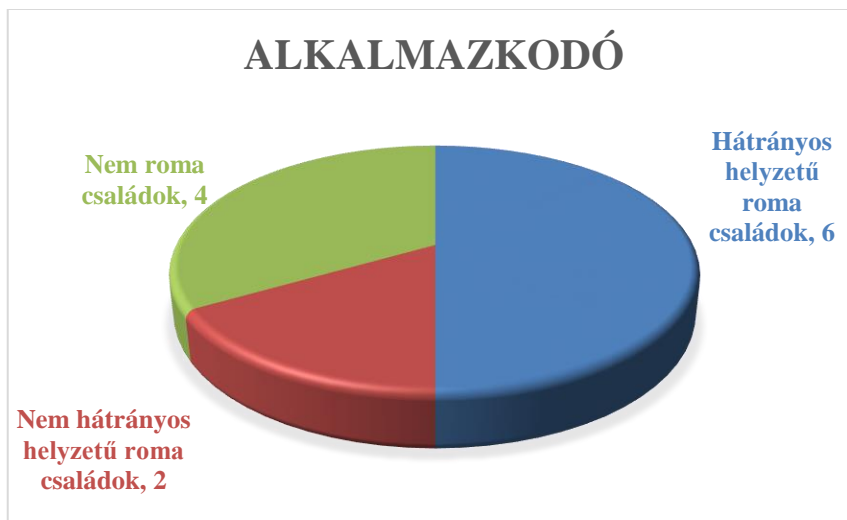

14. számú diagram: A *kommunikatív* figurát választó gyermekek száma családtípusonként

Ezen a diagramon jól látható, hogy a *kommunikatív* kategóriát választó gyermekek körében szinte hasonló számban választották a figurákat. A *hátrányos helyzetű roma családok* gyermekei közül 4-en, a *nem hátrányos helyzetű roma családok* körében 3-an és a *nem roma családok* körében szintén 3-an látták azt, hogy a figurák hasonlítanak rájuk.

Az öt figura arra utal, hogy beszédes, kommunikatív emberként látják magukat a gyerekek, könnyen tudnak barátkozni és szinte bármikor segítségükre sietnének barátaikhoz.

Az utolsó személyiségtípus, amelyet a gyerekek többsége választott, az „alkalmazkodó” megoszlása a következő:

15. számú diagram: Az *alkalmazkodó* figurát választó gyermekek száma családtípusonként

Egyből szembetűnő, mennyire különböznek az eltérő családi háttérrel rendelkező gyermekek válaszai. A *hátrányos helyzetű családok* gyermekei közül 6-an látják magukat alkalmazkodó típusnak, a *nem hátrányos helyzetű családok* gyermekei közül 4-en, a *nem roma családok* gyermekei közül pedig mindössze 2-en látják magukat alkalmazkodó típusnak. A teszten látható két figura azt jelzi, hogy nagyszerűen tud a gyermek alkalmazkodni bármihez az életben. Személyiségüket tekintve optimisták, ami számomra meglepő volt a hátrányos helyzetű roma családok gyermekei körében, hiszen mindannyian általában szomorú, a saját világában elbűvő képet szemléltették előttem.

4.4 A vizsgálatból levont következtetések

Az elvégzett vizsgálat sok kérdésre adott választ. A *hátrányos helyzetű roma családok* közül mind a 20-an hátrányos helyzetű izolált közegben, a társadalomtól elszigetelt lakhatási körülmények között élnek. Munkahelyük nincs az anyaságot kivéve, tehát nincs más szociális szerepük. A nevelési stílusuk tekintetében látható volt, hogy teljes a káosz. *Minden családra egyszerre több nevelési stílus jellemző, vagy éppen egy nevelési stílusba sem tartozik bele.* Ez azt jelenti, hogy nincs kifejlett nevelési stílus az adott családokban. A nevelésben a következetesség és az elvi nevelési irány teljes mértékben hiányzik. Érdekes, hogy bár a nevelés következtelen, mégis a *szimbiotikus nevelési stílus minden családnál*

jelen van. A gyerekek válaszaik alapján 3-an motiváltak, 4-en kommunikatívok és 6-an alkalmazkodónak látják magukat. Ez a szám arra utal, hogy a gyerekek alkalmazkodó képessége nagyobb számban van jelen, mint a motiváltságuk. Mivel 1 családnál sem mondható el, hogy van egy domináns nevelési stílus és a gyerekek is érzékelik a káoszt a nevelésben, így érthető, hogy *motiváltságuk alacsony.* Nincs körükben semmilyen erő, amely a továbblépésre készítené, inkább csak alkalmazkodik a helyzetéhez. *A kutatás bebizonyította a I. hipotézisemet,* miszerint van összefüggés az anya iskolai végzettsége, a szociokulturális közeg és a nevelési stílusok között. Az elemzésnél láthattuk, hogy *mindegyik család* a cigány tábor területén lakik, izolált közegben, az anyák iskolai végzettsége alacsony és nevelési stílusukra sem jellemző egy adott típus: 2 családnál egy szülői nevelési stílus sincs jelen, ezzel szemben 4 családnál mindegyik nevelési stílus jelen van; a fennmaradt 14 család pedig egyszerre több nevelési stílust képvisel.

A nem hátrányos helyzetű, a társadalmunktól nem elszigetelt közegben élő családok körében, a vizsgálatok eltérő eredményeket mutatattak. Ezeknél a családoknál már volt 7 olyan eredmény, amely *egy bizonyos szülői nevelési stílusra jellemző.* Körükben is volt 5 olyan család, akikre *egy nevelési stílus sem volt jellemző.* Egyszerre több nevelési stílus 8 családra volt jellemző. A gyerekek válaszaik alapján a következő kép rajzolódott ki: 5-en motiváltak, 3-an kommunikatívok és 2-en alkalmazkodónak látják magukat. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy *ezek a gyerekek motiváltabbak* a hátrányos helyzetű roma családok gyerekeihez képest. Nem érznek nagy készítenést az alkalmazkodás iránt.

A nem roma családok körében végzett vizsgálat során kiderült, hogy körükben is jelen van a következetes nevelés hiánya. Összesen 7 családnál volt észlelhető, hogy *egyszerre több nevelési stílus is jelen van,* 3-an pedig *egy stílusba sem sorolhatók be.* Ezzel párhuzamban 7 gyermek érzi magát motiváltak, 3 kommunikatívok és 4 alkalmazkodónak. Egyre nőtt a gyerekek száma, akik motiváló készítenést érznek. A változás iránti igény már nem volt annyira alacsony, mint a hátrányos helyzetű roma családok körében. Ez azzal magyarázható, hogy a következetesebb nevelés biztonságérzetet nyújt a gyerekek számára, és ez motiváló erővel bír.

II-ik hipotézis: van-e összefüggés a szülői nevelési stílus dominanciája és a családtípus között? A vizsgálat összegzésénél és elemzésénél kiderült, hogy mindhárom családtípusra (hátrányos helyzetű roma család, nem hátrányos helyzetű roma család és nem roma család) jellemző volt, hogy némi káosz uralkodik a szülői nevelési stílusban. Több családnál volt jellemző, hogy *egyszerre több stílus jellemző rájuk:* a *nem hátrányos helyzetű roma családokból* 4-re, a *hátrányos helyzetű roma családok* közül 8-ra, és a *nem roma családok*

közül 7 családra. Ennek *ellenkezője is megfigyelhető* volt: a *hátrányos helyzetű roma családok* közül 2-re, a *nem hátrányos helyzetű roma családok* közül 5-re és a *nem roma családok* közül 3 családra volt jellemző, hogy nem sorolható be egy kategóriába sem. A nem roma családok körében volt észlelhető, hogy kevesebb számú családnál van jelen egyszerre több nevelési stílus (10 családnál csupán 1 nevelési stílus dominál). Ebből kifolyólag látszik, hogy *igenis van összefüggés a családtípusok és a nevelési stílusok között*.

III-ik hipotézis: van-e összefüggés a nevelési stílus és a gyermek önértékelési szintje között? Azonnal szembeűnő volt, hogy mennyire különböznek az eltérő családi háttérrel rendelkező gyermekek válaszai. Motivált személyiségtypusnak 3 *hátrányos helyzetű roma gyerek* érzi magát, 5-en a *nem hátrányos helyzetű roma családok* gyermekei és 7-en a *nem roma családok* gyermekei közül. Ezzel szemben kommunikatív válaszok hasonlítanak egymásra: 3-3 hátrányos és nem hátrányos helyzetű roma gyermek, valamint 5 nem roma család gyermeke látja magát beszédesnek. A *legnagyobb eltérés az alkalmazkodó személyiségtypusnál* észlelhető: 6 *hátrányos helyzetű roma család* gyermeke, 4 *nem hátrányos helyzetű roma család* gyermeke és csupán 2 *nem roma család* gyermeke jelölte az alábbi típust. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a változás iránti igény a nem roma családok gyermekeinél már sokkal alacsonyabb a másik két családtípushoz viszonyítva. *A hátrányos helyzetű roma családoknál a következetes nevelés hiánya visszahat a gyerek önértékelési szintjére*. A nem hátrányos helyzetű roma családok és a nem roma családok körében már valamivel fejlettebb a nevelési stílus.

IV-ik hipotézis: van-e összefüggés a szociokulturális közeg és a beiskolázási tendencia között? Egyértelmű választ kaptam erre a kérdésre a családokra vonatkozó adatok elemzése során. *Minden hátrányos helyzetű roma család* gyermeke nem csak szegregált közegben (a cigány táborban), hanem szegregált iskolában is tanul. *A nem hátrányos helyzetű gyerekeknél is 11-en* még a szegregált tanintézményben tanulnak, bár lakhelyként csupán 1 jelölte a cigány tábort. *A nem roma családok közül senki* sem tanul az említett iskolában.

ÖSSZEFOGLALÁS

Napjainkban számottevő kérdést észlelhetünk az integrált, inklúzív oktatással kapcsolatban. Az inklúzív oktatás egyre nagyobb teret hódít, bár még így is általánosan elmondható, hogy a roma nemzetiségű családok nehezebben tudnak beintegrálódni társadalmunkba. Ennek oka és háttere foglalkoztat engem is. Mivel az elsődleges nevelési szintér a család, így a családi nevelési stílusok hatásában kerestem a választ arra, hogy kihatással van-e a nevelési stílusok dominanciája a roma gyerekek beilleszkedési folyamataira.

Ehhez, a diplomamunka megírása során 44 hivatkozott szakirodalmat használtam fel. A fejezetekben külön mutattam be az alábbi témákat: nevelési stílusok, koncepciók és modellek, romák helyzete, életvitele, szociokulturális háttere, illetve integráció és szegregáció államunkban és Kárpátalján.

Az I. fejezetben bemutatam azokat a szülői nevelési stílusokat, koncepciókat és modelleket, amelyek az évek során kialakultak. Három pszichológus munkásságát emeltem ki és mutattam be részletesen: Kurt Lewin, Ranshburg Jenő és Remberg-Saunders.

Mivel a romák integrációs folyamataira kiható tényezőt vizsgáltam, így a II. fejezetben a cigány, avagy a roma kultúra sajátosságaira vonatkozó információt gyűjtöttem. Szót ejtek kultúrájuk jellemzőiről, hagyományaikról, az identitást fenntartó szabályaikról, valamint néhány adatot ismertetek róluk Kárpátaljai vonatkozásban.

A III. fejezetben az integrációval és a szegregációval foglalkozom, annak állami lehetőségeiről, különös tekintetben Kárpátaljai vonatkozásban.

A IV. fejezetben mutatom be a vizsgálatot: szülői nevelési stílusok és a közösségbe való beilleszkedés vizsgálata a roma és a nem roma gyerekek körében. Külön alpontokba szedve mutatom be a vizsgálat feladatait és módszereit, annak folyamatát, illetve az eredmények összehasonlító elemzését és hipotéziseket.

A hipotézisek bizonyítása érdekében három vizsgálati módszert használtam. Az első módszerrel a család szociokulturális hátterét vizsgáltam, melyhez egy kérdőívet készítettem. A következő lépésben Varga Anna és Sztolin Volodimir „Szülői nevelési stílusokat vizsgáló teszt”-tel kutattam a különböző családtípusok nevelési stílusait. A harmadik módszer Pip Wilson Blob-fa tesztje volt, melyet gyerekekkel végeztem el. Összesen 60 család vett részt a kutatásban 3 szempont szerint csoportosítva: hátrányos helyzetű roma családok, nem hátrányos helyzetű roma családok és nem roma családok.

A vizsgálatból levont következtetések azt mutatják, hogy a felállított hipotézisek bebizonyosodtak. Van összefüggés az anya iskolai végzettsége, a szociokulturális közeg és a szülői nevelési stílus között; hasonlóképp összefüggés észlelhető a szülői nevelési stílus dominanciája és a családtípusok között; szintén összefüggés észlelhető a szülői nevelési stílus és a gyerek önértékelési szintje között; valamint szoros összefüggésben áll a szociokulturális közeg és a beiskolázási tendencia között a romák körében.

REZÜMÉ

Тема дипломної роботи «Вивчення стилів сімейного виховання ромської національності в залежності від рівня інтеграції». Метою дослідження є вивчити культурний фон виховання дітей ромської національності, вивчити батьківських стилів виховання, проаналізувати статус та самооцінку дітей, дослідити фактори, які впливають на інтеграції дітей ромської національності.

Дослідження обґрунтовується на теоретичних основах. У роботі було використано 44 літературних джерел.

Первинним соціальним рівнем у розвитку дитини є сім'я. Вона активно бере участь у збереженні, накопиченні і передачі новим поколінням необхідних навичок та має пізнавальне й величезне морально-виховне значення, є одним із засобів формування всебічно розвиненої особистості та суспільних відносин. Найважливішими соціальними функціями сім'ї є виховання й розвиток дітей, соціалізація підростаючого покоління. Виховний потенціал сім'ї містить у собі не тільки її можливості у сфері духовно-практичної діяльності батьків, спрямованої на формування у дітей певних якостей, а й ті, які закладають сімейне мікросередовище, спосіб життя сім'ї, її традиції й стиль взаємин між усіма членами.

Теоретичні та методологічні підходи до вивчення впливу сімейного виховання на формування особистості висвітлено в роботах таких закордонних соціологів і соціальних психологів, як Р. Мертон, Н. Смелзер, Г. Зіммель. Класифікації стилів сімейного виховання вивчалась.

Сутність та класифікації стилів сімейного виховання було вивчено за К. Левіна, Є. Роншбурга та Рембсерг-Сондерса. Про особливості ромської культури, традиції та правила збереження ідентичності висвітлено на основі таких літературних джерел як М.Біндер, Є.Навроцька та В.Тарасюк.

Соціально значущим питанням є інтеграція ромської національної меншини і в українське суспільство. Основні проблеми ромів приблизно однакові в усіх країнах: це соціальна ізоляція від місцевого населення, низький освітній рівень, погані умови життя, тотальна бідність, жахливі житлові умови, погане здоров'я.

Інтеграція – процес довготривалий та складний, тому в роботі, на основі літературних джерел різнобічно вивчали поняття «інтеграції» та «сегрегації» з огляду ромської національності. Інтеграція теж починається із сім'ї.

Метою цієї роботи є вивчити культурний фон сімейного виховання дітей ромської національності, вивчити батьківських стилів виховання, проаналізувати статус та самооцінку дітей, дослідити фактори, які впливають на інтеграції дітей ромської національності. Дослідження була проведена із 60 сім'ями трьох категорій: роми, які живуть в ізольованих середовищах (таборах), роми, які живуть в соціалізованих умовах, та з сім'ями не ромської національності. Для вивчення соціокультурні умови сімей, для вивчення стилів сімейного виховання та для вивчення рівнів самооцінки дітей що виховуються у цих сім'ях, були використані наступні методики: *Анкета для вивчення соціокультурного середовища сім'ї*, *Тест для вивчення стилів сімейного виховання* за Варга-Столін, та тест Піпа Вілсона «*Blob-tree*».

У результаті дослідження було виявлено:

- Існує взаємозв'язок між освітою матері та стилем сімейного виховання;
- Існує взаємозв'язок між домінуванням стилів сімейного виховання та типами сімей;
- Є взаємозв'язок між стилем виховання та рівнем самооцінки дитини;
- Тісно пов'язана соціокультурний середовище та навчальний процес дітей.

Взаємостосунки дитини з батьками на кожному з етапів самооцінки залежатимуть від її ставлення до себе. Окрім самооцінки, батьки задають і рівень домагань дитини – те, на що вона претендує у своїй діяльності й відносинах. Діти з високим рівнем домагань, завищеною самооцінкою й високою мотивацією розраховують тільки на успіх і у разі невдачі можуть одержати важку психічну травму. Діти з низьким рівнем домагань і низькою самооцінкою не претендують на багато ні в майбутньому, ні в сьогоденні. Вони не ставлять перед собою високих цілей і постійно сумніваються у своїх можливостях, швидко змиряються з невдачами, але при цьому часто багато чого домагаються.

Самооцінка, яка сформувалася у дитини дошкільного віку під впливом сімейного виховання, суттєво позначається на тих установках, з якими вона приходить до школи, на її ставленні до успіхів та невдач у навчанні та спілкуванні.

HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

Antal I. (n.é.): A hatékony otthoni tanulás. Műhely

Andreiko L. (Андрейко Л.): Дослідження батьківського ставлення до дитини та стилів сімейного виховання.

<http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13090/1/Andreiko.pdf>

Letöltés dátuma: 2020.12.12.

Bábosik I. (1999): A nevelés elmélete és gyakorlata. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Báthory Z. - Falus I. (1997): Pedagógiai Lexikon. Keraban, Budapest.

Bereczkei T. (2003): Evolúciós pszichológia. Osiris, Budapest.

Binder M. (2010): „Elképzelt kultúra”. A roma/cigány kultúra egy lehetséges értelmezése és félreértelmezései. In: Eszmélet, 2010 nyár, 22 évf., 86. szám.

Bliznyuk A. (Близнюк А.) (2018): Права людини та мас-медіа в Україні. Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, Київ.

Braun L. - Csernyicskó I. - Molnár J. (2010): Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján. PoliPrint kft, Ungvár.

Bujanov M.I. (Буянов М.І.) (1988): Дитина з неблагополучної сім'ї, Просвещение, Москва.

Busi E. (é.n.): Nevelési színterek I. Család. kiadó, Budapest.

Certi Csapó T. (2014): A roma/cigány kultúra muzeális, tárgyi gyűjteményei Magyarországon. In: Romológia, 2014 ősz, tél, 3 évf., 2. szám.

Cole M. - Cole S. R. (2003): Fejlődéslélektan, Osiris Kiadó, Budapest.

Csomortáni Domokos Z. (2014): Túl jó / elég rossz szülők. A pszichológiai túlvédés okai, jellemzői, következményei és kezelési lehetőségei. Budapest.

Fábiánné Andrónyi K. (2015): Romológia. L Harmattan könyvkiadó, Budapest.

Fedorisin G.M. (Федоришин Г.М.) (2013): Психологічні проблеми сімейного виховання, Місто НВ, Івано-Франківск.

Forray R. K. - Hegedűs T. A. (1998): Cigány gyermekek szocializációja. Család és iskola. Aula Kiadó Kft, Budapest.

Gabóda B. - Gabóda É. (2013): Nevelélmélet, Beregszász

Gaál G. - Jászi É. : Pedagógus-mesterség.

http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/hunline_pedpszi/16_pedagogus_mesterseg/index.html

Letöltés dátuma: 2020.02.10.

Honcsarenko N.V. (Гончаренко Н.В.) (2008): Вплив родинного виховання на розвиток дитини, Шкільний світ, Київ.

Homulenko T.B.- Sukalova O.C (Хомуленко Т.Б.-Шукалова О.С.) (2011): Стили сімейного виховання як чинник розвитку пізнавального інтересу молодших школярів, ГНПУ ім. Г.С.Сковороди, Харків.

Jakubova J.M. (Якубова Ю.М.) (1998): Проблемні сім'ї: діти і батьки, Знання, Київ.

Kántor J. - Rigó R. (2013): Kompetenciafejlesztési lehetőségek a hon-és népismeret területén. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

Kemény I. (2000): A magyarországi romák. Széchenyi Nyomda Kft, Győr.

Király I. (2016): A nevelés fogalma. A nevelés.

<https://docplayer.hu/79201-A-neveles-fogalma-a-neveles.html>

Letöltés dátuma: 2019. 02.16.

Koltói L. (2013): Pedagógiai pszichológiai jegyzet óvodapedagógusoknak. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

Kovalenko N. (2019): Роми в Україні: особливості, традиції та стереотипи.

<https://www.radiosvoboda.org/a/1604968.html>

Letöltés dátuma: 2020.02.16.

Kravcs V.P. (Кравець В.П.) (2001): Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства, Академія, Київ.

Kravcsenko T.V.-Trubavina I.M. (Кравченко Т.В. – Трубавіна І.М.) (2004): Допомога батькам у вихованні дітей, ДЦССМ, Київ.

Krotenko V.I. (Кротенко В.І.): Вплив стилю сімейного виховання на формування акцентуацій характеру у підлітків. Науковий часопис. Спеціальна психологія. УДК: 37.018.11:159.922.7-053.6.

Kurpita O.A. (Курпіта О.А.) (2019): Вплив стилю сімейного виховання на особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку, ТНТУ, Тернопіль.

Lappints Á. (1998): Érték és nevelés. Comenius Bt., Budapest.

Lőrinc Szilágyi: A pedagógia alapjai.

<https://slideplayer.hu/slide/2199167/>

Letöltés dátuma: 2020.01.20.

Mester I. (2015): Pedagógia. Tanulói segédanyag. Bókay János Humán Szakközépiskola.

Nagy G.: A szülői nevelési stílusok hatása a gyermekek viselkedésére.

<https://docplayer.hu/110662-Szuloi-nevelesi-stilusok-hatasat-a-gyermekek-viselkedesere.html>

Letöltés dátuma: 2019.02.20

Navrocka J.M. (Навроцька Є. М. (2013): Ромологія: історія та сучасність, Поліграфцентр «Ліра», Ужгород.

- Perpék É. - Fekete A. (2016): Otthoni nevelési környezet és iskolai teljesítmény. In: Gyerekesélyek a végeken, I. MTA TK Gyerekesély-kutató Csoport, Budapest, pp. 119-150.
- Péter L. (2007): Neveléstudomány. Babes Bolyai Tudományegyetem Távközpont, Székelyudvarhely.
- Ranschburg J. (1977): Családi kör. RTV- Minerva, Budapest.
- Remsberg B. - Saunders A. (2000): Gyermekünk és a stressz. Pont, Budapest.
- Vajda Zs. - Kósa É. (2005): Neveléstudomány. Osiris, Budapest.
- Varga A.J. (Варга А.Я.) (1985): Роль родительского отношения в стабилизации детской невротической реакции, Вести. МГУ. – Сер. 14. Психология.– 1985. – № 4. – С. 32-38.
- Varga A.J. (Варга А.Я.) (1986): Структура и типы родительского отношения, дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.01 / А.Я. Варга. – М., 1986. – 206 с.
- Vargáné Nagy A. - Molnár B. (2016): Szerepvárások és szerepértelmezések roma kulturális háttérű családokban, Debrecen.
- Zrinszky L. (2002): Neveléstudomány. Műszaki Kiadó, Budapest.

MELLÉKLETEK

TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

1.1.számú ábra: Nevelési hatások (Bábosik, 2004)	15
3.1. számú ábra: A tanulók létszáma 2006-2011. (Navrocka, 2013, 86)	48
1.1.számú táblázat: Becker modellje (Vajda és Kósa, 2005, 122.o.)	22
1.2.számú táblázat: Maccoby és Martin modellje (Vajda–Kósa 2005, 124.)	25
3.1. számú táblázat: Kárpátalján élő romák létszáma (2012.01.01 alapján). (Navrocka, 2013, 85)	47
3.2.számú táblázat: A roma tanulók létszáma Kárpátalján (Navrocka, 2013, 92)	50
4.1.számú táblázat: A <i>hátrányos helyzetű roma családok</i> nevelési körülmények adatainak összesítő táblázata	57
4.2.számú táblázat: A <i>nem hátrányos helyzetű roma családok</i> nevelési körülmények adatainak összesítő táblázata	58
4.3.számú táblázat: A <i>nem roma családok</i> körében végzett nevelési körülmények adatainak összesítő táblázata	59
4.4.számú táblázat: Szülői nevelési stílusok <i>a hátrányos helyzetű roma családok</i> körében végzett vizsgálat eredményeinek összesítő táblázata	61
4.5.számú táblázat: Szülői nevelési stílusok <i>a nem hátrányos helyzetű roma családok</i> körében végzett vizsgálat eredményeinek összesítő táblázata	62
4.6 táblázat: Szülői nevelési stílusok <i>a nem roma családok</i> körében végzett vizsgálat eredményeinek összesítő táblázata	63
4.7.számú táblázat: A vizsgált <i>családokra jellemző szülői nevelési stílusok</i> összesítő táblázata	64
4.8.számú táblázat: <i>A hátrányos helyzetű roma családokból származó gyerekek</i> válaszainak összesítő táblázata	65
4.9.számú táblázat: <i>A nem hátrányos helyzetű roma családokból származó gyerekek</i> válaszainak összesítő táblázata	66
4.10.számú táblázat: <i>A nem nem roma családokból származó gyerekek</i> válaszainak összesítő táblázata	67

DIAGRAMOK JEGYZÉKE

1. számú diagram: A családtípusok összehasonlító elemzése	68
2. számú diagram: A családok lakóhelyének összesítő diagramja	69
3. számú diagram: A megkérdezett édesanyák átlagéletkora	70
4. számú diagram: A megkérdezett édesanyák foglalkozásának összesítő diagramja	70
5. számú diagram: Az édesanyák iskolai végzettsége	71
6. számú diagram: A családban nevelkedő gyermekek száma	72
7. számú diagram: A város iskoláinak neve, ahol a gyerekek tanulnak	72
8. számú diagram: Családok száma, akikre az <i>elfogadó-elutasító</i> szülői nevelési stílus jellemző.....	73
9. számú diagram: Családok száma, akikre az <i>együttműködő</i> szülői nevelési stílus jellemző	74
10. számú diagram: Családok száma, akikre a <i>szimbiotikus</i> szülő nevelési stílus jellemző.....	74
11. számú diagram: Családok száma, akikre a <i>tekintélyelvű</i> szülői nevelési stílus jellemző	75
12. számú diagram: Családok száma, akikre a <i>lenéző-alulértékelő</i> szülői nevelési stílus jellemző	76
13. számú diagram: A <i>motivált</i> figurát választó gyermekek száma családtípusonként	77
14. számú diagram: A <i>kommunikatív</i> figurát választó gyermekek száma családtípusonként	77
15. számú diagram: Az <i>alkalmazkodó</i> figurát választó gyermekek száma családtípusonként	78

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: Cigány zászló (Fábiánné, 2015, 21)
2. számú melléklet: A családi háttérre vonatkozó kérdőív.
3. számú melléklet: Varga Anna és Sztolin Volodimir „A szülői nevelési stílusok vizsgálata” teszt.
4. számú melléklet: Az eredmények interpretációja.
5. számú melléklet: Pip Wilson - Blob-fa teszt.
6. számú melléklet: a Blob-fa teszthez tartozó megoldókulcs.

Cigány zászló (Fábiánné, 2015, 21)

Kérdőív
A család szociokulturális háttérvizsgálatához

Tisztelt kitöltő!

A nevem Mihajlovics Krisztina, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója vagyok tanítói szakon, mesterképzésben. Jelen kérdőív egy pszichodiagnosztikai eszköz, melynek középpontjában a szülői attitűd vizsgálata áll. A kérdőív kitöltésével a diplomamunkám elkészítéséhez járulnak hozzá, melynek témája: „Szülői nevelési stílusok vizsgálata a roma családok körében az integráció szintjének függvényében”. Egy összehasonlító-, átfogó vizsgálaton keresztül vizsgálom a családi nevelési stílusok hatását a gyermekek beilleszkedési folyamataira.

A kérdőív anonim, személyes adatok megadására nincs szükség. De a család összetételére vonatkozólag néhány adat szükségeltetik:

A gyermek monogrammja, neme _____

A gyermek életkora (év, hónap) _____

Anya életkora _____

Anya foglalkozása _____, **iskolai végzettsége** _____

Apa életkora _____

Apa foglalkozása _____, **iskolai végzettsége** _____

A családban nevelkedő gyermekek száma _____

Milyen helyet foglal el a gyermek a testvérsorban?

- Legnagyobb
 Középső
 Legkisebb

Családtípus, melyben a gyermek nevelkedik:

- **Teljes család** (mindkét szülő jelen van a gyermek nevelésében)
- **Formálisan teljes** (a szülő/ szülők külföldön dolgoznak)

- a gyereket anyja neveli
 a gyereket apja neveli
 egyéb: _____

- **Elvált szülők**

- a gyereket anyja neveli
 a gyereket apja neveli

- **Egyedülálló szülő**

- a gyereket anyja neveli
 a gyereket apja neveli

Az iskola, ahol a gyermek tanul: _____

Az iskola státusza: általános, középiskola, szegregált (A megfelelőt kérem húzza alá).

Nemzeti hovatartozás: magyar, ukrán, roma (A megfelelőt kérem húzza alá. Vegyes válasz esetén kettőt jelöljön be).

Milyen lakókörnyezetben él: a település központjában, kicsit távolabb a központtól, a település szélén, egyéb (különtanya). (A megfelelőt kérem húzza alá)

Köszönöm az együttműködést!

Teszt**A szülői nevelési stílus meghatározása**

(Varga Anna Jákovleva és Sztolin Volodimir Viktorovics adaptációjában)

Kitöltési útmutató: Kérem, olvassa el az állításokat. Ha az adott állítás Önre vonatkozik az „Igen” oszlopban tegyen egy X-et, ha az állítás Önre nem vonatkozik, vagy nem ért vele egyet, a „Nem” oszlopban tegye meg a jelölését.

Nº	Állítások	Igen	Nem
1	Mindig együtt érzek a gyermekemmel.		
2	Kötelességem, hogy gyermek gondolatait ismerjem.		
3	Tisztelem a gyermekemet.		
4	Úgy tűnik számomra, hogy gyermekem viselkedése eltér a normáktól.		
5	Úgy vélem, hogy a gyermekemet a lehető legtávolabb távol kell tartanom az élet gondjaitól, hogy ne sérüljön.		
6	Erősen kötődöm a gyermekemhez.		
7	A jó szülő óvja a gyermekét az élet nehézségektől.		
8	Gyermekem gyakran kellemetlen érzést vált ki belőlem.		
9	Igyekszem mindenben segíteni gyermekemnek.		
10	Úgy gondolom, hogy bizonyos esetekben a gyermekre tette gúnyos megjegyzések a javára válnak.		
11	A gyermekem gyakran felbosszant.		
12	Az én gyermekem semmire sem fogja vinni az életben.		
13	Úgy érzem, hogy gyermekemet gyakran kigúnyolják.		
14	A gyermekem viselkedése gyakran a megvetést (lenézést) vált ki belőlem.		
15	A gyermekem, a korához képest éretlen.		
16	A gyermekem szándékosan viselkedik úgy, hogy engem felidegesítsen.		
17	Az én gyermekem úgy szívja magába a rosszat, mint a szivacs.		
18	Bármennyire igyekszem is, a gyermekemet nem lehet jó modorra nevelni.		
19	A gyermeket szigorúan kell nevelni, mert csak így lesz belőle tisztességes ember.		
20	Szeretem, ha a gyermekem barátai hozzánk jönnek.		
21	Mindig megdicsérem a gyermekemet.		
22	Az én gyermekemre minden rossz „rágad”.		
23	Az én gyermekem nem lesz sikeres az életben.		
24	Én mindig szégyenkezem mások előtt amiatt, hogy az én gyereke nem olyan okos mint a másoké.		
25	Én sajnálom a gyermekemet.		
26	Amikor a gyermekemet összehasonlítom a vele egykorú társaival, úgy érzem, hogy ők sokkal felelősségteljesebbek, érettebbek.		
27	Én mindig szívesen töltöm a szabadidőmet a gyermekemmel.		
28	Sajnálom, hogy a gyermekem ilyen gyorsan felnő.		
29	Gyakran azt tapasztalom, hogy a saját gyermekemet ellenségként kezelem.		
30	Nagyon szeretném, hogy a gyermekem az életében elérje mindazt, ami nekem nem sikerült.		
31	A szülőknek alkalmazkodniuk kell a gyermekükhöz.		
32	Igyekszem teljesíteni gyermekem minden vágyát.		
33	A családi döntésekben mindig figyelembe kell venni a gyermek véleményét is.		

34	A gyermekem kezelhetetlenségének fő okai az önzősége, a makacssága és a lustasága.		
35	Ha konfliktusba keveredem gyermekemmel, gyakran be kell látnom, hogy a maga módján neki is igaza van.		
36	A gyerekek korán ráeszmélnek, hogy a szülők is hibázhatnak.		
37	Én minden tekintetbe odafigyelek a gyermekemre.		
38	Barátságos a viszonyunk a gyermekemmel.		
39	Fontos számomra a gyermekem hogyléte.		
40	Nem tudom kipihenni magamat, ha a gyerek is velem van.		
41	A legfontosabb, hogy a gyermekemnek nyugodt és felhőtlen gyermekkora legyen.		
42	Néha úgy érzem, hogy gyermekem semmi jóra sem képes.		
43	Én mindig támogatom a gyermekem érdeklődését.		
44	A gyermekem bárkit ki tud hozni a sodrából.		
45	Mindig osztozom gyermekem szomorúságában és rosszkedvében.		
46	Gyermekem engem gyakran idegesít.		
47	Gyermeknevelés - idegőrlő feladat.		
48	A szigorú fegyelem a gyermeknevelésben - fejleszti az erős jellemet.		
49	Nem bízom meg a gyermekemben.		
50	A szigorú nevelést a gyermekek később mindig megköszönik a szülőknek.		
51	Néha azon kapom magamat, hogy utálok a gyermekemet.		
52	Az én gyermekemnek több a rossz, mint a jó tulajdonsága.		
53	Én mindig támogatom gyermekem kíváncsiságának kielégítését.		
54	A gyermekem nem képes önállóan megcsinálni bármit is, de ha mégis, akkor azt biztosan rosszul csinálja meg.		
55	Az én gyermekem, ha felnőtt nem lesz alkalmas az önálló életre.		
56	Olyannak szeretem a gyermekemet, amilyen.		
57	Nagyon körültekintően odafigyelek gyermekem egészségére.		
58	Elragadtatással megcsodálom a gyermekemet.		
59	A gyermeknek nem lehetnek titkai a szülők előtt.		
60	Nem vagyok elfogult a gyermekem képességei tekintetében, amit előtte sem titkolok.		
61	Szeretném, ha gyermekem olyanokkal barátkozna, akiknek a szülei szeretik a saját gyerekeiket.		

Köszönöm a segítséget!

A szülői nevelési stílus meghatározása -teszt
(Varga Anna Jákovleva és Sztolin Volodimir Viktorovics adaptációjában)
értékelése és interpretációja

A teszt kiértékelésére szolgáló **kulcs:**

Elfogadó-elutasító			Együttműködő	Szimbiotikus	Tekintélyelvű	Lenező-alulértékelő
3	24	44	6	1	2	11
4	26	45	9	5	19	13
8	27	46	21	7	30	17
10	29	47	25	28	48	22
12	37	49	31	32	50	23
14	38	52	33	41	57	51
15	39	53	34	58	59	54
16	40	55	35			61
18	42	56	36			
20	43	60				

A teszt kiértékelése: minden "Igen" válasz 1 pontot ér, a "Nem" válaszok 0 ponttal jelölendők. A magas pontszámok a jól kifejedt szülői attitűdöt jelzik, az alacsony pontszámok - ennek ellentétjét.

Az eredmények interpretációja: a magas pontszámok az alábbi kategóriákra oszthatóak: elfogadó-elutasító, együttműködő, szimbiotikus, tekintélyelvű, lenező-alulértékelő.

Az *elfogadó-elutasító* szülőtípus tekintetében a magas pontszámok - 24-től 33 pontig - azt mutatják, hogy a felnőtt pozitívan viszonyul a gyermekéhez. A szülő teljes mértékben elfogadja gyermekét, tiszteli annak egyéniségét, jóváhagyja érdekeit, támogatja terveiben, sok időt tölt vele és nem bánja meg azt. Az alacsony eredmények - 0-tól 8 pontig- arról tanúskodnak, hogy a szülő negatív érzéseket táplál a gyermeke iránt: ingerlékenységet, dühöt, utálatot, bosszúságot érez. Az ilyen szülő szerencsétlennek tartja gyermekét, nem hisz annak jövőjében és alábecsüli őt. Evidens, hogy egy ilyen jellemű felnőttből, nem lehet jó pedagógus vagy tanár.

Az *együttműködő* kategóriában a magas pontszám - 7 és 8 pont között - annak a jele, hogy a felnőtt nagy figyelmet fordít a gyermek érdeklődési köre iránt, magasan értékeli a gyermeke lehetőségeit, dícséri önállóságát és kezdeményezéseit. Igyekszik egyenrangú

társként kezelni gyermekét. Az alacsony eredmények - 1 vagy 2 pont - azt mutatják, hogy a felnőtt ellenfélként tekint gyermekére. Ez a típusú felnőtt sem nevezhető jó pedagógusnak.

A *szimbiotikus* kategória magas pontszámai - 6 vagy 7 pont - arról számolnak be, hogy a szülő nem képez pszichológiai távolságot saját maga és a gyermeke között. Igyekszik a lehető legközelebb lenni hozzá, kielégíteni annak alapvető szükségleteit. Az alacsony pontszámok - 1 vagy 2 pont - azt jelentik, hogy a szülő ennek ellentétje: jelentős pszichológiai távolságot tart önmaga és gyermeke között, keveset törődik vele. Kevésbé nevezhető jó nevelőnek vagy tanárnak ez a típusú felnőtt.

A *tekintélyelvű (kontrolláló)* kategória magas pontszámai - 6 és 7 pont - azt mutatják, hogy a felnőtt túlságosan is nagy tekintéllyel viszonyul a gyermekéhez. Elvárja a teljes engedelmességet és szigorú fegyelmi keretek között tartja. Szinte minden téren rákényszeríti gyermekére a saját akaratát. Az ilyen személyiség messze nem lehet jó nevelő. Az alacsony eredmények ezen a skálán - 1 vagy 2 pont- ennek ellentétét jelzik. Arról tanúskodik, hogy gyakorlatilag semmilyen irányítás nem jellemzi a szülő-gyermek kapcsolatot. Ez nem túl jó a tanítás és a nevelés szempontjából. A legjobb eredmény a jó pedagógiai képességek terén a 3 és 5 közötti pontszámok.

A *lenéző-alulértékelő* szülőtypus magas pontszáma - 7 és 8 pont - annak a jele, hogy a felnőtt szerencsétlennek tartja gyermekét, nem tartja őt intelligens lénynek. A gyermek érdekeit, hobbijait, gondolatait és érzéseit komolytalannak véli. Közömbösen viszonyul a gyermekéhez. Kevés eséllyel tartható az ilyen felnőtt jó nevelőnek vagy tanárnak.

A családi nevelési stílusok jellemzése:

1.Elfogadó-elutasító: ez a stílus a gyermekkel szembeni érzelmi hozzáállást jelzi. Az egyik oldalról a szülő olyannak szereti gyermekét, amilyen; tiszteletben tartják gyermekük egyéniségét. Sok időt töltenek gyermekükkel, elfogadják az érdeklődési köreit és terveit. A másik oldalról a szülők rosszul nevelik gyermeküket: nem alkalmazkodnak életviteléhez- úgy vélik, hogy gyermekük semmit sem fog elérni az életben. A szülők szomorúságot, haragot éreznek gyermekükkel szemben. Nem bíznak meg benne, és nem tisztelik őt.

2.Együtműködő: ezt a szülőtypust a társadalmilag elvárt normák jellemzik. Tartalma szerint a következőket foglalja magába: a szülőket érdeklí gyermeke terveit, segítik őt és együttéreznek vele. A szülők nagyra értékelik gyermekeik intellektuális és kreatív képességeit, büszkék rá. A gyermek függetlenségi kezdeményezéseit kielégítik. Bíznak gyermekükben és igyekeznek mindenben mellette állni.

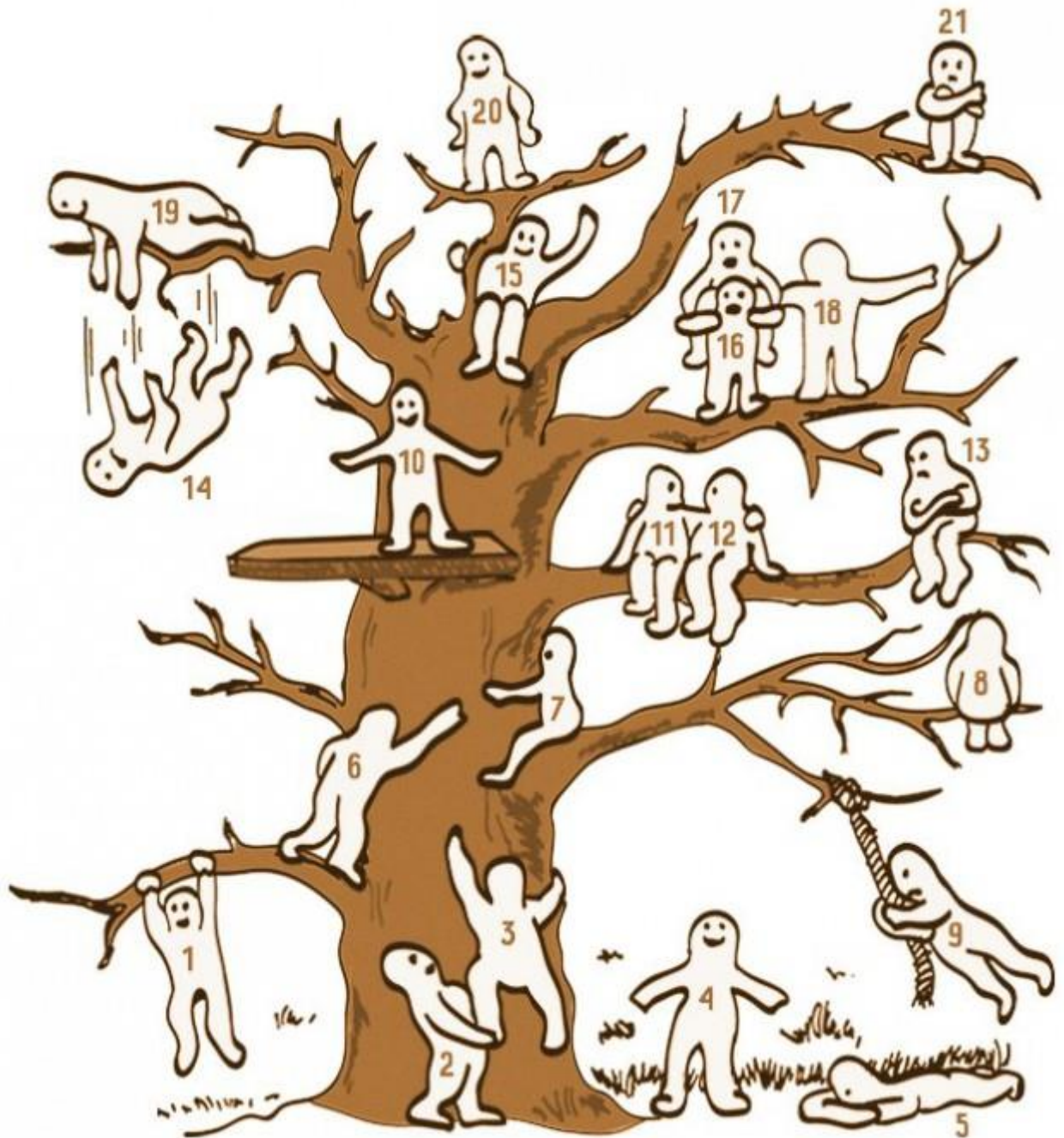
3.Szimbiotikus: ez a típus a személyek közötti akadályokra hívja fel a figyelmet. A szülők egy egésznek érzik magukat gyermekükkel, igyekeznek kielégíteni a gyermek

szükségeit, elzárni őt az élet nehézségeitől és kellemetlenségeitől. Egyfolytában aggódnak gyermekükért, úgy érzik, hogy gyermekük még kicsi és védtelen.

4. Tekintélyelvű: ez a típus a gyermek kialakult viselkedésének irányítását tükrözi. A szülők fegyelmet várnak el a gyermektől, és a szabályok betartását. A gyermekre büntetés vár, ha kifejezi véleményét. Figyelemmel kísérik gyermekük fejlődését, egyénis jellemzőit, gondolatait, stb.

5. Lenéző-alulértékelő: ez a típus a nevelési stílust és a gyermek megértését tükrözi. A szülők kicsinek tartják gyermeküket. A gyermek érdeklődési köre, gondolata, érzelmei a szülők szerint gyerekesek. Úgy érzik, gyermekük életre alkalmatlan, sikertelen és minden rosszra fogékony. Nem bíznak meg saját gyermekükben. E tekintetben a szülők igyekeznek elzárni a gyermeket az élet nehézségeitől a gyermek cselekedeteinek ellenőrzését követelve.

Pip Wilson - Blob-fa teszt

Első figura: amilyenre én hasonlítok

Második figura: amilyenre hasonlítani szeretnék

a Blob-fa teszthez tartozó megoldókulcs

Motivált (1,3,6,7)	Kommunikatív (2, 11, 12, 18, 19)	Stabilan megállja a helyét (4)	Erőtlen (5)	Visszafogott (13, 21)	Narcisztikus (8)	Boldog (9)	Alkalmazkodó (10, 15)	Érzelmileg összeomlott (14)	Vezéregyéniség (20)	Elfáradt (16, 17)
1	2	4	5	13	8	9	10	14	20	16
3	11			21			15			17
6	12									
7	18									
	19									

Értékelési leírás:

1,3,6 vagy 7-es figura: motivált személyiség, aki nem fél semmilyen akadálytól az életben, bármilyen nehézség is adódjon.

2,11,12,18, vagy 19-es figura: kommunikatív, beszédes személy, aki bármikor készen áll, hogy a barátainak segítsen.

4-es figura: olyan személyiség, aki stabilan megállja a helyét az életben, igyekszik minél több dolgot megvalósítani.

5-ös figura: mindig fáradt, gyenge ember, nincs elég ereje az élethez.

13-as és 21-es figura: visszafogott személy, gyakran küzd belső konfliktusokkal; nem szereti a nyílt kommunikációt.

8-as figura: leginkább csak magára gondoló ember, hajlamos teljesen elmélyülni a saját világában.

9-es figura: olyan személy, aki imád szórakozni, és alapjában véve boldog ember.

10-es vagy a 15-ös figura: könnyen alkalmazkodó személy az életben, jól érzi magát.

14-es figura: ez a személy lelki traumát élt át, súlyos krízisen megy keresztül.

20-as figura: nagy önbizalommal rendelkező személy, igazi vezéregyéniség, aki arra törekszik, hogy a körülötte lévők mindig adjanak a véleményére.

16-os figura: belefáradt, hogy mindig támogatnia kell valakit. Ezért öleli át a 17-es figurát, aki arra törekszik, hogy minél jobban rá figyeljenek.